

วารสารมนุษยวิชาการ

JOURNAL OF ACADEMIC HUMANITIES

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2568) Vol. 2 No. 2 (April-June 2025)
ISSN: 3088-2400 (Online)

พัฒนาสร้างสรรค์ บริการวิชาการแก่สังคม

ISSN: 3088-2400 (Online)

วารสารมนุษยวิชาการ

JOURNAL OF ACADEMIC HUMANITIES

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2568)

Vol. 2 No. 2 (April-June 2025)

วัตถุประสงค์ (Aims and Scope)

วารสารมนุษยวิชาการเป็นวารสารบริการวิชาการแก่สังคม ภายใต้การบริหารจัดการของ ศูนย์มนุษยวิชาการทางศาสนา วัตถุประสงค์ของศูนย์ฯ ประกอบด้วย 1) เพื่อให้บริการความรู้เกี่ยวกับ ศาสนพิธีกรรมแก่สังคม 2) เพื่อประกอบพิธีวัฒนธรรมความเชื่อโบราณด้านฤกษ์พิธี/การสู่ขวัญ 3) เพื่อเผยแพร่ องค์ความรู้มานุษยวิทยาด้านบทความทางวิชาการ

สำหรับการจัดทำวารสารวิชาการ ทางศูนย์ฯ ได้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อเผยแพร่ผลงานทาง วิชาการและองค์ความรู้ด้านการวิจัยของคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิต/นักศึกษาของมหาวิทยาลัยหรือหน่วยงาน ทั่วไป 2) เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การเรียนการสอนและผลงานทางวิชาการของคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิต/นักศึกษาของมหาวิทยาลัยหรือหน่วยงานทั่วไป 3) เพื่อสร้างความร่วมมือด้านวิชาการระหว่างบุคลากร หน่วยงานของภาครัฐและเอกชน

ขอบเขตเนื้อหาที่วารสารเปิดรับ ได้แก่ 1) ด้านพุทธศาสนาและปรัชญา 2) ด้านรัฐศาสตร์และรัฐ ประศาสนศาสตร์ 3) ด้านศึกษาศาสตร์ รวมถึงสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาในรูปแบบการปกปิดชื่อผู้ประเมินและผู้เขียน (Double-blind Peer Review) อย่างน้อย 3 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษโดยรับ พิจารณาต้นฉบับของนักวิจัย นักวิชาการ นักเขียน ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมถึงนักวิจัย นักวิชาการและนักเขียนอิสระทั่วไป

วารสารได้กำหนดตีพิมพ์ปีละ 4 ฉบับ (ราย 3 เดือน) ดังนี้

ฉบับที่ 1 มกราคม-มีนาคม

ฉบับที่ 2 เมษายน-มิถุนายน

ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน

ฉบับที่ 4 ตุลาคม-ธันวาคม

ทั้งนี้ ต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากกองบรรณาธิการหรือ ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์ ในวารสารอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องตามหลักเกณฑ์ที่วารสารกำหนด

ทัศนะและความคิดเห็นในบทความวารสารมนุษยวิชาการ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความ และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารมนุษยวิชาการ

ที่ปรึกษา (Advisors)

พระราชเมธีวชิรดิลก, ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย
พระอุดมวชิรมณี, ดร.	คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระครูสุภัทรสีลโสภณ (สายัณห์ เปมสีโล), ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ. ดร.หอมหวล บัวระพา	นักวิชาการอิสระ
รศ. ดร.สุวิญ รักษ์ตย์	บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รศ. ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน	บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รศ. ดร.สุวิทย์ ภาณุจारी	วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
ผศ. ดร.บรรจบ ปิยะมัตย์	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

บรรณาธิการบริหาร (Editor-in-Chief)

อาจารย์ ดร.กฤตสุชิน พลเสน	บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
---------------------------	---

รองบรรณาธิการบริหาร (Associate Editor-in-Chief)

อาจารย์ ดร. สุรัชย์ พุดชู	คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
---------------------------	--

หัวหน้ากองบรรณาธิการ (Chief Editorial Board Member)

อาจารย์ ดร.สิริพร ครองชีพ	คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
---------------------------	--

กองบรรณาธิการ (Editorial Board Members)

พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ, ผศ. ดร.	บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
--	---

พระครูศรีวีรคุณสุนทร, ผศ. ดร.	คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระมหาบุญสุข สุทธิธำณ, ผศ.	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาสันต์ วสันโต	วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ
รศ. ดร.ประเวศ อินทองปาน	ข้าราชการบำนาญ
รศ. ดร.ธีรวิทย์ ภิญโญณัฐกานต์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
	วิทยาเขตนครราชสีมา
รศ. ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน	คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
	มหาวิทยาลัยมหิดล
รศ. ดร.ประยงค์ จันทร์แดง	คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์
	มหาวิทยาลัยพะเยา
รศ. ดร.อำพล บุตดาสาร	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
รศ. ดร.วินิจ ผาเจริญ	วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
รศ. ดร.วีระ เลิศสมพร	คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์
	มหาวิทยาลัยพะเยา
ผศ. ดร.สมบุรณ์ วัฒนะ	วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล
ผศ. ดร.ประทีป พิษทองกลาง	คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์
	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
ผศ. ดร.มนตรี หลินภู	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
ผศ. ดร.เกษญา ผาทอง	คณะสังคมศาสตร์
	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผศ. ดร.ธีรต์มภ์ แสงแก้ว	คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผศ. ดร.สยาม ราชวัตร	คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ. ดร.แจ่มจันทร์ ณ กาฬสินธุ์	คณะศึกษาศาสตร์และนวัตกรรมการศึกษา
	มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
ผศ. ดร.สุณี เวชประสิทธิ์	คณะพยาบาลศาสตร์ก่อการุณย์
	มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช
ผศ.เกรียงศักดิ์ สานะกัง	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ
	วิทยาเขตสมุทรสาคร
พ.ต.ท.หญิง ดร.ปิยะนุช ศรีสรานุกรม	คณะสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ
อาจารย์ ดร.นิตยา ค้อไผ่	คณะศึกษาศาสตร์และนวัตกรรมการศึกษา
	มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

อาจารย์ ดร.พันธุ์รัช ศรีทิพันธ์ คณะศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Lim Hui Ling, Ph.D. Independent Scholar, Singapore

กองจัดการวารสาร (Managers)

นายอุบล ครองชีพ ผู้จัดการ

พระมหาวสันต์ วสันโต นักออกแบบ

นางสาววรรดา ยะชะระ นักบัญชี

ร.ต.อ.หญิง เบส ขวลิตปรีชา นิติกร

ร.ต.อ.พุดมพงษ์ พงศ์ประภาอำไพ นิติกร

เจ้าของ (Owner)

ศูนย์มนุษยวิทยาการทางศาสนา

เลขที่ 257 หมู่ที่ 4 ตำบลทุ่งฝาย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง 52000

โทร. 08 7192 5857, 08 5714 3458, 09 2795 9626

E-mail: journaljah@gmail.com

ถ้อยแถลงบรรณาธิการ

วารสารมนุษยวิทยาฉบับนี้ถือเป็นปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2568) ของศูนย์มนุษยวิทยาการทางศาสนา ซึ่งประกอบด้วยบทความวิจัย 2 เรื่อง ได้แก่

1) ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของการบูชาตามแนวทางมงคลสูตร เขียนโดยพระปลัดสุกฤษฎ์ ปิยสีโล พระมหาสิริกร ปณฺณาวชิโร และพระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส เป็นงานวิจัยที่กล่าวถึงแนวคิด หลักการและคุณค่าของการบูชาตามมงคลสูตรในพุทธศาสนา งานวิจัยนี้ยังชี้ให้เห็นองค์ความรู้ของการบูชาที่แท้จริงที่มีใช้แค่พิธีกรรม แต่เป็นการแสดงความเคารพอย่างมีสติและใช้ศรัทธาในพัฒนาตน ครอบครัว สังคมและศาสนา

2) การเปรียบเทียบวัตรปฏิบัติกับสมบัติผู้ดีในสังคมไทย เขียนโดยสุเทพ สารบรรณ นพดล อินปิง และสิริกานดา คำแก้ว งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาความหมาย วิธีการและเปรียบเทียบวัตรปฏิบัติกับสมบัติผู้ดีในสังคมไทย องค์ความรู้ที่งานวิจัยนี้นำเสนอ ก็คือ การเห็นความสอดคล้องกันของข้อวัตรกับสมบัติผู้ดีในประเด็นการสำรวจจริยาบททั้ง 4 เป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ ข้อวัตรปฏิบัติจะเป็นข้อบัญญัติสำหรับนักบวชที่มีลักษณะเป็นละเอียดอ่อนมากกว่าสมบัติผู้ดีที่เป็นมารยาทของผู้ครองเรือน

นอกจากบทความวิจัยแล้ว ยังมีบทความวิชาการ 3 เรื่อง ได้แก่ 1) กฎต้องเป็นกฎ: พระพุทธเจ้าสอนภาวะผู้นำเชิงพุทธ พันท้ายนรสิงห์ปฏิบัติ เขียนโดยดิเรก ด้วงลอย พระปลัดระพีณ พุทธิสาโร และมัลลิกา ภูมะธน งานชิ้นนี้สะท้อนหลักภาวะผู้นำทางพุทธศาสนาในแง่ของการพูดจริงทำจริง และนำเสนอประเด็นของพันท้ายนรสิงห์ที่นำหลักภาวะผู้นำเชิงพุทธดังกล่าวนี้ไปปฏิบัติในแง่ของความซื่อสัตย์ต่อหลักการที่ตรงไปตรงมา

2) การส่งเสริมเชาวน์ปัญญาในการใช้สติดำเนินชีวิตภายใต้สถานการณ์แผ่นดินไหว เขียนโดยมนตรี รอดแก้ว บทความนี้ได้นำเสนอประเด็นความรู้ด้านสติปัญญาที่เกิดจากการฟังข่าวสารตลอดเวลาความสามารถในการแสดงออกด้วยการฝึกอบรม จำลองสถานการณ์จริงอยู่เสมอ ความสามารถในการใช้เหตุผลเพื่อคิดวิเคราะห์สถานการณ์ล่วงหน้า และความสามารถในการใช้สติเพื่อรู้จักควบคุมอารมณ์ความรู้สึกจากการตื่นตระหนก อันเป็นการส่งเสริมเชาวน์ปัญญาด้วยการใช้สติเป็นตัวกำกับชีวิตในทุกสถานการณ์

3) วิเคราะห์หลักคำสอนว่าด้วยการพัฒนาตนเองในหมวดอรรถวรรค คัมภีร์ธรรมบท เขียนโดยเสฐียร ทังทองมะดัน และसानิตย์ สีนาค งานเขียนชิ้นนี้แสดงถึงความเข้าใจหลักธรรมที่ใช้พัฒนาตนเองในประเด็นเกี่ยวกับความรับผิดชอบ การฝึกฝนและพัฒนา ผลกรรม การดูแลตนเอง และความเป็นไปได้ในการพัฒนา

จากบทความทั้งหมดที่กล่าวมา คงจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้อ่าน โดยเฉพาะการนำไปต่อยอดความรู้ในแวดวงวิชาการทางพุทธศาสนา ในนามบรรณาธิการวารสารขอขอบพระคุณและอนุโมทนาแก่ผู้เขียนทุกท่านที่นำบทความมาตีพิมพ์ในครั้งนี้ รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิที่เสียสละเวลาในการพิจารณาถ้อยแถลงบทความจนสำเร็จออกมาสู่สายตาผู้อ่านในฉบับนี้

อาจารย์ ดร.กฤตสุชิน พลเสน

บรรณาธิการบริหาร

สารบัญ (Content)

ถ้อยแถลงบรรณาธิการ

ก

สารบัญ

ข

บทความวิจัย (Research Articles)

- ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของการบูชาตามแนวทางมงคลสูตร 1-12
 - พระปลัดสุกฤษฎ์ ปิยสีโล (พระรินทร์), พระมหาศิวกกร ปณณาวชิโร, พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ)

An Analytical Study of the Value of Worship in Maṅgala Sutta

- Phrapalad Sukrit Piyasilo, Phramaha Siwagornr Paṅkṭiāvajiro, Phrakhrubaidika Chalermpon Ariyavamsa (Khamchau)

- การเปรียบเทียบวัตรปฏิบัติกับสมบัติผู้ดีในสังคมไทย 13-24
 - สุเทพ สารบรรณ, นพดล อินปิง, สิริกานดา คำแก้ว

Comparing the Duty of Discipline (Vinaya Pitaka) with Decency in Thai Society

- Suthep Sarabun, Noppadon Inping, Sirikanda Khamkhaew

บทความวิชาการ (Academic Articles)

- กฎต้องเป็นกฎ: พระพุทธเจ้าสอนภาวะผู้นำเชิงพุทธ พันท้ายนรสิงห์ปฏิบัติ 25-39
 - ดิเรก ตัวลอย, พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, มัลลิกา ภูมะธน

Rules are Rules: The Buddha Taught Buddhist Leadership, Phanthai Norasingh Practiced

- Direk Duanglo, Phrapaladrappin Buddhisaṅg, Mallika Phumathon

- การส่งเสริมเชาวน์ปัญญาในการใช้สติดำเนินชีวิตภายใต้สถานการณ์แผ่นดินไหว 40-52
 - มนตรี รอดแก้ว

Promotion of Intelligence by Using Mindfulness in Life under the Earthquake Situation

- Montree Rodkaew

- วิเคราะห์หลักคำสอนว่าด้วยการพัฒนาตนเองในหมวดอิตถวรรค คัมภีร์ธรรมบท 53-63
 - เสฐียร พังทองมะดัน, สานิตย์ สีนาค

Analyzing the Doctrine of Self-development of Attavagga in the

Dhammapada

- Sathien Thangthongmadan, Sanit Sinak

ภาคผนวก

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน	(1-13)
แบบฟอร์มเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์ในวารสารมนุษยวิชาการ	(14)
แบบฟอร์มการเขียนบทความในวารสารมนุษยวิชาการ	(15-21)

ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของการบูชาตามแนวทางมงคลสูตร An Analytical Study of the Value of Worship in Maṅgala Sutta

พระปลัดสุกฤษฎ์ ปิยสีโล (ทะรินทร์)*¹, พระมหาศิวกกร ปณณวชิโร²,
พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ)³
Phrapalad Sukrit Piyasilo¹, Phramaha Siwagornr Paṅkāvajiro²,
Phrakhrubaidika Chalermpon Ariyavamsa (Khamchau)³

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus
First/Corresponding Author, E-mail: sukid.tha@mcu.ac.th*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดหลักการบูชาที่ปรากฏในมงคลสูตร 2) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของการบูชาตามแนวมงคลสูตร การวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ตำราวิชาการ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้น วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคมทำให้เกิดความเชื่อและการบูชา เพื่ออ่อนน้อมให้เกิดความแคล้วคลาด การบูชาจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตมนุษย์สืบกันมา พระพุทธศาสนาสอนเรื่องการบูชาไว้ในมงคลสูตรที่ว่า “การบูชาบุคคลที่ควรบูชาเป็นมงคลอย่างสูงสุด” สมัยพุทธกาลการบูชา มี 2 ลักษณะ คือ (1) การบูชายัญ (2) การบูชาไฟ เป็นการบวงสรวงด้วยสิ่งมีชีวิตโดยการฆ่าเพื่อบูชาเทพเจ้าในอุดมคติของตน ปัจจุบันการบูชาเป็นการอ่อนน้อมขอให้ช่วยเหลือ ขอโชคลาภ มุ่งผลเพียงรอฟผลจากสิ่งที่บูชาความจริงแล้ว การบูชาที่ถูกต้องต้องเป็นการปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตเจริญก้าวหน้าที่เราเรียกว่า มงคล และเป็นกิจที่แสดงถึงความเคารพต่อบุคคลและสถานที่ ในมงคลสูตรการบูชา มี 2 ลักษณะ คือ (1) บุคคลที่ควรบูชา คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ พระปัจเจกพุทธเจ้า พระมหากษัตริย์ มารดาบิดา ครูอาจารย์ (2) สิ่งที่ควรบูชา คือ สกูป สถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เจดีย์ การบูชา มีลักษณะ 2 ประเภท คือ (1) อามิสบูชา การบูชาด้วยสิ่งของ (2) ปฏิบัติบูชา การบูชาด้วยการปฏิบัติ 2) คุณค่าของการบูชาตามแนวทางมงคลสูตร ดังนี้ (1) คุณค่าด้านบุคคล การบูชาเพื่อน้อมนำหลักธรรมมาพัฒนาตน ถือเป็นเป้าหมายสำคัญ เพราะเมื่อพัฒนาตนดีแล้ว ย่อมสามารถพึ่งตนเองได้ (2) คุณค่าด้านครอบครัว การแสดงเคารพนับถือกันและกันในครอบครัว เป็นพื้นฐานที่ทำให้ครอบครัวมีความมั่นคง มีความรักความเข้าใจที่ดีต่อกัน รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็น พร้อมทั้งจะให้อภัยเมื่อทำผิด (3) คุณค่าด้านสังคม การยอมรับกฎระเบียบ การเคารพในสิทธิหน้าที่ของตนเองและคนอื่น ให้ความสำคัญผู้อื่นพอกับความสำคัญของตนเอง (4) คุณค่าด้านศาสนา การบูชาเป็นเครื่องแสดงถึงการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา คนในสังคมมีการบูชา เคารพนับถือกัน ก็จะทำให้สังคมอยู่กันอย่างร่มเย็น

เป็นสุข อันเป็นการบูชาที่มีผลยั่งยืน องค์ความรู้จากการวิจัย คือ การชี้ให้เห็นว่า การบูชาที่แท้จริงไม่ใช่แค่พิธีกรรม แต่เป็นการเคารพอย่างมีสติ และใช้ศรัทธาในการพัฒนาตน ครอบครัว สังคม และศาสนาอย่างกลมกลืน

คำสำคัญ: การบูชา, มงคลสูตร, คุณค่าการบูชา

Abstract

This research article aims to (1) study the concepts of the principles of worship which appear in the Maṅgala Sutta, and (2) analyze the value of worship according to the Maṅgala Sutta. This qualitative research studies Tipitaka scriptures, academic textbooks, documents, and related research works, and then analyzes and synthesizes the data through a descriptive approach. The research results can be summarized as follows: human beings are social animals, which causes the belief and worship to pray for safety. Worship has influenced human life for a long time. Buddhism teaches about worship in the Maṅgala Sutta, ‘worshiping people who should worship is the most auspicious.’ In the Buddhist era, there were 2 characteristics of worship: sacrifice and fire worship. These are sacrifices made by killing living beings to worship their gods. Nowadays, worship appears as praying for help and fortune, just waiting for the results of that worship. The correct worship has to be practiced to advance life, which is called Maṅgala, and the action to respect people and places. In the Maṅgala Sutta, there is 2 types of worship: (1) people who should be worshipped, namely the Buddha, the Dharma, the Sangha, the Pacceka Buddha, the King, parents, and teachers, (2) things that should be worshipped, namely stupas, places where the relics of the Buddha enshrined, and pagodas. There are 2 characteristics of worship: (1) worship with material objects and (2) worship with Dhamma practice. 2) The value of worship according to the Maṅgala Sutta is as follows: (1) personal: worship to apply the principles of Dharma to develop oneself, it is an important goal because when one develops oneself well, one can rely on oneself. (2) Family value: showing respect for each other in the family, which is the foundation that makes the family stable, with good love and understanding for each other, knowing how to accept opinions, and being ready to forgive when doing wrong. (3) Social value: it concerns accepting rules and regulations, respecting one's rights and duties, and others, giving importance to others as much as one's importance. (4) Religious value: It is a symbol of the existence of Buddhism. When people in society worship and respect each other, it will make society live in peace and happiness, which is a sustainable practice. The body of knowledge gained from research is that true

worship is not just a ritual, but is respect with mindfulness and using faith to develop oneself, family, society, and religion in harmony.

Keywords: Worship, Maṅgala Sutta, Worship Value

บทนำ

การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มสังคมของมนุษย์ อาศัยความเชื่อแนวความคิด ความรู้สึกที่มีต่อกัน พัฒนากลายเป็นประเพณีสืบกันต่อมา เพื่อความปลอดภัยจึงเป็นเหตุให้เกิดความเชื่อเรื่องสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ที่ไม่สามารถค้นหาสาเหตุมาอธิบาย เช่น วิญญาณ ภูตผีปีศาจ เทวดา มีการอ่อนน้อมให้ปกป้องรักษา เพื่อความปลอดภัย จึงเกิดเป็นการบูชากราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เข้าใจว่า มีอำนาจเหนือตน ให้บันดาลในสิ่งที่ตัวเองปรารถนา เป็นสิ่งที่มีความสามารถให้ทั้งคุณประโยชน์ และโทษแก่มนุษย์ การบูชาจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ จนก่อให้เกิดความเชื่อ ความศรัทธา และศาสนา สืบทอดมาจากบรรพบุรุษตามสืบเชื้อสายกันมา แต่ละกลุ่มมักจะเชื่อว่าสิ่งที่ตนเองศรัทธานั้น เป็นสิ่งที่ถูกต้อง เป็นผู้ที่มีอำนาจ ความเชื่อเหล่านี้ทำให้มนุษย์ตกหลุมพรางสู่ความมลาย จนปัญญาที่มีอยู่ไม่สามารถที่จะใช้พิจารณาเพื่อให้เห็นความถูกต้องตามธรรมชาติที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์ได้ (พระสุกฤษฎี ปยสิโล (תריןתר), 2563)

มนุษย์เชื่อว่า เทพผู้มีอำนาจ ประจำอยู่ทุกสถานที่ เทพารักษ์อยู่ภายในต้นไม้ พระภูมิเจ้าที่อยู่ภายในบ้าน เมื่อประกอบพิธีกรรมงานบุญ ต้องมีการบอกกล่าวให้ทราบก่อน บางครั้งก็มีการจัดอาหารถวาย เพราะเชื่อว่าเมื่อเทพทั้งหลายได้รับบุญกุศลที่อุทิศไปให้แล้ว ย่อมบันดาลให้มีความสุขทางกายและทางใจ แม้แต่การงานที่ทำได้ประสบความสำเร็จด้วยความเชื่อ เทพทั้งหลายจึงมีความสำคัญต่อมนุษย์ มีความกลัว ไม่กล้าที่จะคิดลบหลู่ ต้นไม้ ลำธาร โบราณสถาน เพราะเชื่อว่า ธรรมชาติมีเทพประจำจึงบวงสรวงด้วยวัตถุต่าง ๆ เพื่อทำการบูชา จึงแบ่งประเภทของการบูชาตามที่มนุษย์เลื่อมใสเป็น 4 ประเภท (สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, 2541: 9-12) คือ 1) สัญชาติญาณ ความรู้ที่มีมาตั้งแต่กำเนิดของคนและสัตว์ ทำให้มีความรู้สึกและกระทำตัวเอง โดยไม่ต้องมีใครสั่งสอน เพราะการบูชาเป็นสัญชาติญาณดั้งเดิม ที่ฝังรากลึกในธรรมชาติของมนุษย์ เพราะเหตุที่มนุษย์อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ สัมผัสกับความเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติอยู่ตลอดเวลา จึงเกิดความสงสัยและเกิดความกลัว มีความเชื่อว่า สิ่งที่ตนเห็นหรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เห็น เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อยู่เหนือตน มีอำนาจทำให้เกิด ให้อยู่ตาย ควรค่าแก่การเคารพบูชา และควรถวายเครื่องเซ่นสังเวย 2) ธรรมเนียมการบูชาเทวดาประจำธรรมชาติเชื่อว่า ในธรรมชาติ ดิน น้ำ ลม ไฟ ต้นไม้ ภูเขา ตลอดจนดาว มีเทวดาประจำอยู่ ศาสนาประเภทนี้ไม่มีศาสดาเจ้าลัทธิเป็นตัวเป็นตน แต่ก็เป็นความเชื่อถือที่มีอิทธิพล ฝังอยู่ในจิตใจของมนุษย์ สืบมาจนทุกวันนี้ 3) เทวนิยม การบูชาเทวดาผู้สร้างโลก เชื่อว่าสรรพสิ่งในโลกนี้รวมทั้งตัวโลก มีเทพผู้มีอำนาจสร้างขึ้น มนุษย์จึงควรจงรักภักดีต่อพระเป็นเจ้าผู้ยิ่งใหญ่มีฤทธิ์ มีอำนาจนั้น 4) อเทวนิยม การสอนไม่ให้เชื่อเทวดาผู้สร้างโลก ไม่ให้บูชาเทวดาผู้สร้างโลก ซึ่งศาสนาเช่นจะปฏิเสธเรื่องพระเป็นเจ้าผู้สร้างโลก พระพุทธศาสนาไม่สอนเรื่องพระเป็นเจ้า แต่มีได้สั่งสอนในลักษณะรุกรานศาสนาอื่น เพราะไม่ต้องการคนนับถือ เพียงเพราะเชื่อหรือไม่เชื่อในเรื่องพระเป็นเจ้าผู้สร้างโลก หากสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผล และลงมือปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักศีลธรรม และทางดับทุกข์

จากบ่อเกิดของการบูชาที่มนุษย์ประพฤติปฏิบัติกันมาตามความเชื่อในด้านต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนาได้จำแนกไว้เด่นชัดในพระสูตรที่ว่า ...มนุษย์เมื่อถูกภัยเป็นอันมาก คุณความเช่นนี้ย่อมนึกถึงภูเขาทิ้งหลายบ้าง ป่าทั้งหลายบ้างอารามและไม้ที่เป็นเจดีย์ทั้งหลายบ้างว่า เป็นสรวงซึ่งสิ่งเหล่านั้นมิใช่สรวงอันเกษม มิใช่สรวงอันอุดม ย่อมไม่พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้... (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 40: 24)

ในพระพุทธศาสนามีคำสอนในเรื่องของการบูชาในมงคลสูตรว่า ปูชา จ ปูชนียานํ เอตมมมงคลมุตตมํ แปลว่า การบูชาบุคคลที่ควรบูชาเป็นมงคลอย่างสูงสุด (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 9: 8) บุคคลที่ควรบูชาหรือสิ่งที่ควรบูชาเพื่อให้รู้คุณค่าคุณความดี ความสำคัญของบุคคลหรือสิ่งที่เราเกี่ยวข้อง และการปฏิบัติต่อสิ่งนั้นตามความเหมาะสม ก่อเกิดแนวทางการปฏิบัติในสังคม นำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ดังนั้นการบูชาถือว่าเป็นหลักสำคัญอีกข้อหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดสำหรับคนที่ทำการบูชา ในสมัยพุทธกาล การบูชาแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การบูชายัญและการบูชาไฟ ซึ่งเป็นการบวงสรวงด้วยสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นคนหรือสัตว์มาผูกติดกับหลักแล้วทำการฆ่า เพื่อบูชาเทพเจ้าในอุดมคติของตน ในปัจจุบันสภาพสังคม การบูชาเริ่มเปลี่ยนแปลงจากเดิม เมื่อก่อนมุ่งความเห็นอกเห็นใจ แต่กลับเป็นการขอร้องอ้อนวอนให้ช่วยเหลือ ให้มีโชคลาภวาสนาบ้าง ให้หายจากโรคไข้เจ็บบ้าง มุ่งผลเพียงรอกินหารจากสิ่งที่ตนบูชาเท่านั้น เป็นการบูชาเพื่อหวังเอกลาภ เป็นเหตุทำให้เข้าไม่ถึงเนื้อแท้ของการบูชาอย่างแท้จริง การบูชาที่ถูกต้องย่อมส่งผลให้มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต เพราะผลของการบูชาตนเอง เรียกว่า มงคล

มนุษย์จึงต้องมองหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ จนกลายเป็นสัญญาตญาณดังที่เสฐียร พันธรังษี (2534: 26-29) กล่าวถึงการบูชาว่า เป็นลักษณะของพฤติกรรมที่พึงประสงค์ที่แสดงออกทำให้ทราบถึงแนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีคิดของบุคคลต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม เป็นพฤติกรรมที่บ่งบอกถึงแนวทางการดำเนินชีวิต และวิถีคิดอีกประการหนึ่งที่บุคคลแสดงออกด้วยจิตใจตั้งมั่นในสิ่งที่มุ่งหวังหรือวัตถุประสงค์ที่ต้องการโดยอาศัยศรัทธาเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในสามัญญรูปแห่งศรัทธา ส่วนพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า การแสดงความเคารพต่อบุคคลหรือสิ่งที่นับถือด้วยเครื่องสักการะมีดอกไม้ธูปเทียนเป็นต้น เช่น บูชาพระ บูชาเทวดา บูชาไฟ การยกย่องเทิดทูลด้วยความนับถือหรือเลื่อมใสในความรู้ความสามารถ เช่น บูชาวีรบุรุษ บูชาความรู้บูชาฝีมือ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2538: 634) สถานการณ์ในปัจจุบันตามสื่อที่ปรากฏ มนุษย์มักจะบูชาต่อวัตถุที่ลักษณะแปลกพิสดาร เช่น กบมีผิวสีทอง กล้วยออกปลีเป็นดอกบัว จิ้งจกสองหัว ตุ๊กตาลูกเทพ สิ่งนั้นดึงดูดใจให้มนุษย์มีศรัทธาต่อสิ่งนั้นพากันบูชาด้วยการหวังผลจากการขอโชคลาภ เมื่อไม่ถูกก็โทษว่าไม่ศักดิ์สิทธิ์ ไม่มีอำนาจทำให้ตนสมปรารถนา ก็หมดความเลื่อมใส หากมนุษย์หวังพึ่งแต่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ มาคอยบันดาลให้ตนประสบกับความสุขมีโชคลาภ และความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงานให้ มนุษย์จะกลายเป็นบุคคลที่อ่อนแอทางด้านร่างกายและจิตใจ ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า มนุษย์มีความเชื่อในสิ่งที่เหนือจากธรรมชาติ สิ่งที่มีอิทธิพลเหนือตน สามารถช่วยให้พ้นภัย ทำให้ตนเองโชคดีด้วย ความเชื่อดังกล่าวได้พัฒนามาโดยลำดับ แต่สภาพสังคมปัจจุบันเปลี่ยนไป การบูชาเริ่มมีการเปลี่ยนไปจากเดิมที่พระพุทธศาสนากล่าวสอนไว้ เพราะกลายเป็นการบูชาแบบขอร้องอ้อนวอน ขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนบูชาให้ช่วยเหลือโดยวิธีการแตกต่างออกไป ดังนั้น ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงปัญหาการบูชาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบัน จึงได้ทำงานวิจัยนี้ เพื่อศึกษาแนวคิดหลักการการบูชาที่ปรากฏในมงคลสูตร และ

วิเคราะห์คุณค่าของการบูชาตามแนวทางมงคลสูตร ด้วยหวังว่างานวิจัยนี้จะเป็นแนวทางในการบูชาให้กับคนรุ่นใหม่ ได้นำเอาหลักการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการบูชาอย่างถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา และทำให้เกิดเป็นแนวปฏิบัติ เพื่อเกิดประโยชน์แก่ตนเอง สังคมและวงวิชาการสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดหลักการบูชาที่ปรากฏในมงคลสูตร
2. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของการบูชาตามแนวมงคลสูตร

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research)
2. การเก็บรวบรวมข้อมูลได้ดำเนินการ ดังนี้ 1) การศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Data) โดยศึกษารวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 ที่เกี่ยวข้องกัมงคลสูตร 2) การศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นหลัก ในการศึกษา ค้นคว้ารวมทั้งหนังสือเอกสารทางวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้อง และศึกษาข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัมงคลสูตร
3. การจัดเรียงข้อมูล การจัดข้อมูลจากปฐมภูมิและทุติยภูมิดังนี้ โดยจัดแบ่งเป็นหมวดหมู่ของการบูชา ที่มีลักษณะคล้ายกันไว้ในบทเดียวกัน เพื่อให้มองเห็นภาพชัดเจนถึงคุณค่าของการบูชาในมงคลสูตร
4. การวิเคราะห์ข้อมูลได้ดำเนินการ ดังนี้ 1) วิเคราะห์ อธิบายความ เพื่อให้เกิดความเข้าใจแนวคิดของมงคลสูตรได้ชัดเจนมากที่สุด 2) สรุปและนำเสนอข้อมูลที่ได้นำมา

ผลการวิจัย

1. แนวคิดการบูชาที่ปรากฏในมงคลสูตร พบว่า เป็นการแสดงความเลื่อมใส การยกย่อง การเชิดชู ด้วยกิริยาอาการสุภาพที่แสดงต่อผู้ที่ควรบูชาทั้งต่อหน้าและลับหลัง สำหรับบุคคลที่ควรบูชา (ปูชนียบุคคล) คือ บุคคลที่ได้สร้างหรือเคยสร้างคุณงามความดี มาแล้ว รวมถึงบุคคลที่กำลังคุณงามความดีในปัจจุบัน บุคคลที่บูชาจำแนกได้ ดังนี้ 1. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า 2. พระอริยสงฆ์สาวก 3. บิดามารดา เป็นปูชนียบุคคลของบุตรธิดา 4. ครูอาจารย์ เป็นปูชนียบุคคลของศิษยานุศิษย์ และ 5. พระมหากษัตริย์ เป็นปูชนียบุคคลของพสกนิกร สำหรับสิ่งที่ควรบูชา (ปูชนียวัตถุ) จะนับเนื่องในพระศาสนาที่ประมวลไว้ในพุทธเจดีย์ 4 ประเภท คือ 1) ธาตุเจดีย์ เจดีย์ คือ พระบรมสารีริกธาตุ พระธาตุของพระสาวก 2) บริโภคเจดีย์ คือ สังฆเวไนยสถาน 4 แห่ง ได้แก่ สถานที่ประสูติ สถานที่ตรัสรู้ สถานที่ปฐมเทศนา และสถานที่ปรินิพพานตลอดจนถึงพุทธบริวารและต้นศรีมหาโพธิ์ 3) ธรรมเจดีย์ คือ พระไตรปิฎกอันได้แก่ พระสุตตันตปิฎก พระวินัยปิฎกและพระอภิธรรมปิฎกตลอดจนถึงคำสอนที่จารึกลงในแผ่นศิลาและใบลาน 4) อุทเทสิกเจดีย์ พระพุทธรูป รอยพุทธบาท และรูปพระสาวกการบูชาเป็นหลักการปฏิบัติเพื่อความเจริญก้าวหน้าแห่งชีวิต และข้อสำคัญอยู่รู้จักเลือกบูชาบุคคลหรือที่ควรบูชา พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นมงคลอันสูงสุดประการหนึ่ง ส่วนลักษณะการบูชา จากการศึกษาวิจัยพบว่า ลักษณะของการบูชาตามนัยแห่งมงคลสูตรมีอยู่ 4 ประการ คือ 1) สักการะ คือ การบูชาด้วย

เครื่องสักการะ มีดอกไม้ธูปเทียน เครื่องอุปโภคบริโภคตลอดถึงการแสดงกิริยาสุภาพ วาจาสุภาพ และจิตใจสุภาพอ่อนโยน มีเมตตา 2) ครุการะ คือ การทำการบูชาด้วยการมอบความรักความห่วงใย เช่น บุตรมีความรักความห่วงใยในบิดามารดา พยายามรักษาน้ำใจท่าน ทำตนให้เป็นທີ່เบาใจ 3) มานนะ คือ การบูชาด้วยการทำความนับถือ เคารพ ยกย่อง เชิดชูให้เป็นที่ยกย่องนับถือตา แสดงกิริยา วาจาดีงามต่อกัน 4) วันทนา คือ การบูชาด้วยการกราบไหว้และชมเชย แต่การบูชาด้วยการกราบไหว้นั้นหมายถึง ความชมเชย ยกย่องสรรเสริญคุณความดี ดังที่กล่าวมา การบูชาจึงแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1. อามิสบูชา การบูชาด้วยสิ่งของ 2. ปฏิบัติบูชา การบูชาด้วยการปฏิบัติ

2. การวิเคราะห์คุณค่าของการบูชาตามแนวมงคลสูตรจำแนกได้ 4 ด้าน ดังนี้

2.1 คุณค่าของการบูชาด้านบุคคล การแสดงถึงความนอบน้อมต่อบุคคล เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจให้ผู้คนคอยกระทำความดี เป็นที่พึ่งทางจิตใจ ทำให้เกิดจากปัญญา พิจารณาได้จากหลักการบูชาในมงคลสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้เป็นแนวทางปฏิบัติ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของพระพุทธศาสนา แสดงออกถึงความเป็นชาวพุทธที่ต้องมีการบูชาที่มีความนอบน้อมต่อบุคคลผู้หลักผู้ใหญ่ ต่อผู้ที่เป็นสัตบุรุษ เอาแบบอย่างจากท่านมาพัฒนาตนจนมีความเจริญก้าวหน้าเข้มแข็งแล้ว จนสามารถบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมได้ การปฏิบัติเช่นนี้ถือเป็นการปฏิบัติตามแบบอย่างพุทธบริษัทปฏิบัติกัน เพราะจุดมุ่งหมายของการบูชาก่อให้เกิดคุณค่าแท้ คือ ความสุขความสงบทางใจและสร้างเสริมคุณธรรมภายในบุคคลนั่นเอง การบูชาเพื่อน้อมนำหลักธรรมมาพัฒนาตน ถือว่าเป็นเป้าหมายสำคัญอย่างหนึ่งในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะเมื่อพัฒนาตนดีแล้ว ย่อมสามารถพึ่งตนเองได้และการมีตนเองเป็นที่พึ่งโดยที่พัฒนาตนดีแล้วนี้ ถือเป็นที่พึ่งที่หาได้ยากยิ่งหลักในการพัฒนาตนอย่างหนึ่ง ก็คือ การมีแบบอย่างที่ดีและเลือกปฏิบัติตามแนวทางผู้เป็นแบบอย่างนั้นและพระพุทธเจ้าได้ชื่อว่า เป็นแบบอย่างที่ดีที่สุด บุคคลที่สมบูรณ์นั้นมีหลักในการดำเนินชีวิตหรือหลักในการพัฒนาตนเอง และการบูชาพระพุทธเจ้าต้องนึกถึงพุทธคุณ จะทำอะไรก็ควรนึกถึงพระพุทธเจ้าว่า ท่านทำอย่างนี้สอนอย่างนี้หรือไม่ แล้วน้อมนำเอาพุทธคุณมาใช้พัฒนาชีวิตของตน

2.2 คุณค่าของการบูชาด้านครอบครัว ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมทุกวันนี้ มีสาเหตุหลักมาจากปัญหาทางครอบครัว ครอบครัวแตกแยก ขาดความอบอุ่น ทำให้ส่งผลกระทบต่อสังคมในด้านอื่น เพราะครอบครัวเป็นสถาบันหลักของสังคมสมาชิกในสังคมเกิดมาจากสถาบันครอบครัว ถ้าครอบครัวมีความมั่นคงสังคมมีระเบียบวินัย สังคมจะมีความเข้มแข็ง แต่ถ้าครอบครัวไม่มีความมั่นคง ก็จะส่งผลกระทบต่อสังคมทำให้สังคมมีปัญหาเกิดความอ่อนแอ โดยเฉพาะสังคมในปัจจุบัน ปัญหาความรุนแรง ปัญหายาเสพติด ปัญหาโรคเอดส์ เป็นต้น ปัญหาส่วนหนึ่งเกิดจากการที่ครอบครัวแตกแยก ขาดความอบอุ่น คนภายในครอบครัวไม่เข้าใจ ปัญหาเหล่านี้เพิ่มขึ้นในปัจจุบันหากคนภายในครอบครัวขาดการให้เกียรติกัน ไม่มีความเคารพ ยำเกรง บูชา ยกย่องกัน ภายในครอบครัวแล้ว ทำให้ความสำคัญของคนภายในครอบครัวถูกมองข้ามไปไม่เห็นความสำคัญของคนและกัน ทำให้ไม่มีใครเกรงใจใคร ไม่มีใครฟังใคร ทำให้ขาดคุณธรรม คือ ความกตัญญูกตเวทิตะที่จะแสดงออกถึงความเคารพ บูชา ยกย่องนับถือกัน

การจะแก้ปัญหาเพื่อให้สถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็ง มีความอบอุ่น และให้คนภายในครอบครัวเห็นคุณค่าและความสำคัญของคนและกัน จึงควรนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เรื่องการบูชามาปรับใช้ใน

ชีวิตประจำวันเพื่อให้คนในครอบครัวมีความเคารพนับถือกันและกัน เพราะปัจจุบันถือว่า ปัญหาครอบครัวเป็นปัญหาหลัก ลูกให้การเคารพพ่อแม่น้อยลง ไม่สนใจความรู้สึกของพ่อแม่ แต่กลับไปให้ความเชื่อถ้อยยอมรับผู้อื่นมากกว่า ปัญหาเหล่านี้มีสาเหตุมาจากการเลี้ยงดูอบรมลูก พ่อไม่มีเวลามาคอยอบรมเลี้ยงดูต้องมุ่งแต่จะทำงานหาเงินจึงขดเซยความรักของตนเองด้วยการตามใจลูก อยากได้อะไร ตามใจหาให้ เป็นเหมือนตัวแทนความรักที่พ่อแม่มอบให้ ซึ่งทำให้ลูกแสวงหาความรักความอบอุ่นจากภายนอกมาทดแทน เช่น จากเพื่อน ยาเสพติด เทียวแสวงหาวัตถุมาใช้สอยตามยุคสมัยทำให้ใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือย เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้ลูกให้ความสำคัญพ่อแม่ น้อยลง ไม่เห็นคุณค่า ความสำคัญของพ่อแม่ ไม่รู้ไม่สนใจว่า พ่อแม่เป็นผู้มีบุญคุณควรจะต้องตอบแทนท่านอย่างไร เข้าใจว่า เมื่อพ่อแม่ทำให้เกิดมาแล้วก็ควรจะได้รับผิดชอบโดยการเลี้ยงดูไม่เห็นจะมีบุญคุณที่จะต้องตอบแทนกัน จึงทำให้ลูกขาดความเคารพและบูชาเทิดทูนพ่อแม่ซึ่งเป็นคนสำคัญในครอบครัวหากสถาบันครอบครัวหันมาสนใจเอาใจใส่ในเรื่องนี้แล้วนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา คือ การบูชา การยกย่องให้เกียรติ ยอมรับนับถือกันและกันมาปรับใช้ในครอบครัว มีการปลูกฝังคุณธรรม คือ ความกตัญญูกตเวที การอ่อนน้อมถ่อมตน การรู้จักเคารพ กราบไหว้บูชาต่อผู้มีพระคุณ เมื่อปฏิบัติได้อย่างนี้ปัญหาครอบครัวก็จะลดน้อยลง หรืออาจจะหมดไปในที่สุด เป็นครอบครัวที่สมบูรณ์แบบ เป็นครอบครัวที่มีความสุข มีความมั่นคง

2.3 คุณค่าของการบูชาด้านสังคม การบูชามีอิทธิพลต่อสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และกลายมาเป็นคติความเชื่อที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีสำหรับปฏิบัติของคนในสังคมที่ต้องทำร่วมกัน วัฒนธรรมการบูชา เป็นวัฒนธรรมที่อยู่คู่กับสังคมไทยมานาน การบูชาสะท้อนให้เห็นถึงการแพร่กระจายของพุทธศาสนาในดินแดนประเทศไทยมาแต่โบราณ ในส่วนนี้อาจทำให้มองเห็นว่าการบูชาเป็นการกระทำให้เกิดความเชื่อที่ฝังงมในสังคม ทำให้เกิดแบบแผนประเพณีที่เป็นการแสดงออกถึงการระลึกถึงสิ่งที่ฝังงมที่มีอยู่ก่อนแล้ว ทำให้ผู้คนในสังคมเกิดความเชื่อและอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า การบูชาถือเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งในสังคมไทย ย่อมส่งผลให้เกิดการรวมกลุ่มของบุคคลที่มีความคิดเห็นหรือมีความเชื่อที่เหมือนกัน กล่าวคือมีความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธเจ้าหรือเป็นผู้ที่ยอมรับนับถือในหลักการ

การบูชาตามแนวทางมงคลสูตรส่งเสริมให้เกิดค่านิยมที่ฝังงมทั้งทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ถูกส่งผ่านในรูปแบบกระบวนการของประเพณีและพิธีกรรม ในการทำให้ประชาชนในสังคมได้มีกิจกรรมงานบุญที่ได้ทำร่วมกัน ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันไปในทางที่ดี เกิดความรู้จักมักคุ้นกันอย่างแนบแน่นกันในชุมชนจนกลายเป็นความสมัครสมานสามัคคีรักใคร่ นอกจากนี้ประเพณีที่มีการบูชามาเกี่ยวข้องทำให้ประชาชนในสังคมมีความประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกรอบแห่งจารีตประเพณีอันดีงาม ทำให้สังคมมีเอกภาพ ซึ่งก็จะส่งผลต่อความเชื่อ ทศนคติและการปฏิบัติตัวทั้งต่อตนเอง เป็นระเบียบของสังคม และลดปัญหาของสังคมภายใต้แนวคิดที่ฝังงมที่ถูกสอดแทรกผสมผสานด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้ประชาชนและสังคมค่อย ๆ ซึมซับรับเอาวิถีชีวิตแบบพุทธหรือหลักแนวคิดทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวันทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่นในสังคม จึงทำให้มองเห็นว่าหลักของการบูชานี้ย่อมที่จะทำให้เกิดคุณค่าต่อชุมชนหรือสังคมได้โดยเป็นกลไกในการเพิ่มวิถีปฏิบัติอย่างหนึ่งของผู้คนในสังคมให้มีความใกล้ชิดต่อพระพุทธศาสนาในอีกทางหนึ่ง เนื่องจากพิธีกรรมต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องกับการบูชานี้ทำให้ผู้คนในชุมชนได้มีกิจกรรมร่วมกัน มีความสมัคร

สมานสามัคคีพร้อมเพรียงกันเมื่อเกิดงานบุญ อันจะส่งผลเป็นการขัดเกลาทางสังคมให้เป็นสังคมแห่งความสงบสุข สังคมแห่งความสามัคคี สมานสามัคคี สังคมแห่งความดีงามอันเกิดจากธรรมเนียมปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาที่มาจากการบูชาตามแนวทางมงคลสูตร

2.4 คุณค่าของการบูชาด้านศาสนา มงคลสูตรเป็นสูตรสำเร็จที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ เพื่อให้ผู้ประพฤติปฏิบัติประสบความสำเร็จในชีวิต มงคลสูตรเป็นคัมภีร์ที่สำคัญของพระพุทธศาสนาที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน คัมภีร์นี้จึงมีคุณค่าทางด้านพระพุทธศาสนา ทำให้คณะสงฆ์ได้เรียนรู้และนำไปเผยแผ่อีกมากมาย ดังที่ได้กล่าวไว้ว่าการบูชาตามแนวมงคลสูตรเปรียบเสมือนเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา เพราะตราบใดก็ตามที่บุคคลยังมีความเคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา และปฏิบัติตามหลักธรรม เท่ากับว่าบุคคลเหล่านั้นยังมีความเคารพนอบน้อมต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ด้วย อันจะเป็นการช่วยดำรงรักษาอายุแห่งพระพุทธศาสนาไว้ได้ประการหนึ่ง

จากการศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาจะเห็นแนวคิดหลักการโดยส่วนมากในทางพระพุทธศาสนา จะปฏิเสธในเรื่องของการพึ่งพาอาศัยอำนาจจากภายนอกแบบแนวคิดในเรื่องการบูชาเทพเจ้าของชาวอินเดียในสมัยก่อน พระพุทธองค์ก็ทรงต้องการชี้ให้เห็นว่า การบูชาดังกล่าวนั้นไม่ได้เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ หรือไม่ได้เป็นไปเพื่อการน้อมนำให้เกิดคุณธรรมที่ดีงามในการที่จะเกื้อหนุนให้บุคคลได้พัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจให้สูงขึ้นไปเลย พระพุทธศาสนาจึงมีลักษณะพิเศษที่สอนระบบจริยธรรมแห่งการพัฒนาตัวของมนุษย์เองให้หลุดพ้นจากความทุกข์หรือปัญหาทั้งหลายสู่ความเป็นอิสระที่แท้จริงโดยไม่ต้องไปขึ้นต่ออำนาจบงการจากภายนอก จึงมีหลักธรรมในพระพุทธศาสนามากมาย กล่าวถึงการประพฤติปฏิบัติเพื่อแสดงให้เห็นถึงความจริงแห่งความสุขอันเกิดจากการปฏิบัติตามธรรมมากกว่าการบูชาอันอ่อนแอ แนวคิดเรื่องการบูชานั้นถือเป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญประการหนึ่งในพระพุทธศาสนา ในมงคลสูตรพระพุทธเจ้าตรัสถึงมงคลอันสูงสุดข้อหนึ่ง คือ การบูชาบุคคลที่ควรบูชา พระองค์ทรงแสดงให้เห็นถึงอันสูงสุดของการบูชาในฐานะแห่งการเป็นเหตุปัจจัยให้บุคคลได้เข้าถึงความดีงามหรือความสุขในพระพุทธศาสนา ทรงแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการบูชาหรือการบูชาด้วยวัตถุว่า ยังมีความจำเป็น และยอมทำให้บุคคลที่มีความเลื่อมใสในการบูชาได้พบกับความสุขความเจริญ ทั้งในส่วนของมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติและนิพพานสมบัติ ที่สำคัญทำให้ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ทำให้สมาชิกในสังคมเกิดความสำนึกในคุณค่าของบุคคลและวัตถุที่บูชา ได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเกิดความมั่นคง

การบูชาไม่ว่าจะเป็นการบูชาธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม หรือบูชาบุคคลที่ควรบูชา สถานที่ควรบูชา การบูชาด้วยเครื่องสักการะ สิ่งของเครื่องใช้ เป็นต้น เป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืนอาจจะส่งผลให้ผู้บูชาหรือไม่ก็ได้ แต่การบูชาที่ดีได้ผลแน่นอนนั้น คือ การปฏิบัติบูชา ปฏิบัติตามคำสอนยึดถือเป็นหลักปฏิบัติอย่างจริงจัง ผู้บูชาย่อมได้รับผลแน่นอน เพราะทำให้ผู้บูชาเกิดกลัวผลที่ตามมาต่อสิ่งที่ตนกราบไหว้บูชา เมื่อมีการกลัวก็ไม่กล้าทำความผิด คิดชั่ว กลัวอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็นจะส่งผลร้ายให้ได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อน เป็นผลให้มนุษย์กับธรรมชาติอยู่กันอย่างเอื้ออาทรกัน เมื่อมนุษย์ไม่ทำลายธรรมชาติ ๑ ก็อำนวยความสะดวกสมบูรณ์ให้การบูชาต่อกันและกันของคนในสังคมตั้งแต่ระดับครอบครัว สถาบันการศึกษา ประเทศชาติ ถ้าคนในสังคมมี

การบูชากัน เคารพ นับถือกัน รู้ในสิทธิ หน้าที่ของตน รู้ระเบียบปฏิบัติต่อกันในสังคมรู้จักกราบไหว้ บูชากัน ตามระดับวุฒิภาวะ ก็จะทำให้สังคมอยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุขปฏิบัติอย่างนี้จัดเป็นการบูชาที่มีผลยั่งยืน

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วการบูชาเป็นมงคลสูงสุด ดังนั้น บุคคลจึงควรมีการบูชา ในลักษณะโดยสรุป 3 ประการ คือ 1) บูชาตนเอง หมายถึง ยอมรับนับถือตนเองได้ ยอมรับในการได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ได้มีโอกาสที่จะสร้างคุณงาม ความดีแก่ตนเอง ละเว้นในการทำความชั่ว 2) บูชาผู้อื่นและสิ่งอื่น หมายถึง รู้จักยกย่อง ให้เกียรติ ตระหนักถึงคุณค่า คุณงามความดี ของผู้อื่น สิ่งอื่นที่มีอยู่ มีจิตใจเมตตา ปราศรณาดี ช่วยเหลือ สงเคราะห์ ซึ่งกันและกัน 3) บูชาธรรม หมายถึง รู้จักรับผิดชอบ ปฏิบัติหน้าที่ของตน ยึดความถูกต้องดีงาม เป็นเกณฑ์ เป็นหลักปฏิบัติตลอดจนกฎระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมาย ขนบธรรมเนียมที่ดีงามของสังคม

อภิปรายผล

1. แนวคิดหลักการบูชาที่ปรากฏในมงคลสูตร เป็นลักษณะของการแสดงความเลื่อมใส การยกย่อง และการเชิดชูที่กระทำด้วยกิริยาอาการสุภาพ ซึ่งในมงคลสูตรกล่าวถึงบุคคลที่ควรบูชาไว้ 5 ประเภท โดยเฉพาะประเภทแรก คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถือเป็นบรมครูของชาวพุทธเพราะเป็นการน้อมระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า พุทธานุสสติ ดังที่อดีตเจ้า ละครเขต (2560) กล่าวไว้ว่า การบูชาพระพุทธเจ้าเป็นการตั้งจิตเป็นพุทธานุสสติเพื่อระลึกถึงพุทธคุณที่มีความสำคัญต่อโลกมนุษย์ด้วยการบูชาด้วยอาภรณ์และปฏิบัติบูชา นอกจากนี้ ยังเป็นการน้อมระลึกถึงธัมมานุสสติ คือ คุณของพระธรรมอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ส่วนการบูชาพระอริยสาวกก็เป็นการระลึกถึงสังฆคุณที่เป็นสังฆานุสสติ สำหรับประเด็นสิ่งที่ควรบูชาเป็นการจำแนกเฉพาะถึงปูชนียวัตถุในพระพุทธศาสนา คือ เจดีย์ 4 ประเภท โดยเฉพาะธาตุเจดีย์หมายถึง พระบรมสารีริกธาตุ นั้น เป็นการแสดงความเคารพต่อศาสนสถานที่เป็นศูนย์ใจของชาวพุทธ ดังที่พระครูพิมลธรรมาภรณ์ (ศรีจันทร์ ก่ำ) (2563) กล่าวไว้ว่า คุณค่าของการบูชาพระธาตุเจดีย์ถือเป็นการสักการะถาวรวัตถุที่เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า เป็นศูนย์รวมใจของชาวพุทธ เป็นสถานที่แสวงบุญของประชาชนและเป็นสัญลักษณ์ของการทำนุบำรุงและสืบทอดพระศาสนา ส่วนประเด็นของลักษณะการบูชาอยู่ 4 ประการ คือ 1. สักการะ (การเคารพ) 2. ครุการะ (การแสดงความห่วงใย) 3. มานนะ (การนับถือ) 4. วันทนา (การไหว้) ลักษณะของการบูชาเหล่านี้ปรากฏในสังคมมายาวนาน ดังที่ปธานชัย วายุโชติ (2559) ระบุจุดมุ่งหมายของการบูชาพระธาตุของชาวล้านนาไว้ 3 ประการ คือ 1) เพื่อแสดงความเคารพนอบน้อมและเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี 2) เพื่อเป็นการส่งเสริมกำลังใจแก่ตน 3) เพื่อเสริมสร้างสิริมงคลและสร้างบุญกุศล ซึ่งวิธีการบูชาพระธาตุของชาวล้านนาจะปฏิบัติด้วยการบูชาด้วยดอกไม้ของหอม การสวดมนต์ การเดินเวียนประทักษิณ การสรงน้ำพระธาตุ สิ่งเหล่านี้เป็นการแสดงการบูชาที่สอดคล้องกับแนวคิดในมงคลสูตรที่เป็นการกระทำเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต

2. การวิเคราะห์คุณค่าของการบูชาตามแนวทางมงคลสูตรพบคุณค่าของการบูชา 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) คุณค่าของการบูชาด้านบุคคล 2) คุณค่าของการบูชาด้านครอบครัว 3) คุณค่าของการบูชาด้านสังคม และ 4) คุณค่าของการบูชาด้านศาสนา ประเด็นด้านคุณค่าของการบูชาเหล่านี้หากสรุปประเด็นก็จะพบคุณค่าใน 2 ลักษณะ คือ 1) คุณค่าที่เป็นประโยชน์ส่วนตัว 2) คุณค่าที่เป็นประโยชน์ส่วนรวม คุณค่าที่เป็นประโยชน์ส่วนตัวมีลักษณะแคบกว่าคุณค่าที่เป็นประโยชน์ส่วนรวม แต่ถึงกระนั้น หลักปฏิบัติทาง

พระพุทธศาสนาก็เน้นย้ำการประพฤติปฏิบัติด้วยตนเองหรือจากภายในเป็นเบื้องต้น นั้นหมายความว่า คุณค่าที่เป็นประโยชน์ส่วนตัวก็สามารถพัฒนาหรือแผ่ขยายไปเป็นประโยชน์ส่วนรวมได้ เช่น การบูชาเพื่อทำสิ่งที่ปึงมกแก่ตนเองหรือแก่ครอบครัว เมื่อปฏิบัติจนเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีแล้วก็จะกลายเป็นประโยชน์แก่สังคมหรือประเทศชาติโดยภาพรวม ดังที่พระสุกฤษฎี ปิยสิโล (ทะรินทร์) (2563) กล่าวไว้ว่า การบูชาเป็นหลักการสำคัญหนึ่งในพระพุทธศาสนาเพราะเป็นการสอนให้รู้จักการกราบไหว้บุคคลที่ควรบูชา สิ่งที่ควรบูชาเพื่อให้รู้คุณค่า คุณงามความดี ความสำคัญของบุคคลหรือสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับตน อันจะก่อให้เกิดแนวทางที่ดีในการปฏิบัติตนต่อสังคม สามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยเฉพาะการบูชาที่กระทำออกมาทางกาย วาจา และจิตใจจะทำให้มองเห็นคุณงามความดีของกันและกัน นอกจากนี้ ยังเป็นการบูชาสังคมได้อีกด้วย เช่น ปัญหาความรุนแรง ปัญหาครอบครัว ปัญหาเหล่านี้ส่วนหนึ่งเกิดมาจากการมองข้ามความเคารพหรือการบูชาคุณงามความดีของกันและกันนั่นเอง นอกจากนี้ประเด็นด้านคุณค่าทั้ง 4 ประการที่นำเสนอในงานวิจัยนี้แล้ว หากศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับคุณค่าของการบูชาก็จะพบว่า คุณค่าของการบูชามีปรากฏหลายด้าน เช่น งานของพระครูพิมลธรรมาภรณ์ และพระครูสุธีคัมภีร์ญาณ (2563) ที่ศึกษาคุณค่าของการบูชาพระธาตุนาคน โดยพบลักษณะของคุณค่าประเพณีในด้านความงาม ทั้งจากภายในและภายนอก ภายใน คือ ความงามของกิจกรรมยาทอันเรียบริ้ว ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา การสักการบูชาหรือแสดงความนอบน้อมต่อพระรัตนตรัย ส่วนภายนอก คือ การจัดกิจกรรมที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมประเพณีของงานประจำปีที่เป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่น ซึ่งความงามทั้งสองด้านนี้ คณะผู้วิจัยมองว่า เป็นความงามที่สอดคล้องกับการบูชาในพระพุทธศาสนาที่มีที่มาจากคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ แม้ว่าจะเป็นการศึกษาค้นคว้าในขอบเขตพื้นที่ที่ต่างกัน แต่ผลของการวิจัยชี้ให้เห็นถึงความงามของการบูชาที่มาจากพื้นฐานวัฒนธรรมเดียวกัน คือพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ คุณค่าที่กล่าวมาทั้งหมดสามารถสรุปให้เห็นคุณค่าที่เกิดจากอามิสบูชาและปฏิบัติบูชาที่ต้องเกื้อกูลกันและกัน ทั้งนี้ เพื่อความดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา การรักษาและสืบทอดหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน เพราะคุณค่าเหล่านี้จะพบเห็นจากการสักการบูชาด้วยการถวายดอกไม้ อาหาร ขนมหวานที่ผสมด้วยน้ำผึ้งและน้ำอ้อย การถวายที่ดินหรือสร้างอารามเป็นพุทธบูชา การบูชาด้วยการร่ำรำ ขบร้อง ถวายพวงมาลัยของหอม การสร้างสฤพเจดีย์ รวมถึงการปฏิบัติธรรมในโอกาสต่าง ๆ การนำหลักธรรมไปประยุกต์ในวิถีชีวิตประจำวัน เป็นต้น การบูชาเหล่านี้สรุปลงในการบูชา 2 คือ 1) อามิสบูชา และ 2) ปฏิบัติบูชาหรือธรรมบูชาที่ปฏิบัติควบคู่กัน ดังแนวคิดของพระมหาบุญนา ปรงโกโม (2561) ที่ได้ศึกษาความเชื่อและการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านช้าง โดยเห็นว่า การบูชาจะต้องให้ความสำคัญทั้งกับธรรมบูชาและอามิสบูชา เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมในการบูชาพระธาตุ ผลการวิจัยนี้คณะผู้วิจัยเห็นว่า มีลักษณะสอดคล้องกับการบูชาที่ปรากฏในมงคลสูตรที่กล่าวถึงบุคคลหรือสิ่งของที่ควรบูชา นั่นคือ พระธาตุ และการบูชาที่มี 2 ลักษณะ คือ อามิสบูชากับปฏิบัติบูชาที่ต้องปฏิบัติให้เกื้อกูลกันเพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาสืบไป

องค์ความรู้จากการวิจัย

การบูชาตามแนวทางคลสูตรเป็นแนวทางที่เน้นการพัฒนาคนทั้งด้านจิตใจ สังคม และศีลธรรม โดยมีรากฐานจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แนวทางนี้มุ่งเน้นการพัฒนาบุคคลให้เป็นแบบอย่างที่ดี ยึดหลักสัมมาทิฐิและเคารพบุคคลสำคัญ เช่น พ่อแม่ ครูบาอาจารย์ ด้านครอบครัวเน้นความอบอุ่น มั่นคงและการปลูกฝังคุณธรรมตั้งแต่เด็ก ส่วนในมิติสังคมเน้นการร่วมกิจกรรม สร้างสัมมาคารวะและใช้การบูชาเป็นเครื่องมือส่งเสริมคุณธรรม ขณะที่มิติศาสนาเน้นการสืบทอดพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องและการปฏิบัติบูชาอย่างแท้จริง องค์ความรู้เหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า การบูชาที่แท้จริง ไม่ใช่แค่พิธีกรรม แต่เป็นการเคารพอย่างมีสติและใช้ศรัทธาในการพัฒนาตน ครอบครัว สังคมและศาสนาอย่างกลมกลืน

ภาพ 1 การบูชาเพื่อพัฒนาใจ-เสริมคน-สร้างสังคมตามแนวทางคลสูตร

สรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของการบูชาตามแนวทางมกคลสูตร อันเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่มีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรมพบว่า การบูชาที่ถูกต้องตามแนวทางของพระพุทธเจ้าจะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว สังคมและศาสนา การเข้าใจการบูชาที่แท้จริงจึงเป็นการเปลี่ยนมุมมองจากการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ (อามิสบูชา) ไปสู่การบูชาด้วยใจและการกระทำ (ปฏิบัติบูชา) ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาจิตใจให้มีทิศทางที่ถูกต้อง มีจิตใจอ่อนน้อม ถ่อมตน พุทธิกรรมแห่งการบูชา เป็นการฝึกฝนจิตใจให้เคารพต่อความดีของผู้อื่น และยอมรับว่า มนุษย์ทุกคนล้วนมีสิ่งที่สามารถเรียนรู้และ

เคารพซึ่งกันและกันได้ เป็นพลเมืองดี มีสัมมาคารวะ การฝึกฝนผ่านการบูชาในมิติของสังคม ทำให้บุคคลเรียนรู้บทบาท หน้าที่ และสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่นอย่างเหมาะสมร่วมรักษาศาสนาและวัฒนธรรมไทยการบูชาตามแนวทางมงคลสูตร เปรียบเสมือนการสืบทอดพระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในระดับความเชื่อและพฤติกรรม การบูชาตามแนวมงคลสูตรจึงไม่ใช่เพียงการกระทำเพื่อหวังผลบุญหรือโชคลาภ แต่เป็นกระบวนการพัฒนาตนเองทั้งด้านความคิด พฤติกรรม และจิตใจ โดยมีคุณธรรมเป็นหลักนำทาง เมื่อบุคคลในสังคมเข้าใจการบูชาในความหมายที่แท้จริง ย่อมนำไปสู่การสร้างสรรค์สังคมที่มีคุณภาพ มีความเอื้อเฟื้อ มีศีลธรรม และร่วมกันธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยได้อย่างมั่นคง

เอกสารอ้างอิง

- ปธานชัย วายุโชติ. (2559). การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านนา. *วารสารการวิจัยกาสะลองคำ*. 10 (2), 109-119.
- พระครูพิมลธรรมมาภรณ์ (ศรีจันทร์กำ). (2563). การบูชาพระธาตุเจดีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา. *วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒน์*. 2 (2), 21-28.
- พระครูพิมลธรรมมาภรณ์ และพระครูสุธีคัมภีร์ญาณ. (2563). รูปแบบและคุณค่าพิธีกรรมการบูชาในประเพณีการทำบุญพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม. *Journal of Roi Kaensarn Academi*. 5 (2), 33-51.
- พระมหาบุญนำ ปรุกโกโม. (2561). ความเชื่อและการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านช้าง. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*. 6 (4), 1568-1577.
- พระสุกฤษฎี ปียสีโล (ทะรินทร์). (2563). การบูชา: ทำที่ความเคารพของสังคมไทย. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*. 7 (1), 95-112.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 25*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2538). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525*, พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2541). *คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เสฐียร พันธรั้งซี. (2534). *ศาสนาโบราณ*, พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อดิศักดิ์ ละครเขต. (2560). การศึกษาวิเคราะห์หอนิสงส์การบูชาในพุทธปรัชญาเถรวาท. *วารสารธรรมทรรศน์*. 17 (1), 147-156.

Research Article:

Received: 2025-04-12;

Revised: 2025-05-04;

Accepted: 2025-05-06.

การเปรียบเทียบวัตรปฏิบัติกับสมบัติผู้ดีในสังคมไทย

Comparing the Duty of Discipline (Vinaya Pitaka)

with Decency in Thai Society

สุเทพ สารบรรณ^{*1}, นพดล อินปิง^{**2}, สิริกานดา คำแก้ว³Suthep Sarabun¹, Noppadon Inping², Sirikanda Khamkhaew³นักวิชาการอิสระ¹, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา^{2, 3}Independent Scholar¹, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus^{2, 3}

First Author, E-mail: suthep2503@gmail.com*

Corresponding Author, E-mail: noppadon.inp@mcu.ac.th**

บทคัดย่อ

บทความวิจัยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาความหมาย ลักษณะและองค์ประกอบของ วัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎก 2) เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติวัตรในพระวินัยปิฎก 3) เพื่อเปรียบเทียบวัตรปฏิบัติกับ สมบัติผู้ดีในสังคมไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการศึกษาเอกสารจากพระไตรปิฎกและเอกสารทางวิชาการ ที่เกี่ยวข้อง จากนั้น วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า วัตรปฏิบัติเป็นกิจที่ พระสงฆ์พึงกระทำประจำวัน เป็นธรรมเนียมที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในวัดตตชันธกะ โดยมีความหมาย 2 ประการ คือ (1) ข้อวัตร กิจ ธรรมเนียม (2) การกระทำตามข้อวัตร การปฏิบัติกิจ การทำตามธรรมเนียม (วิธีการ) โดยเนื้อหาของวัตรปฏิบัติมีลักษณะเด่น 2 ประการ คือ (1) เป็นข้อห้าม (2) เป็นข้อปฏิบัติ (บังคับ) และประกอบด้วยวัตร 14 ข้อ แต่ละข้อประกอบด้วย 2 ส่วน คือ (1) เรื่องอันเป็นเหตุให้ทรงบัญญัติข้อวัตร (2) ข้อวัตรที่ทรงบัญญัติ ส่วนวิธีการปฏิบัติวัตรมี 2 รูปแบบ ได้แก่ (1) รูปแบบที่เป็นกิจจะลักษณะโดยเปล่ง วาจาทั้งสองฝ่าย (2) รูปแบบที่ไม่ประกอบด้วยพิธี แต่ต้องศึกษาฝึกอบรมให้เป็นนิสัย เมื่อเปรียบเทียบวัตร ปฏิบัติกับสมบัติผู้ดีในสังคมไทยแล้วปรากฏว่า ความหมาย ลักษณะ องค์ประกอบ วิธีปฏิบัติที่แตกต่างกัน แต่เนื้อหาบางส่วนคล้ายกัน จึงสรุปว่า สมบัติผู้ดีในสังคมไทยได้รับอิทธิพลจากวัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎก เพราะความคล้ายคลึงของเนื้อหาบางส่วน ความมีวินัยของพระสงฆ์ และคุณสมบัติของผู้ตรวจทาน องค์ความรู้ จากการวิจัย คือ การเห็นความสอดคล้องกันของข้อวัตรกับสมบัติผู้ดี โดยหลักพระพุทธศาสนามีข้อวัตรใน 2 ลักษณะ คือ 1) รูปแบบที่เป็นกิจจะลักษณะโดยเปล่งวาจาทั้งสองฝ่าย 2) ข้อวัตรที่ไม่มีรูปแบบ เทียบกับ สมบัติผู้ดีจะสอดคล้องกันในประเด็นการสำรวจจริยาบททั้ง 4 เป็นส่วนใหญ่ และข้อวัตรปฏิบัติจะเป็น ข้อบัญญัติสำหรับนักบวช ดังนั้น วัตรปฏิบัติจึงมีลักษณะเป็นละเอียดอ่อนมากกว่าสมบัติผู้ดีที่เป็นมารยาทของ ผู้ครองเรือน

คำสำคัญ: วัตรปฏิบัติ, พระวินัยปิฎก, สมบัติผู้ดี, สังคมไทย

Abstract

This research article aims to (1) study the meaning, quality, and factors of the duty on discipline (Vinaya Pitaka), (2) study the methods of the duty on discipline (Vinaya Pitaka), and (3) compare the duty on discipline (Vinaya Pitaka) with decency in Thai society. There is qualitative research through documentary study from Tipitaka and related documents, and then analyzed it through content analysis. The result found that the duty of discipline is concerned with function in the daily life of the Buddhist monk as a tradition set up by the Buddha on Vatta Khanthaka. So, it covers 2 meanings, those are (1) the function, daily religious routine or tradition, and (2) methods of that tradition. It has two talent qualities: (1) the order and (2) the mustiness. There are 14 daily religious routines in the duty of discipline, each daily religious routine belonging to two main importance: the stories and regulations. The duty of discipline has two methods in practice: (1) ceremony by word and (2) instruction for practice. Compared with the Thai decency, the duty of discipline differs in meaning, quality, factor, and method, but some parts are the same. In conclusion, Thai decency was influenced by the duty of discipline because of the similarity of some matters, the monk's code of discipline, and the qualification of the reviser. The body of knowledge indicates that the consistency of the duty with decency, according to the Buddhist perspectives, there are two types of duty: (1) duty involved formal ceremonies, and (2) duty involved informal ceremonies. When compared with the decency, they are consistent mostly in the examination of the four postures, and that duty is a rule for monks. Therefore, the duty is more delicate than decency, which is the manners of householders.

Keywords: Duty of Discipline, Vinaya Pitaka, Decency, Thai Society

บทนำ

การศึกษาในสมัยพุทธกาลตามประวัตินั้น ศิษย์กับอาจารย์มีความผูกพันกันอย่างเหนียวแน่น อาจารย์มีฐานะเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ ศิษย์มีหน้าที่เหมือนบุตร ต้องอยู่คอยปรนนิบัติอย่างใกล้ชิด ให้ความเคารพต่ออาจารย์เสมือนบิดา จึงมีคำกล่าวว่า พระพุทธเจ้าเป็นพุทธบิดา ในปัจจุบันสังคมได้พัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สังคมไทยแต่เดิมมีความผูกพันกับวัดแนบแน่นมาก เนื่องจากวัดเป็นศูนย์กลางทางศิลปวิทยาทุกด้าน ตั้งแต่ความรู้เรื่องการอ่าน การเขียน มารยาท ตลอดจนอาชีพต่าง ๆ ประชาชนใช้วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ โดยผู้ปกครองจะนำบุตรที่โตพอที่จะเรียนหนังสือได้ไปฝากไว้กับพระสงฆ์เพื่อให้ท่านอบรมสั่งสอน อันเป็นการศึกษาแบบให้เปล่า ผู้ศึกษาจะต้องอยู่ปรนนิบัติอย่างใกล้ชิด พระสงฆ์จะใช้วิธีการเรียนไปอบรมไป จนกว่ากุลบุตรจะมีอายุครบบวช ก็จะทำการบวชให้ เมื่อบวชแล้วจะให้ศึกษาพระธรรมวินัยจนมีความรู้เรื่องพระธรรมวินัยดีพอและเมื่อถึงกาลอันสมควรก็จะลาสิกขาไปประกอบอาชีพเป็นคนดีของสังคมต่อไป กาลต่อมาสังคมไทย

ได้พัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสวัฒนธรรมตะวันตก ค่านิยมต่าง ๆ ในสังคมไทยปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก และมากกว่าที่จะคิดเสียอีก สาเหตุที่สำคัญมาจากการรับรูปแบบหรือแบบอย่างของวัฒนธรรมตะวันตกและวัฒนธรรมจีนเข้ามา จึงทำให้วัฒนธรรมตะวันตกและวัฒนธรรมจีนแพร่เข้ามาอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีอิทธิพลต่อค่านิยมของสังคมไทยเป็นอย่างมากในปัจจุบัน (พระครูปริยัติกิตติธำรง, 2555) แสดงให้เห็นว่า การศึกษาได้รับรูปแบบไปตามแบบตะวันตก วัดไม่ได้ทำหน้าที่ให้การศึกษาเหมือนแต่เดิม การศึกษาแบบใหม่ได้แยกการศึกษาออกไปจากวัด จัดการศึกษาเป็นเอกเทศไม่เกี่ยวข้องกันกับวัด การจัดการศึกษาแบบตะวันตกนั้น ผู้เรียนมาเรียนวิชาความรู้เมื่อถึงเวลาเรียนก็มาเรียน เมื่อถึงเวลาเลิกก็กลับ เป็นการศึกษาที่ต้องจ่ายค่าเรียน จ่ายค่าหน่วยกิตหรือค่าเทอม และความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับศิษย์ก็เริ่มลดน้อยลงเรื่อย ๆ จนกล่าวได้ว่า ขาดการมีสัมมาคารวะซึ่งกันและกัน ครูอาจารย์เหมือนเรือจ้าง ผู้เรียน คือ นายจ้าง เมื่อผู้เรียนข้ามฝั่งหรือจบการศึกษาแล้วก็ลืมพระคุณ ขาดสำนึกในพระคุณของครูอาจารย์

ปัจจุบันนี้การศึกษาของคณะสงฆ์ได้มีส่วนช่วยจัดการศึกษาให้แก่สังคมไทย ตั้งแต่ระดับบัณฑิต มหาบัณฑิต ดุษฎีบัณฑิต และได้ผลิตบัณฑิตออกไปรับใช้สังคมเป็นจำนวนมาก บัณฑิตที่ออกไปสู่สังคมเป็นที่ยอมรับของสังคมระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม เสียงสะท้อนได้กลับมาว่า บัณฑิตขาดสัมมาคารวะ แข็งกระด้าง ขาดการอ่อนน้อมถ่อมตน กล่าวคือ ไม่มีระเบียบวินัยในหลายด้าน เช่น การนุ่งห่ม การขบฉัน การเดิน การนั่ง ไม่เรียบร้อย ขาดข้อวัตรปฏิบัติที่ดีงาม ดังนั้น การศึกษาวัตรในพระไตรปิฎกจึงเป็นแนวทางการศึกษาที่ถูกต้องตามแนวทางของพระบรมศาสดาที่ตรัสไว้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา อันเป็นการศึกษาวัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎกที่มีความสำคัญต่อการเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากพระวินัยปิฎกเป็นหนึ่งในปิฎก ๓ ที่สำคัญ ซึ่งบันทึกข้อปฏิบัติและข้อกำหนดที่พระสงฆ์ต้องยึดถือในการปฏิบัติตนเพื่อรักษาความบริสุทธิ์ของจิตใจและการดำเนินชีวิตตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น เพื่อให้พระสงฆ์ได้บำเพ็ญภาวนาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างเหมาะสมและถูกต้อง (พุทธทาสภิกขุ, 2542) วัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎกไม่ได้เพียงแต่กำหนดข้อบังคับในการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในด้านต่าง ๆ เช่น การประพฤติปฏิบัติในด้านการอยู่ร่วมกัน การบำเพ็ญภาวนา การศึกษาธรรม แต่ยังมีมุ่งเน้นการรักษาและพัฒนาคุณธรรมต่าง ๆ เช่น ความสำรวม ความสันโดษ ความตั้งใจในการปฏิบัติธรรมให้บริสุทธิ์ ซึ่งเป็นการกำหนดกรอบการปฏิบัติที่สะท้อนถึงหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้อย่างละเอียดและลึกซึ้ง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต, 2550) ดังนั้นจึงมีความสำคัญในด้านการรักษาเสถียรภาพของชีวิตสงฆ์ โดยไม่เพียงแต่ช่วยให้พระสงฆ์ปฏิบัติตามหลักธรรมได้อย่างถูกต้อง แต่ยังมีผลต่อการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในสังคมพระพุทธศาสนา การศึกษาผ่านพระวินัยปิฎกจึงเป็นการส่งเสริมให้เกิดการเจริญอกงามในทางธรรมทั้งในระดับบุคคลและสังคม ในแง่ของการปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่สามารถนำไปใช้เป็นหลักในการปฏิบัติธรรมของชาวพุทธในปัจจุบันได้เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการรักษาศีล การปฏิบัติในด้านสมาธิ หรือการมีความสำรวมในกิจวัตรประจำวัน การศึกษาในเชิงลึกเกี่ยวกับวัตรปฏิบัติเหล่านี้จึงเป็นประโยชน์ต่อการเจริญอกงามทางจิตใจและจริยธรรม

การศึกษาในครั้งนี้ทำให้เห็นความสำคัญของวัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎก ซึ่งไม่ได้มีเพียงแค่ข้อกำหนดที่เป็นรูปแบบ แต่ยังเป็นการสะท้อนถึงหลักการปฏิบัติที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาจิตใจและเสริมสร้างจริยธรรมใน

สังคมพระพุทธศาสนาในภาพรวม ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจทำวิจัยเรื่องการเปรียบเทียบวัตรปฏิบัติกับสมบัติผู้ดีในสังคมไทยเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาและสัมมาปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนสืบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความหมาย ลักษณะและองค์ประกอบของวัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎก
2. เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติวัตรในพระวินัยปิฎก
3. เพื่อเปรียบเทียบวัตรปฏิบัติกับสมบัติผู้ดีในสังคมไทย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยสำรวจเอกสารและรวบรวมจากแหล่งข้อมูล ดังนี้

1. การสืบค้นเอกสารข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา จากพระไตรปิฎก ภาษาไทยฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2557 และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นลักษณะและองค์ประกอบของวัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎก วิธีปฏิบัติวัตรในพระวินัยปิฎก รวมถึงสมบัติผู้ดีในสังคมไทย
2. การศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิจากอรรถกถา รวมทั้งเอกสาร ตำราวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์และสมบัติผู้ดีในสังคมไทย
3. การนำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล ทำความเข้าใจในประเด็นที่เกี่ยวกับความหมาย ลักษณะ องค์ประกอบ วิธีปฏิบัติ และเนื้อหาที่คล้ายกัน จากนั้น เขียนพรรณนาเนื้อหาตามลำดับของวัตถุประสงค์การวิจัย พร้อมนำเสนอความเห็นของคณะผู้วิจัย โดยมุ่งให้ตอบวัตถุประสงค์และปัญหาที่ต้องการทราบ
4. การสรุปผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย รวมถึงการอภิปรายผลที่ได้รับกับผลวิจัยของที่ศึกษาในลักษณะใกล้เคียงกันเพื่อเปรียบเทียบผลวิจัยที่เกิดขึ้นแล้วนำเสนอผลของการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

1. วัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎก หมายถึง กิจที่พระสงฆ์พึงกระทำประจำวันซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ถือสืบทอดกันมาที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้ปฏิบัติปรากฏในวัตตขันธกะพระวินัยปิฎก (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 9: 331-390) ดังนั้น จึงมีความหมาย 2 ประการ คือ 1) ข้อวัตร กิจ ธรรมเนียม หมายถึง กิจที่พึงกระทำ หน้าที่ ธรรมเนียมที่พระสงฆ์จะต้องกระทำ 2) การกระทำตามข้อวัตร การปฏิบัติกิจ การทำตามธรรมเนียม (วิธีการ) หมายถึง ข้อปฏิบัติที่พระสงฆ์ต้องกระทำต่อกันหรือต่อสถานที่ สิ่งของที่เกี่ยวข้องในกิจวัตร
2. วิธีการปฏิบัติวัตรในพระวินัยปิฎก จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับพระวินัยปิฎกพบว่า วัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎกมีวิธีปฏิบัติ 2 รูปแบบ ดังนี้
 - 2.1 แบบที่ต้องประกอบพิธีเป็นทางการ มีการเปล่งวาจาทั้งสองฝ่ายและยึดถือข้อวัตรปฏิบัติตามพระวินัยบัญญัติตลอดไป เป็นสถานภาพที่มั่นคงแน่นอน เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ขาดจากกันไม่ได้ ต้องมาคู่กันเสมอ ข้อวัตรที่จะต้องประกอบพิธีเป็นทางการมี 4 ข้อวัตร ได้แก่ 1) อุปัชฌาย์วัตร ความสัมพันธ์ระหว่างพระอุปัชฌาย์กับศิษย์ผู้บวช (พระภิกษุใหม่) 2) สัทธินิหาริกวัตร ความสัมพันธ์ของพระผู้บวชใหม่ที่อยู่ร่วมกับ

อุปฌาย์ในฐานะศิษย์ 3) อาจารย์วัตร ความสัมพันธ์กับพระอาจารย์ผู้สอนธรรมวินัยหรือผู้ให้คำแนะนำในการบวช 4) อันตวาสกัวัตร ความสัมพันธ์ของศิษย์ที่อยู่รับการอบรมกับพระอาจารย์

2.2 แบบที่ไม่ต้องประกอบพิธี เป็นข้อวัตรที่ไม่ต้องประกอบพิธีเป็นทางการประกอบด้วยข้อวัตรจำนวน 10 ข้อ ดังนี้ 1) อาคันตุกวัตร ข้อวัตรสำหรับผู้มาเยือน 2) อาวาสกัวัตร ข้อวัตรสำหรับเจ้าของที่พัก 3) คมิกวัตร ข้อวัตรสำหรับผู้จากไป 4) อนุโมทนาวัตร ข้อวัตรสำหรับอนุโมทนา 5) ภัตตคควัตร ข้อวัตรในโรงฉัน 6) ปิณฑปาติกวัตร ข้อวัตรสำหรับการเที่ยวบิณฑบาต 7) อารัญญิกวัตร ข้อวัตรสำหรับการอยู่ป่า 8) เสนาสนวัตร ข้อวัตรสำหรับการใช้สอยเสนาสนะ 9) ชันดาฆรวัตร ข้อวัตรสำหรับการใช้เรือนไฟ 10) วัจจกฏวัตร ข้อวัตรสำหรับการใช้ห้องน้ำ เงื่อนไขของข้อวัตรทั้ง 10 ประการนี้นักบวชในพระพุทธศาสนาที่ได้ชื่อว่า พุทธสาวกจะต้องศึกษา อบรม สอบถามและเรียนรู้ให้เข้าใจแจ่มแจ้งในสำนักของอุปฌาย์อาจารย์ก่อนเมื่อแรกเข้ามาบวชพรรษายังไม่ครบ 5 หรือยังเป็นพระนวกะ (ภิกษুবวชใหม่) และถือเป็นหน้าที่ของพระอุปฌาย์อาจารย์จะต้องให้การศึกษาอบรมพระนวกะให้เข้าใจธรรมเนียมซึ่งเป็นพุทธบัญญัติ หากไม่แล้วอาจถูกเพ่งโทษ ตีเตียน เป็นโลกวัชชะได้ ข้อวัตรปฏิบัติที่เป็นพุทธบัญญัติในพระวินัยปิฎกให้เข้าใจแจ่มแจ้งแล้วยึดเป็นข้อวัตรปฏิบัติเมื่ออยู่ในสถานการณ์ สถานที่ จะใช้สิ่งของนั้นเพราะสถานภาพเหล่านี้ไม่แน่นอนเปลี่ยนแปลงได้ ขึ้นอยู่กับบุคคล สิ่งของ สถานที่ เวลาที่เกี่ยวข้อง ไม่ต้องเปล่งวาจาสมათาน แต่ได้จากการศึกษาอบรม

ดังนั้น วัตรที่เป็นคู่สัมพันธ์กัน ได้แก่ อุปฌาย์วัตรกับสัทธีวิหาริกวัตร อาจารย์วัตรกับอันตวาสกัวัตร เมื่อเข้าสู่พิธีบรรพชาอุปสมบทจะต้องมีการถือนิสัยขอเป็นสัทธีวิหาริกต่ออุปฌาย์ หรือขอเป็นอันตวาสกัต่ออาจารย์ตั้งแต่บัดนั้นแล้ว ส่วน 10 วัตรที่เหลือไม่ปรากฏว่า มีการเปล่งวาจาและระเบียบพิธีการปฏิบัติ มีกล่าวไว้เพียงพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปรารภสอบถามเรื่องที่มีการโพนทะนา ตีเตียน เพ่งโทษกัน พอได้ความจริงแล้วก็ทรงบัญญัติข้อวัตร มิได้ทรงแนะวิธีถือวัตรทั้ง 10 เอาไว้

3. การเปรียบเทียบวัตรปฏิบัติกับสมบัติผู้ดีในสังคมไทย

3.1 การเปรียบเทียบความหมายวัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎกกับสมบัติผู้ดีในสังคมไทยพบว่า วัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎก หมายถึง กิจที่พระสงฆ์พึงกระทำประจำวันซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ถือสืบทอดกันมาที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้ปฏิบัติปรากฏในวัดตมชั้นระพระวินัยปิฎก ดังนั้น จึงมีความหมายครอบคลุม 2 ประการ คือ 1) ข้อวัตร กิจ ธรรมเนียม 2) การกระทำตามข้อวัตร การปฏิบัติกิจ การทำตามธรรมเนียม (วิธีการ) ส่วนผู้ดี หมายถึง บุคคลผู้มีความประพฤติดีทั้งทางกาย วาจาและความคิด กล่าวคือ ทำดี พูดดี คิดดี ดังนั้น สมบัติผู้ดีจึงหมายถึง ข้อปฏิบัติของบุคคลผู้มีความประพฤติดีทั้งทางกาย วาจาและความคิด

3.2 การเปรียบเทียบลักษณะวัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎกกับสมบัติผู้ดีในสังคมไทยพบว่า วัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎกมีลักษณะเป็น (อาณาเทศนา) การแสดงธรรมในลักษณะเป็นข้อบังคับโดยส่วนมาก (ยถาปราชสาสนะ) การสอนตามความผิดหรือโทษชนิดต่าง ๆ ที่พึงละเว้น (สังวรกถา) ข้อความที่ว่าด้วยการสำรวมและไม่สำรวม (อธิศีลสิกขา) ข้อศึกษาเกี่ยวกับศีลขั้นสูง (วิติกมปหาน) เครื่องละกิเลสอย่างหยาบที่เป็นเหตุให้เกิดการละเมิดศีลตามนัยของอรรถกถาจารย์ด้วย ขณะที่สมบัติของผู้ดีมีลักษณะเป็นอุดมคติของผู้ที่บุคคลชั้นนำของสังคมไทยเห็นว่า ผู้มีความประพฤติดีทั้งทางกาย วาจาและความคิดพึงมีและแสดงออกให้เห็นได้

มุ่งให้คนไทยโดยทั่วไปฝึกฝนอบรมและยึดเป็นแนวปฏิบัติ เป็นเกณฑ์มาตรฐานแยกแยะผู้มีการยาทและผู้ไม่มีการยาทออกจากกัน กล่าวอีกอย่างหนึ่งเป็นเครื่องแบ่งอารยชนกับอนารยชน ในแง่ของเชื้อชาติเป็นการกระตุ้นเตือนให้ชนชั้นปกครองของสังคมไทยในยุคนั้นระวังกิริยามารยาทของตนมิให้เอาเยี่ยงอย่างชนชั้นใต้ปกครอง หากพิจารณาในแง่ของการศึกษาในยุคนั้นผู้มีการศึกษาอ่านออกเขียนได้ในระดับสูงมีค่อนข้างน้อย บุคคลเหล่านี้ต้องการเกณฑ์แบ่งแยกผู้มีการศึกษากับผู้ด้อยการศึกษาออกจากกัน

3.3 การเปรียบเทียบองค์ประกอบวัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎกกับสมบัติผู้ดีในสังคมไทย ความแตกต่างที่มองเห็นข้อวัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎกแบ่งตามฐานะของบุคคล สถานที่ การกิจ สิ่งของที่จะต้องใช้ ขณะที่สมบัติผู้ดีมิได้แบ่งตามบุคคลมุ่งทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกสถานที่ ทุกสถานการณ์ หากเป็นผู้ดีจะต้องรักษาสถาปัตยกรรมที่กำหนดและแสดงออกให้เห็นได้ สมบัติผู้ดีจึงมุ่งการแสดงออกเป็นประการสำคัญสามารถสรุปภาพรวมความแตกต่างขององค์ประกอบ ดังตารางต่อไปนี้

วัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎก	สมบัติผู้ดีในสังคมไทย
วัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎกประกอบด้วย 14 ข้อวัตร 1. อาคันตุกวัตร ข้อวัตรสำหรับผู้มาเยือน 2. อาวาสกวัตร ข้อวัตรสำหรับเจ้าของที่พัก 3. คมิกวัตร ข้อวัตรสำหรับผู้จากไป 4. อนโมทนาวัตร ข้อวัตรสำหรับอนโมทนา 5. ภัตตคควัตร ข้อวัตรในโรงฉัน 6. ปินทจาริกวัตร ข้อวัตรสำหรับการเที่ยวบิณฑบาต 7. อารัญญิกวัตร ข้อวัตรสำหรับการอยู่อาศัย 8. เสนาสนวัตร ข้อวัตรสำหรับการใช้สอยเสนาสนะ 9. ชันตามรวัตร ข้อวัตรสำหรับการใช้เรือนไฟ 10. วัจจกฐวัตร ข้อวัตรสำหรับการใช้ห้องน้ำ 11. อุปัชฌายวัตร ข้อปฏิบัติขอต่ออุปัชฌาย์ 12. สัททวิหริกวัตร ข้อที่พระอุปัชฌาย์พึงปฏิบัติขอต่อสัททวิหริก 13. อาจริยวัตร ข้อวัตรต่ออาจารย์ 14. อันตวาสกวัตร ข้อวัตรผู้อยู่ในสำนัก	สมบัติผู้ดีในสังคมไทยประกอบด้วย 10 ภาค 1. ภาคหนึ่ง ผู้ดีย่อมรักษา ความเรียบร้อย 2. ภาคสอง ผู้ดีย่อมไม่ทำอุจาดลามก 3. ภาคสาม ผู้ดีย่อมมีสัมมาคารวะ 4. ภาคสี่ ผู้ดีย่อมมีกิริยาเป็นที่รัก 5. ภาคห้า ผู้ดีย่อมเป็นผู้สง่า 6. ภาคหก ผู้ดีย่อมปฏิบัติการทำงานดี 7. ภาคเจ็ด ผู้ดีย่อมเป็นผู้ใจดี 8. ภาคแปด ผู้ดีย่อมไม่เห็นแก่ตัวฝ่ายเดียว 9. ภาคเก้า ผู้ดีย่อมรักษาความสุจริตซื่อตรง 10. ภาคสิบ ผู้ดีย่อมไม่ประพฤติชั่ว
แต่ละข้อวัตรปฏิบัติประกอบด้วย 2 ส่วน ดังนี้ 1) เรื่องที่เป็นเหตุที่ทำให้ทรงบัญญัติข้อวัตร 2) ข้อวัตรที่ทรงบัญญัติ ในแต่ละข้อวัตรมีแนวปฏิบัติแยกย่อยลงไปอีก	แต่ละภาคแบ่งเป็น 3 ประเด็น ดังนี้ 1) กายจริยา 2) วาจจริยา 3) มโนจริยา ในแต่ละจริยามีตัวชี้วัดจำนวนมากน้อยต่างกันออกไป

ตาราง 1 เปรียบเทียบองค์ประกอบของวัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎกกับสมบัติผู้ดีในสังคมไทย

4. การเปรียบเทียบวิธีปฏิบัติวัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎกกับสมบัติผู้ดีในสังคมไทย จากการศึกษาพบว่า วัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎกมีวิธีปฏิบัติ 2 รูปแบบ คือ 1) การประกอบพิธีเป็นทางการ เช่น อุปัชฌาย์วัตร สัทธินวัตร อาจริยวัตร อันตวาสิกวัตร โดยมีการเปล่งวาจาทั้งสองฝ่ายและยึดถือข้อวัตรปฏิบัติตามพระวินัยบัญญัติตลอดไป เป็นสถานภาพที่มั่นคงแน่นอน เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ขาดจากกันไม่ได้ ต้องมาคู่กันเสมอ 2) การปฏิบัติที่ไม่ต้องประกอบพิธี แต่ต้องศึกษาข้อวัตรปฏิบัติที่เป็นพุทธบัญญัติในพระวินัยปิฎกให้เข้าใจแจ่มแจ้งแล้วยึดเป็นข้อวัตรปฏิบัติเมื่ออยู่ในสถานการณ์ สถานที่ จะใช้สิ่งของนั้น เพราะสถานภาพเหล่านี้ไม่แน่นอนเปลี่ยนแปลงได้ ขึ้นอยู่กับบุคคล สิ่งของ สถานที่ เวลาที่เกี่ยวข้อง ไม่ต้องเปล่งวาจาสมานาน แต่ได้จากการศึกษาอบรม

สมบัติผู้ดีในสังคมไทยมีวิธีปฏิบัติในรูปแบบที่ 2 คือ ได้จากการศึกษาอบรมทั้งที่เป็นทางการผ่านระบบโรงเรียนและไม่เป็นทางการจากการบอกเล่า สอนกันเองในครอบครัว กลุ่มเพื่อน หรืออ่านจากเอกสารตำรา บทความ รับจากสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อผสม การปฏิบัติสมบัติผู้ดีไม่ต้องเปล่งวาจา ไม่ต้องประกอบพิธีเป็นทางการ ขึ้นอยู่กับจิตสำนึกของแต่ละบุคคล ให้เสรีภาพส่วนบุคคลค่อนข้างสูงแต่ในการเลือก ขณะเดียวกันก็มีแรงกดดันจากสังคมใช้สมบัติผู้ดีมาเป็นคำต่อว่าต่อขาน นักเข้าถึงขั้นนำมาเป็นข้อดูหมิ่นถิ่นแคลนเหยียดหยามกันและกัน เช่น ไรสมบัติผู้ดี สมบัติผู้ดีบกพร่อง ขาดการศึกษา เดียวชื่อสมบัติผู้ดีให้เป็นของฝาก ฯลฯ

วัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎกมีการกล่าวถึงโทษของการละเลยข้อวัตรและอาณิสสของการประพฤติวัตร กล่าวถึงวัตรที่เป็นคู่สัมพันธ์ขาดกันไม่ได้ เพราะเป็นเหตุให้วัตรที่เป็นคู่สัมพันธ์ไม่สมบูรณ์ และกล่าวถึงวัตรที่เหมือนกันอีกด้วย แต่สมบัติผู้ดีในสังคมไทยมีได้ระบุสิ่งเหล่านี้ไว้

5. การเปรียบเทียบเนื้อหาที่คล้ายกันของวัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎกกับสมบัติผู้ดีในสังคมไทย เนื้อหาเป็นประเด็นสำคัญที่จะแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎกกับสมบัติผู้ดีในสังคมไทย จึงประมวลเนื้อหาที่คล้ายกันมาแสดง ดังตารางข้างล่างนี้

วัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎก	สมบัติผู้ดีในสังคมไทย
- อาคันตุกะจะเข้าอาราม ฟังถอดครองเท้า ถอดหม้อ ถ่มน้ำ ไหล เข้าอารามไม่ต้องรีบร้อน	- ย่อมเปิดหมวกเมื่อเข้าชยคาบ้านผู้อื่น - ย่อมเปิดหมวกในที่เคารพ เช่น โบสถ์ วิหาร ไม่ว่าแห่งศาสนาใด - ย่อมไม่ละลาบละล้งเข้าห้องเรือนแขกก่อน เจ้าของบ้านเขา เชิญ - ย่อมไม่แทรกเข้าหมู่ผู้อื่นซึ่งเขาไม่ได้เชื้อเชิญ - เมื่อตนเป็นเจ้าของบ้าน ย่อมต้องต้อนรับและเชื้อเชิญแขกไม่ เพิกเฉย - ย่อมไม่แสดงกิริยาตึงตัง หรือพูดจาอีกทักในบ้านแขก - ผู้ลาเยี่ยมเป็นผู้เคารพก่อน - ย่อมรู้จักเกรงใจคน
- ไหว้ภิกษุเจ้าถิ่นผู้แก่กว่า ไหว้ภิกษุเจ้าถิ่นผู้อ่อนกว่าไว้ - ภิกษุเจ้าถิ่นเห็นอาคันตุกะผู้แก่กว่า ฟังปูอาสนะ ตั้งน้ำ	- ย่อมไม่ขึ้นหน้าผ่านผู้ใหญ่ - ย่อมนั่งด้วยกิริยาอันสุภาพเฉพาะหน้าผู้ใหญ่

วัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎก	สมบัติผู้ดีในสังคมไทย
- ลูกรับ ถามด้วยน้ำฉัน น้ำใช้ เช็ดรองเท้าผึ่งไว้ - ให้อำมาตย์คนตักน้ำแก่ผู้แก่กว่า - พระอำมาตย์คนตักน้ำพรหมพาหุพาหุบอก แนะนำ - พระอำมาตย์คนตักน้ำพรหมพาหุพาหุบอก เสนาสนะ - อยู่กับภิกษุแก่กว่า ยังไม่ได้บอกกล่าว อย่าให้อุเทศ ปริ - ปจฺฉา อย่ากล่าวธรรม อย่าตามประทีป อย่าเปิด - หน้าต่าง อย่าปิดหน้าต่าง - เดินตามภิกษุแก่กว่า อย่ากระทบแม้นด้วยชายผ้า - ไม่นั่งเบียดเสียดพระเถระ - ไม่เกลียดกันอาสนะภิกษุใหม่	- ย่อมนับถือนอบน้อมต่อผู้ใหญ่ - ย่อมมีความอ่อนหวานแก่ผู้น้อย - ผู้น้อยย่อมเคารพผู้ใหญ่ก่อน - ย่อมเอาใจใบบอามาริแก่คนอื่น - เป็นผู้ใหญ่ จะไปมาลูกนึ่งย่อมไว้ช่อง ให้ผู้น้อยมีโอกาสบ้าง - ย่อมไม่ใช้กิริยาอันข้ามกรายบุคคล - ย่อมไม่ล่วงเกินถูกต้องผู้อื่นซึ่งไม่ใช่หยอกกันฐานเพื่อน - ย่อมไม่เสียดสีกระทบกระทั่งกายบุคคล - ย่อมไม่ลุ่มนึ่งเดินเหินให้พรตพราดโดนผู้คนหรือสิ่งของแตก - เสีย - ย่อมไม่ข่มเหงผู้น้อยกว่า เช่น เด็กหรือผู้หญิง
- ถามกติกาสงฆ์ที่ตั้งไว้ว่าควรเข้าเวลาเท่าไร รอสักครู - หนึ่ง - จัดเสนาสนะที่ภิกษุอยู่หรือภิกษุไม่อยู่ บอกโคจรคาม - บอกกติกาสงฆ์ที่ตั้งไว้ เวลานั้นควรเข้า ควรออก	- ย่อมไม่ฝ่าฝืนเวลานิยาม คือ ไม่ไปใช้กิริยาอื่น เมื่อเขานั่งกับพื้น - และไม่ไปนั่งกับพื้นเมื่อเวลาเขา ยืนเดินกัน - ย่อมไม่ชกแซกโต้เถียงส่วนตัวหรือการใน บ้านของเขาที่ - ไม่ได้เกี่ยวข้องแก่ตน - ย่อมไม่เที่ยวถามถึงผลประโยชน์ที่เขาหาได้เมื่อ ตนไม่ได้มี - หน้าที่เกี่ยวข้อง
- พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้พระเถระอนุโมทนา - พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้พระเถระอนุโมทนา - อยู่ 4 - 5 รูป จึงอนุโมทนา	- เมื่อผู้ใดได้แสดงคุณต่อตนอย่างไร ควรออกวาจาขอบคุณเขา - เสมอ - การให้สิ่งของหรือเลี้ยงดู ซึ่งเขาได้กระทำแก่ตน ย่อมต้องตอบ - แทนเขา - แม้ผู้ใดเคารพตนก่อน ย่อมต้องตอบเขาทุกคน ไม่เฉยเสีย
- ภิกษุพึงนุ่งห่มปกปิดมณฑลสาม คาดประคดเอว ห่มผ้า 2 ชั้น กลัดลูกดุม - ปกปิดกายด้วยดี สรรวมด้วยดี มีตาหอดลง ไม่เว้าผ้า - ไม่หว่าเราะล้น พึงมีเสียงน้อย ไม่โยกกาย ไม่ไกวแขน - ไม่โคลงศีรษะ ไม่ค้ำกาย ไม่คลุมศีรษะ ไม่เดิน - กระหือรือ ปกปิดกายด้วยดี สรรวมด้วยดี ไม่โคลง - ศีรษะ ไม่ค้ำกาย ไม่คลุมศีรษะ ไม่นั่งรัดเข่า ไม่นั่ง - เบียดเสียดพระเถระ ไม่เกลียดกันอาสนะภิกษุใหม่ ไม่ - นั่งทับสังฆาฏี	- ย่อมใช้เสื้อผ้าเครื่องแต่งตัวอันสะอาด และแต่งตัวโดยเรียบร้อย - เสมอ - ย่อมไม่แต่งตัวในที่แจ้ง - ย่อมไม่กระทำการที่ควรจะทำในที่ลับในที่แจ้ง
- รับประทานอาหารบาริธิดา ๆ พึงค่อย ๆ เทน้ำลงใน - กระโถน ด้วยคิดว่า กระโถนอย่าเลอะเทอะ ภิกษุ - ใกล้เคียงอย่าถูกน้ำกระเซ็น	- ย่อมไม่ขวานขวางด้วยเสียงอันดังหรือให้เปรอะเปื้อน ให้เป็นที่ - รังเกียจ
- พระเถระไม่พึงฉันก่อนในเมื่อข้าวสุกยังไม่ทั่วถึงภิกษุ - ทุกรูป พึงฉันบิณฑบาตโดยเคารพ พึงมีความสำคัญใน	- ย่อมไม่ลุ่มนึ่งเลอะเทอะ มุมมามในการบริโภค - ย่อมไม่ล่วงล้ำ ข้ามหยิบ ของบริโภคผ่านหน้าผู้อื่น ซึ่งควรขอ

วัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎก	สมบัติผู้ดีในสังคมไทย
บาตรฉัน ฟังฉันบิณฑบาตตามลำดับ ฟังฉันพอสมควรกับ แกง ไม่ฟังฉันข่มแต่ยอดลงไป ไม่ฟังฉันกลบแกงหรือ กับข้าว ไม่ฟังขอแกง หรือกับข้าวมาฉัน ไม่ฟังแลดู บาตรของภิกษุอื่นโดยมุ่งจะยกโทษ ฟังไม่ทำคำข้าวให้ ใหญ่ ฟังทำคำข้าวให้กลมกล่อม ไม่ฟังอำปากไว้คอย ท่า ไม่ฟังสอดมือทั้งหมดเข้าปาก ไม่ฟังพูดทั้งคำข้าวยัง อยู่ในปาก ไม่ฟังฉันโยนคำข้าว ไม่ฟังฉันกัดคำข้าว ไม่ ฟังฉันทำแก้มให้ตุ่ย ไม่ฟังฉันสลับมือ ไม่ฟังฉันทำเมสตร์ ข้าวตก ไม่ฟังฉันแลบลิ้น ไม่ทำเสียงดังจิบ ๆ ไม่ฟังทำ เสียงซู้ด ๆ ไม่ฟังฉันเลียมือ ไม่ฟังฉันขอบาตร ไม่ฟัง ฉันเลียริมฝีปาก	โทษและขอให้เขาส่งให้ - ในที่บริโภค ย่อมหิบบยกยื่นส่งสิ่งของแก่ผู้อื่นต่อ ๆ ไป ไม่มุ่งแต่ กระทำกิจส่วนตน ย่อมไม่รวบสามตระกลามสี่กวาดฉวยเอา ของที่เขาตั้งไว้เป็นกลาง จนเกินส่วนที่ตนจะได้ - ย่อมไม่รวบสามตระกลามสี่ กวาดฉวยเอาของที่เขาตั้งไว้เป็น กลางจนเกินส่วนที่ตนจะได้ ไม่ควรฉวยโอกาสแบ่งเอาเสียมาก จนเกินไป จนทำให้ผู้ได้ออกสแบ่งภายหลังไม่ได้ตามควร หรือ อาจไม่ได้เลย - ในการเลี้ยงดูย่อมแผ่เผื่อ เชื้อเชิญแก่คนข้างเคียงก่อนตน
- ภิกษุยืนอยู่ข้างนอกกระแอม ภิกษุอยู่ข้างในกระแอม รับ	- ถ้าจะเข้าห้องเรือนผู้ใด ย่อมต้องเคาะประตูหรือ กล่าววาจาให้ เขารู้ตัวก่อน
- ปัจฉาสมณะ ... เดินไม่ไกลไม่ชิดนัก	- จะยืน นั่ง ย่อมอยู่ในลำดับอันสมควร ย่อมทำการอยู่ใน ระเบียบแบบแผน
- พระอุปัชฌายะกำลังพูด ไม่ฟังพูดสอดสวนขึ้น	- ย่อมไม่สอดสวนวาจาหรือแย้งชิงพูด
สรุปเนื้อหา กิจวัตรประจำวัน ปัจจัย 4 นุ่งห่ม (จีวร) อาหาร (การฉัน-น้ำ) ที่อยู่อาศัย (เสนาสนะ) ยารักษาโรค (การพยาบาล) การดูแล (อุปัชฌาย์ รับผิดชอบ) การเล่าเรียน การสงเคราะห์ การเดินทาง การบอกกล่าว การระงับอกุศล ธรรม กตีกาสงฆ์ ยืน เดิน นั่ง นอน ตี๋ม ทำ พูด คิด	สรุปเนื้อหา มารยาททางกาย วาจา ใจทั่วไป คือ รักษาความเรียบร้อย ไม่ อูจาดลามก สัมมาคารวะ กิริยาเป็นที่รัก เป็นผู้สง่า ปฏิบัติการ งานดี ใจดี ไม่เห็นแก่ตัว รักษาความสุจริตซื่อตรง ไม่ประพฤติชั่ว

ตาราง 2 เปรียบเทียบเนื้อหาที่คล้ายกันของวัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎกกับสมบัติผู้ดีในสังคมไทย

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบว่า 1) ความสำคัญของวัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎกที่ไม่เพียงแต่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์หรือการบรรพชาเท่านั้น แต่ยังสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในชีวิตประจำวันได้อีกด้วย การศึกษาวัตรปฏิบัตินี้ไม่ได้เพียงแต่รักษาความประเพณีของพระสงฆ์ให้บริสุทธิ์ แต่ยังสามารถสะท้อนถึงวิธีการรักษามารยาทและคุณธรรมในสังคมไทยที่ยังคงเน้นถึงความเคารพต่อผู้อื่น สังคม สถานที่และสิ่งแวดล้อม รวมถึงวิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาในแง่มุมที่แยกแยะจากการศึกษาแบบทั่วไป ในระบบการศึกษาตะวันตก ในประเด็นวัตรปฏิบัติที่สังคมไทยได้เห็นการปฏิบัติของพระสงฆ์เป็นประจำในช่วงเช้า ก็คือ ปิณฑจาริกวัตรหรือข้อปฏิบัติในการบิณฑบาต อันเป็นวัตรปฏิบัติที่ไม่ได้เกี่ยวเนื่องเฉพาะพระสงฆ์ที่ต้องบิณฑบาตเลี้ยงชีพเท่านั้น แต่พุทธศาสนิกชนยังได้มีโอกาสทำบุญตักบาตรด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมุกิตา ฐานธมโม และคณะ (2567) ที่ระบุว่า วัตรปฏิบัติหรือระเบียบว่าด้วยการบิณฑบาตของพระสงฆ์

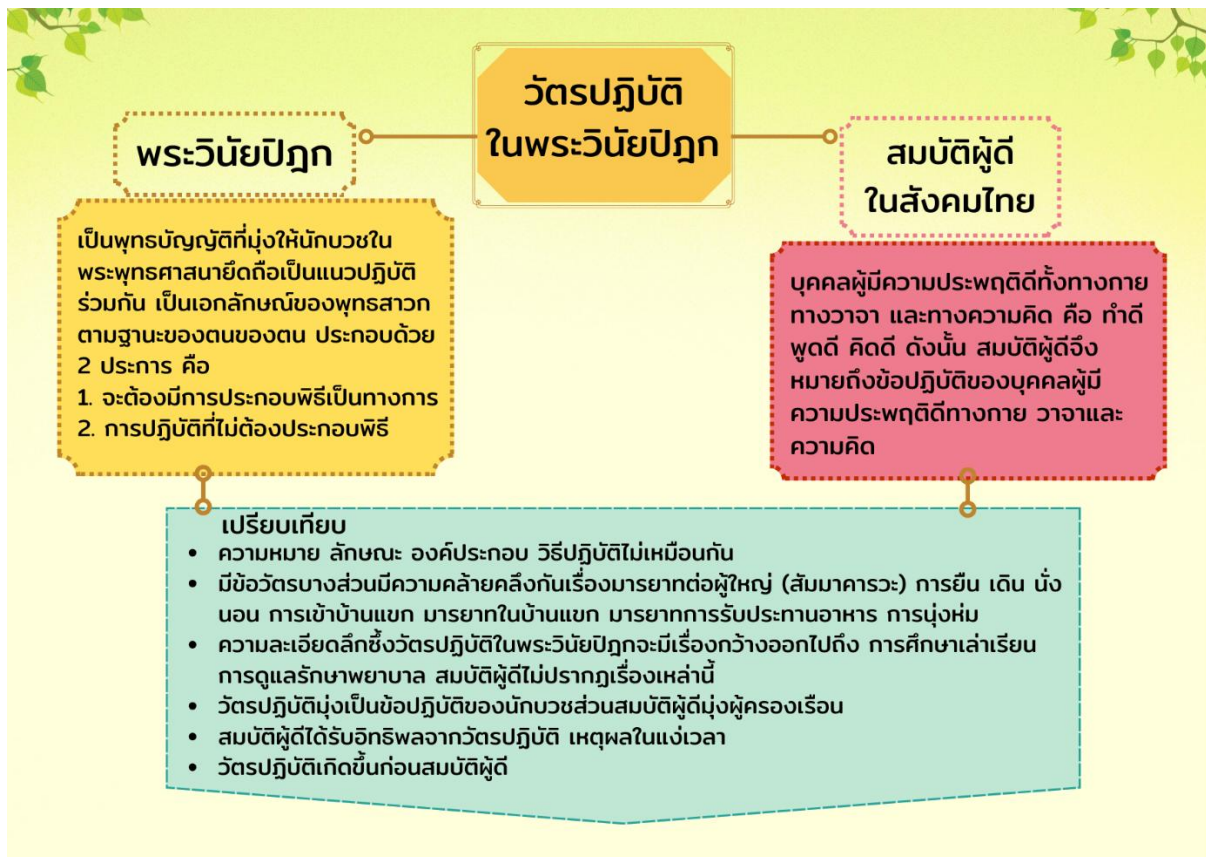
เป็นวิถีชีวิตที่เหมาะสมสำหรับบรรพชิต อันเป็นกรณีกิจที่พึงกระทำเป็นกิจวัตรประจำวันเพื่อการดำรงชีพ เป็นการสร้างอัตประโยชน์ ปรัตถประโยชน์และประโยชน์ทั้งสองฝ่าย แม้พระพุทธเจ้าก็ทรงปฏิบัติเช่นเดียวกัน ดังนั้น จึงเป็นวัตรปฏิบัติที่เป็นแนวทางที่ส่งเสริมการทำบุญของชาวพุทธอีกด้วย นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระทวีโชค เจตนาสุโ (อิมชื่น) (2564) ที่ศึกษาการส่งเสริมการปฏิบัติกิจวัตรของพระสงฆ์ไทยในยุค 4.0 ซึ่งพบว่า การปฏิบัติตามวัตรชั้นธกะ (วัตร 14) ถือเป็นกิจใหญ่ที่พระสงฆ์ต้องศึกษาให้ทราบชัดและปฏิบัติให้สมควรแก่สมณสาธูปแห่งตน นอกจากงานของพระทวีโชค เจตนาสุโ (อิมชื่น) จะศึกษาเกี่ยวกับวัตร 14 แล้ว ยังได้ศึกษาเสขียวัตตร 75 และธุดงค์วัตรที่มองว่า เป็นกิจใหญ่ด้วยเช่นกัน ซึ่งเสขียวัตตรนี้ในงานวิจัยของผู้เขียนได้มองว่า เป็นวัตรปฏิบัติสำคัญที่พระสงฆ์ต้องปฏิบัติด้วยเหมือนกัน เพราะเป็นสิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์ที่ต้องปฏิบัติอยู่แล้ว แต่ข้อแตกต่างในงานวิจัยของผู้เขียน ก็คือ ไม่ได้ศึกษาธุดงค์วัตร เพราะเป็นวัตรปฏิบัติที่เป็นข้อปัดเจกสำหรับพระสงฆ์ที่ต้องการขัดเกลาเป็นพิเศษ ดังนั้น จะเห็นว่า วัตรปฏิบัติบางประการจึงเหมาะกับจริตของผู้ปฏิบัติแต่ละคนด้วย เช่น ธุดงค์วัตร ซึ่งเหมาะกับวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์อรัญวาสีเป็นสำคัญ

2) การเปรียบเทียบวัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎกกับสมบัติผู้ดีในสังคมไทยพบว่า ทั้งสองมีความคล้ายคลึงกันในหลายมิติ ข้อวัตรกับสมบัติผู้ดีที่คล้ายกันแสดงให้เห็นว่า สมบัติผู้ดีได้รับอิทธิพลจากวัตรปฏิบัติ เหตุผลในแง่เวลา วัตรปฏิบัติเกิดขึ้นก่อนสมบัติผู้ดี เหตุผลในแง่ของบุคคลผู้ตรวจทานสมบัติผู้ดี คือ สุชีพ ปุญฐานุภาพ (มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2543: 13) เป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาอบรม และเชี่ยวชาญคำสอนในพระพุทธศาสนา ผลิตผลงานที่นำหลักธรรมออกมาหลายรูปแบบ เช่น ตำรา บทร้อยกรอง สุภาษิต ความเรียง ชุมนุมบทความสั้น ชุมนุมบันทึกเบ็ดเตล็ด ปาฐกถา ปาฐกถาภาษาอังกฤษ รวมสำเนาเทศนา จินตนิยายอิงหลักธรรม งานแปล คำถามตอบปัญหาทางพระพุทธศาสนา (วัดกันมาตุยาราม, 2543: 14-15) ดังนั้น จึงเป็นเหตุให้สมบัติผู้ดีมีส่วนผสมของวัตรปฏิบัติในรูปแบบหนึ่ง ในงานวิจัยของปัญญางามสง่า และวีระชาติ นิมนองค์ (2561) ได้สะท้อนให้เห็นชัดเจนว่า ข้อบัญญัติในหมวดเสขียวัตตรที่เป็นสิกขาบทของพระสงฆ์ได้มีลักษณะสอดคล้องกับมารยาทไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการยืน การเดิน การนั่ง รวมถึงการรับประทานอาหาร โดยสรุป ก็คือ ข้อวัตรที่เกี่ยวกับปัจจัย 4 คือ เครื่องนุ่งห่ม (จีวร) อาหาร (การฉัน-น้ำ) ที่อยู่อาศัย (เสนาสนะ) และยารักษาโรค (การพยาบาล) สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้สมบัติผู้ดีที่ปรากฏอยู่ในวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ที่สอดคล้องกับสังคมไทยเป็นอย่างดี

องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยนี้ คือ การเข้าใจวัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎกอย่างลึกซึ้งทั้งในด้านความหมาย ลักษณะ องค์ประกอบและวิธีการปฏิบัติ โดยวัตรปฏิบัตินั้นไม่เพียงแต่เป็นข้อกำหนดทางศาสนา แต่ยังสะท้อนถึงระเบียบวินัยและแบบแผนการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์อย่างเป็นระบบ ซึ่งประกอบทั้งข้อห้ามและข้อบังคับ นอกจากนี้ งานวิจัยยังเผยให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัตรปฏิบัติกับค่านิยมของสังคมไทย โดยเฉพาะสมบัติผู้ดีที่แม้จะมีลักษณะบางอย่างต่างกัน แต่ก็มี ความคล้ายคลึงกันในด้านเนื้อหาและจุดมุ่งหมาย

เช่น การเน้นความสุภาพ ความมีวินัย ความประพฤติที่เหมาะสม จึงสรุปได้ว่า วัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎกมีอิทธิพลต่อการก่อรูปคุณลักษณะทางสังคมของคนไทยผ่านแนวคิดเรื่องสมบัติผู้ดี

ภาพ 1 วัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎกที่มีอิทธิพลต่อการก่อรูปคุณลักษณะทางสังคมของคนไทย

สรุป

การศึกษาในสมัยพุทธกาลมีความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างอาจารย์กับศิษย์ โดยอาจารย์เปรียบเสมือนบิดาผู้ให้ทั้งความรู้และการอบรมศีลธรรม ขณะที่ศิษย์ก็มีหน้าที่เคารพและปรนนิบัติอาจารย์อย่างใกล้ชิด วัดจึงเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ทั้งด้านศาสนาและวิชาชีพ ต่อมาเมื่อสังคมไทยรับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก การศึกษาได้แยกตัวออกจากวัดและกลายเป็นระบบที่ต้องจ่ายค่าเล่าเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ก็ลดน้อยลง กลายเป็นเพียงผู้ให้และผู้รับบริการ ปัจจุบันแม้คณะสงฆ์ยังมีบทบาทในการผลิตบัณฑิตออกไปรับใช้สังคม แต่กลับมีเสียงสะท้อนถึงความขาดระเบียบวินัยและสัมมาคารวะ วัตรปฏิบัติในพระวินัยปิฎกจึงเป็นแนวทางที่สำคัญในการฟื้นฟูจริยธรรมและการอบรมจิตใจ อาจเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างสำนึกด้านจริยธรรมให้แก่เยาวชนและบุคคลทั่วไป วัตรเหล่านี้ สามารถประยุกต์ใช้ในการปลูกฝังความมีระเบียบวินัย ความเคารพ ความอ่อนน้อมถ่อมตน และการประพฤติดีทั้งในชีวิตส่วนตัวและชีวิตทางสังคม โดยวัตรเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงระเบียบของพระภิกษุเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงคุณลักษณะของผู้มีความประพฤติดีอันสอดคล้องกับสมบัติผู้ดีในสังคมไทย ซึ่งเน้นการประพฤติดีทั้งทางกาย วาจาและใจ ดังนั้น การศึกษาวัตรใน

พระวินัยสามารถประยุกต์ใช้เพื่อปลูกฝังคุณธรรมแก่ผู้คนในสังคมได้อย่างเหมาะสม งานวิจัยชิ้นนี้สามารถนำระเบียบวิธีวิจัยไปประยุกต์ใช้กับประเด็นอื่น ๆ ได้ เช่น ลัทธิบริโภคนิยมหรือปัญหาภาวะโลกร้อน ซึ่งล้วนเป็นปัญหาที่เกิดจากพฤติกรรมของมนุษย์เป็นสำคัญ สำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง ควรมีการจัดการศึกษาและอบรมที่ไม่เพียงมุ่งเน้นด้านวิชาการ (ความเก่ง) เท่านั้น แต่ควรครอบคลุมถึงการฝึกฝนมารยาท วัตรปฏิบัติและคุณลักษณะของผู้มีความเป็นสุภาพชน (ความดี) ด้วย ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริมให้ผู้ที่ผ่านการอบรมเป็นทั้งคนเก่งและคนดี สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (ดี-มีสุข) ซึ่งส่งผลดีต่อครอบครัว สังคม ประเทศชาติและโลกโดยรวมในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- ปัญญา งามสง่า และวีรชาติ นิมนองค์. (2561). การศึกษาวิเคราะห์พระธรรมวินัยในฐานะเป็นฐานของมารยาทไทย. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.* 6 (พิเศษ), 443-452.
- พระครูปริยัติกิตติธำรง (ทองขาว กิตติธโร). (2555). ค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงเพราะสังคมเปลี่ยนไป. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์.* 1 (1), 13-29.
- พระทวีโชค เจตนาสุโภ (อิมชื่น). (2564). การส่งเสริมการปฏิบัติกิจวัตรของพระสงฆ์ไทยในยุค 4.0. *วารสาร มหาคุฬานาครทรรศ.* 8 (11), 312-326.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2550). *การศึกษาหลักธรรมในพระวินัยปิฎก*. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมุกิตา ชานธโม และคณะ. (2567). วิเคราะห์เปรียบเทียบวัตรปฏิบัติการบิณฑบาตของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและในสังคมไทยปัจจุบัน. *วารสาร มจร โกศยปริทรรศน์.* 2 (2), 24-36.
- พุทธทาสภิกขุ. (2542). *พระวินัยปิฎก*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2557). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 9*, พิมพ์ครั้งที่ 9. นครปฐม: โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2543). *ประวัติและผลงานอาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ*. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพอาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วัดกันมาตุยาราม. (2543). *อาญาจักรตัวอย่าง*. มปท.: ทรงสิทธิ์วรรณ.

Academic Article:

Received: 2025-04-10;

Revised: 2025-04-23;

Accepted: 2025-04-28.

กฎต้องเป็นกฎ: พระพุทธเจ้าสอนภาวะผู้นำเชิงพุทธ พันท้ายนรสิงห์ปฏิบัติ**Rules are Rules: The Buddha Taught Buddhist Leadership,****Phanthai Norasingh Practiced****ดิเรก ด้วงลอย¹, พระปลัดระพิน พุทธิสารโร^{*2}, มัลลิกา ภูมะธน³****Direk Duangloy¹, Phrapalad Raphin Buddhisar², Mallika Phumathon³**มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์¹,คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย²,คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์³Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Sawan Campus¹,Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University²,Faculty of Management Sciences, Nakhon Sawan Rajaphat University³

First/Corresponding Author, E-mail: raphind@yahoo.com*

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ต้องการสะท้อนถึงภาวะผู้นำเชิงปฏิบัติที่เน้น “ความตรงไปตรงมา” ที่ภาษาบริหารใช้คำว่า “โปร่งใส ตรวจสอบได้ มีธรรมาภิบาล” หรือในคติทางพระพุทธศาสนาใช้คำว่า “ตรงไปตรงมา-ยถา วาที ตถากาโร-พูดอย่างไรทำอย่างนั้น” ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัย เขียนออกมาในรูปความเรียงแบบบทความวิชาการ การศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำเป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่งของผู้นำ และผู้นำที่มีภาวะผู้นำ ก็จะต้องเป็นผู้นำเชิงจริยธรรม หรือมีจริยธรรมของการนำด้วย ดังที่ปรากฏในครั้งพุทธกาลที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสก่อนที่จะปรินิพพานว่า “ธรรมและวินัยจะเป็นศาสดาแทนพระองค์” ซึ่งหมายถึงหลักการต้องเป็นหลักที่สำคัญ และอีกนัยหนึ่งที่ว่า เมื่อมีหลักแล้วต้องปฏิบัติตามหลัก ดังพุทธพจน์ที่ว่า พูดคำไหนปฏิบัติตามคำนั้น เรียกว่า เป็นคุณสมบัติของผู้นำที่จะต้องมีภาวะแห่งการนำไปปฏิบัติได้ จากการบรรยายเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2566 ที่วัดอินทารามได้ นำพระจริยวัตรของพระพุทธเจ้าผ่านภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธเจ้า ทั้งการโปรดคลัสมาล การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในกรณีของนางจิณณมานวิกา การปราบพญามาร ฯลฯ ซึ่งล้วนเป็นภาวะผู้นำและสะท้อนออกมาเป็นพุทธประวัติผ่านจริยวัตรในพระพุทธรูปปางต่าง ๆ รวมไปถึงบุคคลที่เป็นผู้ที่มีภาวะผู้นำที่เป็นแบบอย่าง คือ พันท้ายนรสิงห์ ซึ่งแนวประวัติศาสตร์ตีความยังไม่ได้บทสรุปว่า มีอยู่จริงหรือไม่ แต่ได้สะท้อนเรื่องเชิงพฤติกรรมต่อความเชื่อตรงต่อหลักการ “กฎต้องเป็นกฎ” โดยใช้ความตายเป็นเครื่องมือ ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางพระพุทธศาสนาที่ว่า “สละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิตและสละชีวิตเพื่อรักษาธรรม” ซึ่งจัดเป็นภาวะผู้นำตามแนวพุทธศาสนา องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ การพบประเด็น

เรื่องความสัตย์จริง ซึ่งมีพันท้ายนรสิงห์นำไปปฏิบัติจนเป็นแบบอย่างของความสัตย์ซื่อต่อหลักการที่ตรงไปตรงมา

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, กฎต้องเป็นกฎ, พระพุทธเจ้า, พันท้ายนรสิงห์

Abstract

This academic article aims to reflect practical leadership that emphasizes 'Straightness' in administrative language, uses the word 'transparent, verifiable, good governance' or in the Buddhist maxim, the word 'straightness' is used as 'Straightforward – Yathāvādī Tathākārī' means 'say what you do.' It is a documentary study from texts and research works, and then write down in the form of an academic article. The study found that leadership is one of the key points of a leader. The leaders who are the leaders have to be ethical or practice the ethics of leadership. As appeared in the Buddha's time when the Lord Buddha spoke before he passed away: 'Dhamma and discipline will be His Majesty's prophets,' which means principles have to be important principles. In addition, when you have principles, you have to follow them. As the Buddha said, whatever words you say, follow those words. It is a quality of leaders who have to put into practice. From a lecture on 21 October 2023 at Wat Intharam, it was applied the Buddha's conduct through leadership according to the Buddha's principles such as preaching the robber Angulimala, solving the immediate problem in the case of Mrs. Jinchamanawika, conquering the devil, which were all about leadership and reflected in the history of the Buddha through the conduct of Buddha statues in different poses. Furthermore, the person who was the subject of the proposal, namely Phanthai Norasingh. The historical interpretation has not yet concluded whether it existed or not. But it reflected on the behavioral issue of being faithful to the principle of 'rules are rules,' which used the death as a tool. It was consistent with the Buddhist guidelines that 'Sacrificing organs to save life, and sacrificing your life to preserve the Dhamma,' which was truly considered leadership according to Buddhist principles. The body of knowledge from this article found about truthfulness Pan Thaksin put into practice until he became an example of honesty and straightforward principles.

Keywords: Buddhist Leadership, Rules are Rules, Buddha, Phanthai Narasingh

บทนำ

เมื่อเช้าวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2566 ผู้เขียนได้ไปบรรยายพิเศษปิดคอร์ส รายวิชาภาวะผู้นำเชิงพุทธของหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารท้องถิ่น (ป.บท.) ที่จัดการศึกษาที่วัดอินทาราม จังหวัดสมุทรสงคราม

โดยออกเดินทางแต่เช้าตรู่เพื่อไปให้ทันบรรยายในเวลาประมาณ 09.00 น. แต่ด้วยฝนตกปรอย ตลอดทางตั้งเริ่มการเดินทางนับแต่อยุธยา ทางด่วนบางปะอิน ปลายทางพระราม 2 พอลงทางด่วนพระราม 2 และถึงวัดพันท้ายนรสิงห์ ฝนตกกรดดิ่ง จึงได้แวะไปยังวัดซึ่งอยู่ติดถนนเส้นหลัก เพื่อถ่ายรูปและหาข้อมูลไปบรรยายเกี่ยวกับภาวะผู้นำ โดยต้องการยกกรณีศึกษาพันท้ายนรสิงห์ที่มีคุณลักษณะสอดคล้องความเป็นภาวะผู้นำ คือความมุ่งมั่นต่อสิ่งที่เป็นอุดมคติ ซึ่งน่าจะเป็นหัวใจสำคัญของคำว่า ผู้นำหรือภาวะผู้นำ เดินทางไปในขณะบรรยายอากาศฝนตกปรอย ๆ รถติด อยู่ตรงบริเวณหน้าวัดพันท้ายนรสิงห์ในเวลา 7.00 น. แต่พอลงจากทางด่วนน้ำขังถนน รถติด ระหว่างทางผ่านวัดพันท้ายนรสิงห์ เรียกว่า ดำเนินของพันท้าย ทำให้มีภาพจำเกี่ยวกับตัวพันท้าย จนทำให้ภาพจำนั้นเป็นบุคคลในดวงใจ รวมทั้งพันท้ายมีบุคลิกลักษณะบางประการที่ประกอบสร้างรวมกันจนเป็นบุคคลต้นแบบได้ ส่วนการตีความถึงการมีอยู่จริงเป็นอีกประเด็นหนึ่งไม่เกี่ยวกับบทความนี้ แต่เบื้องต้นได้แวะไปถ่ายรูปเพื่อเอาไปใช้เป็นสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ ถ่ายรูปเสร็จไปต่อ แม้จะยังติดอยู่ก็ตาม กระทั่งถึงวัดในเวลาสายเกินกว่าเวลาที่กำหนดเล็กน้อย พระเมธีวัชรประชาทร, ผศ. ดร. (หลวงพ่อด่าง) ผู้บรรยายหลัก และเป็นผู้ก่อตั้งหลักสูตรได้บรรยาย 1 ชม. จึงสลับให้ผู้เขียนได้พบนักศึกษาของท่าน และท่านมีกิจเดินทางไปต่อ ผู้เขียนเริ่มด้วยภาวะผู้นำตามแนวพุทธของพระพุทธเจ้า เริ่มด้วยการพาสวดบทพาหุง ซึ่งยายอายุแปดสิบซึ่งเป็นผู้เรียนด้วย ได้ท่องอย่างคล่องแคล่วหะมิตะแมง เหตุที่น่าสวดพาหุงเพราะต้องการนำลักษณะหรือจริยวัตรของพระพุทธเจ้า ในแต่ละเหตุเหตุการณ์มาสะท้อนถึงภาวะผู้นำตามแนวพุทธของพระพุทธเจ้า การใช้ความอดทนผ่านเหตุการณ์ชนะมารตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และมีพระพุทธรูปปางมารวิชัยเป็นสัญลักษณ์ ซึ่งอาจเรียกว่า ภาวะผู้นำตามแนวพุทธ ซึ่งการเขียนบทความนี้ได้้นำประเด็นภาวะผู้นำตามแนวพุทธที่สะท้อนผ่านพันท้ายนรสิงห์เพื่อบรรยายแก่นักศึกษา ตามที่เกริ่นมาแต่แรกเริ่มต่อไป

ภาพ 1 พระพุทธรูปปางมารวิชัย สัญลักษณ์ของภาวะผู้นำตามแนวพุทธของพระพุทธเจ้า และโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์การบรรยายพิเศษ (ถ่ายโดยผู้เขียนเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2566)

บรรยากาศของการเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารท้องถิ่น

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยผู้นำทางวิชาการพระพุทธศาสนาที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศ เป็นแรงขับเคลื่อนทางวิชาการพระพุทธศาสนาที่ล้ำเลิศ เปิดโอกาสและให้ความเสมอ

ภาคทางการศึกษาแก่คณะสงฆ์และประชาชนทั่วไปอย่างทั่วถึงไม่ว่าจะอยู่ส่วนกลางหรือส่วนภูมิภาค เพราะการส่งเสริมและพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยเป็นปัจจัยพื้นฐานในอันที่จะเสริมสร้างให้ทรัพยากรของคณะสงฆ์ที่สำคัญ อันได้แก่ พระภิกษุสามเณรทั่วไป พระสังฆาธิการได้มีความรู้และความสามารถโดยยึดหลักการจัดการและบริการการศึกษาที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมมีคุณภาพ มาตรฐานสูงและมีความเป็นสากล เพราะองค์ความรู้ในปัจจุบันมีวิวัฒนาการไปสู่วิธีคิดและวิธีการสร้างองค์ความรู้ตามแนวโน้มในลักษณะองค์รวมและใช้วิธีคิดเชิงระบบ บทบาทพระสงฆ์จึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนไปจากการเป็นผู้มีความสามารถเฉพาะด้านใดด้านหนึ่งให้มีกระบวนการทัศน์ องค์ความรู้และความเชี่ยวชาญหรือชำนาญการที่หลากหลายสอดคล้องกับความต้องการของคณะสงฆ์ พระพุทธศาสนาและสังคมสามารถนำไปประยุกต์ใช้สำหรับการอบรมสั่งสอนประชาชนและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยจะส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมประเทศชาติ สามารถบรรลุเป้าหมายในการยกระดับมาตรฐานชีวิตของสมาชิกในสังคมได้ดีขึ้นและพัฒนาต่อไป

วัดอินทารามได้ร่วมกับภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้เปิดหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารท้องถิ่น (ป.บ.ท.) ซึ่งหลักสูตรจัดการเรียนการสอนมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้และความเชี่ยวชาญทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ มีความรับผิดชอบ มีคุณธรรม โดยปัจจุบันเป็นรุ่นแรกมีนักศึกษาให้ความสนใจ จำนวน 65 คน โดยในปี พ.ศ. 2566 คณะสงฆ์วัดอินทารามได้ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาโดยพระเมธีวัชรประชาทร (ประยูร นนทีย, ผศ. ดร.) ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 15 เจ้าอาวาสวัดอินทาราม พร้อมด้วยคณะสงฆ์มีความประสงค์ที่จะจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากรของคณะสงฆ์และประชาชนให้ดำเนินการเปิดหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ณ วัดอินทาราม เพื่อพัฒนาพระสงฆ์และบุคลากรทางศาสนาให้มีศักยภาพในการธำรงรักษาเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ในด้านการปกครองจังหวัดสมุทรสงคราม การปกครองแบ่งออกเป็น 3 อำเภอ 36 ตำบล 284 หมู่บ้าน 1 เทศบาลเมือง 6 เทศบาลตำบล 28 องค์การบริหารส่วนตำบล มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรวม 36 แห่ง ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง (องค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรสงคราม) เทศบาลเมือง 1 แห่ง (เทศบาลเมืองสมุทรสงคราม) เทศบาลตำบล 8 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 26 แห่ง มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จำนวน 1 แห่ง ซึ่งมีนักเรียนทั้งหมด จำนวน 851 รูป

ภาพ 2 บรรยายภาคการเรียนกับแผนการพัฒนาให้เป็นหน่วยวิทยบริการและวิทยาลัยสงฆ์ในอนาคต
(ถ่ายโดยผู้เขียนเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2566)

ภาพ 3 บรรยายภาคการเรียนกับแผนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนาว่าด้วยภาวะผู้นำตามแนวพุทธ
(ถ่ายโดยผู้เขียนเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2566)

วัดอินทาราม โดยมีผู้นำ คือ หลวงพ่อแดง ได้เล็งเห็นการพัฒนาคนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาจึงส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนได้รับการศึกษาผ่านหลักสูตรการบริหารท้องถิ่น (ป.บท.) รวมถึงการพยายามส่งเสริมการศึกษาให้มีหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์เพื่อใช้เป็นสถานที่จัดการศึกษาของชุมชนและสมาชิกในชุมชนให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ดังที่ผู้เขียนได้ไปมอบแบ่งปันความรู้และใช้ความรู้เพื่อเป็นกลไกร่วมของการพัฒนาคนดังปรากฏที่วัดอินทาราม ตามที่ผู้เขียนได้เล่าแบ่งปันถึงการเดินทางและเป้าหมายปลายทางของการเดินทางดังปรากฏ

พระพุทธเจ้าตรัส “ยถาวาที ตถาการิ” ตรงไปตรงมา

ประเด็นของผู้นำกับความเที่ยงตรงเป็นหัวใจสำคัญของผู้นำหรือคุณลักษณะในความเป็นผู้นำในการแบ่งปันบรรยายได้สะท้อนถึงหลักของภาวะผู้นำเชิงพุทธ โดยมีพระพุทธเจ้าและจริยาวัตร รวมทั้งหลักคำสอนเป็นต้นแบบซึ่งสามารถนำเสนอได้ ดังนี้

1. พระพุทธเจ้าในฐานะผู้นำที่มีวิมุติผู้นำ ในการจะพัฒนาคนเพื่อให้ไปสู่เป้าหมายอย่างสูงสุด ดังที่ปรากฏในคราวที่พญามารมาทูลให้ปรีณิพพาน พระพุทธเจ้าได้แสดงความอาฆาตด้วยการกล่าวตอบไปว่า จะตายก็ต่อเมื่อพระสงฆ์สาวก หรือสมาชิกในองค์กรประสบความสำเร็จในการศึกษา ในการพัฒนาตนเอง จนกระทั่งทำให้องค์กรไปต่อได้ หรือทำงานไปสู่เป้าหมายได้แล้วเท่านั้น (ก) แสดงความอาฆาตในฐานะผู้นำเพื่อประโยชน์ของสมาชิกในองค์กร (ข) การมองไปที่คนหรือทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา (ค) การส่งต่อเพื่อให้คนเป็นกำลังสำคัญในการสืบต่อองค์กร ไม่ได้ผูกไว้ที่ตัวเอง ดังปรากฏเป็นพุทธพจน์ในพระไตรปิฎกไทย (ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) เล่มที่ 10 สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ดังมีความว่า

มารกราบทูลให้ปรีณิพพาน ครั้นเมื่อท่านพระอานนท์จากไปไม่นาน มารผู้มีบาปได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ยืน ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรีณิพพานในบัดนี้ ขอพระสัพพัญญู โปรดปรีณิพพานเถิด เวลานี้เป็นเวลาปรีณิพพานของพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจาไว้ว่า ‘มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรีณิพพานตราบเท่าที่ ภิกษุทั้งหลายผู้สาวกของเรายังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่แก้อวัถลัมภ์ ไม่เป็นพหูสูตร ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ปฏิบัติ ตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว แต่ก็ยังบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามปรำพาที่เกิดขึ้น ให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้’ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เวลานี้ ภิกษุทั้งหลาย ผู้สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้เฉียบแหลม ได้รับการแนะนำ แก้อวัถลัมภ์ เป็นพหูสูตร ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับ อาจารย์ของตนแล้วก็บอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายได้ แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามปรำพาที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมได้ ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรีณิพพานในบัดนี้ ขอพระสัพพัญญูโปรด ปรีณิพพานเถิด เวลานี้เป็นเวลาปรีณิพพานของพระผู้มีพระภาค (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 168: 113-114)

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจาไว้ว่า ‘มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรีณิพพาน ตราบเท่าที่ภิกษุทั้งหลายผู้สาวกของเรายังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่แก้อวัถลัมภ์ ไม่เป็นพหูสูตร ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติ ชอบ ไม่ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตน แต่ก็ยังบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามปรำพาที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้’ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เวลานี้ ภิกษุ

ทั้งหลายผู้สาวิกาของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้เลียบแหลม ได้รับการแนะนำ แกล้วกล้า เป็นพหูสูตร ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้วก็บอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ ง่ายได้ แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามที่ที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรินิพพานในบัดนี้ ขอพระสฤตโปรด ปรินิพพานเถิด เวลานี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 168: 114)

ในประเด็นนี้พระพุทธเจ้าหรือผู้นำที่มีภาวะผู้นำต้องมุ่งมองไปที่สมาชิกในองค์กร เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาที่สืบงานและส่งต่องานไปสู่อนาคตได้ การลงทุนในการพัฒนาคนจึงเป็นหัวใจสำคัญขององค์กรและผู้นำที่มีคุณลักษณะตามแนวพระพุทธเจ้าหรือพระพุทธศาสนา

2. พระพุทธเจ้าบอกว่า หลักการเป็นหัวใจสำคัญของคนเป็นผู้นำ รัฐ สังคม ประเทศชาติ “...ในพระปัจฉิมวาจาของพระตถาคต ต่อมาพระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “อานนท์ บางทีพวกเธออาจจะคิดว่า ‘ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา’ ข้อนี้พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอนั้นทั้งหลาย...” (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 216: 164) ในความนี้พระพุทธเจ้าให้หลักการเป็นกลไก หรือหัวใจสำคัญของการบริหารหรือการปกครอง ต้องไม่ยึดตัวบุคคลหรืออำนาจเชิงหมู่กลุ่ม แต่หลักการจะเป็นกลไกสำคัญต่อการสืบต่อและคงอยู่ขององค์กร ผู้นำที่มีภาวะผู้นำจะต้องมองไปที่หลักการเป็นหัวใจสำคัญอย่างแท้จริง

3. พระพุทธเจ้าบอกว่า คนเป็นผู้นำหรือมนุษย์ ต้องมีความเที่ยงตรง ต่อหลักการความซื่อสัตย์ต่อหลักการ ซึ่งจะเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารงาน ดังปรากฏเป็นพุทธพจน์ที่ว่า “...พระสมณโคตมทรงเว้นขาดจากการเลี้ยวซีกผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชา เช่นที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันทโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยว ซีกผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชาอย่างนี้ คือ ให้ฤกษ์อวาทมงคล ฤกษ์วิวาหมงคล ฤกษ์เรียงหมอน ฤกษ์หย่าร้าง ฤกษ์รวบรวมทรัพย์ ฤกษ์ใช้จ่ายทรัพย์ ทำให้โชคดี ทำให้เคราะห์ร้าย ให้ยาผดุงครรภ์ ร่ายมนตร์ทำให้สิ้นแข็ง ทำให้คงแข็ง ทำให้มีอสน์ ทำให้คงสั่น ทำให้หุ้อ เป็นหมอดูลูกแก้ว ใช้หญิงสาวเป็นคนทรง ใช้หญิงประจำ เทวาลัยเป็นคนทรง บวงสรวงดวงอาทิตย์และท้าวมหาพรหม ร่ายมนตร์พ่นไฟ ทำพิธีเรียกขวัญ หรือ...” (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 9 ข้อ 25-26: 10) จากพุทธพจน์นี้สะท้อนให้เห็นว่า ผู้นำหรือภาวะผู้นำตามแนวพุทธที่จะต้องตรงไปตรงมา และเว้นขาดต่อความไม่ถูกต้องโดยประการทั้งปวง จึงจะได้ชื่อว่า ผู้นำหรือผู้นำตามแนวพุทธ

แนวคิดทั้งหมดสะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าในฐานะศาสดาผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนาใช้ภาวะผู้นำในฐานะผู้นำองค์กรพัฒนาคนจนวาระสุดท้ายและแลกด้วยชีวิต เรียกว่า ทำงานจนกว่าจะตาย โดยมีเป้าหมายเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนาหรือพัฒนาคนให้มีศักยภาพอย่างสูงสุด รวมทั้งใช้หลักการเป็นหัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนพัฒนา ไม่ได้ยึดติดกับบุคคลหรือตัวคน รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการยึดมั่นกับหลักการอย่างตรงไปตรงมาภายใต้กรอบความเที่ยงตรงหรือเคารพในหลักการปฏิบัติตามหลักการ

พันท้ายนรสิงห์ กฎต้องรักษาและถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

ถามว่า ทำไมต้องพันท้ายนรสิงห์ ก็ต้องตอบว่า นั่งรถผ่านวัดพันท้ายนรสิงห์ และได้ยินข้อมูลเกี่ยวกับ พุทธกรรมความตรงต่อกฎ อาจเป็นเรื่องแต่งหรือตำนานในภายหลัง แต่อย่างน้อยเป็นการสะท้อนพุทธกรรมเชิงผู้นำกับภาวะการณำในฐานะผู้ตามได้ด้วย โดยเรื่องของพันท้ายนรสิงห์ปรากฏครั้งแรกในพระราชพงศาวดารกรุงสยาม จากต้นฉบับของบริติชมิวเซียม (The British Library) ดังที่ปรากฏในหนังสือเรื่อง The Royal Chronicles of Ayutthaya (Cushman, 2000) ดังนี้

พ.ศ. 2247 พระเจ้าเสือเสด็จโดยเรือพระที่นั่งเอกไชย ประพาสเพื่อทรงเบ็ด ณ ปากน้ำเมืองสาครบุรี เมื่อเรือพระที่นั่งถึงตำบลโคกขามซึ่งเป็นคลองคดเคี้ยวและมีกระแสน้ำเชี่ยวกราก พันท้ายนรสิงห์ ซึ่งถือท้ายเรือพระที่นั่งมิสามารถค้ำค้ำได้ทัน โชนเรือพระที่นั่งกระทบกับกิ่งไม้หักตกลงไปในน้ำ พันท้ายนรสิงห์จึงได้กระโดดขึ้นฝั่งแล้วกราบทูลให้ทรงลงพระอาญาตามพระกำหนดถึงสามครั้งด้วยกัน เนื่องจากในครั้งแรก พระเจ้าเสือพระราชทานอภัยโทษ เพราะเห็นว่า เป็นอุบัติเหตุสุดวิสัย ครั้งที่สองก็รับสั่งให้สร้างรูปปั้นปลอมแล้วตัดหัวรูปปั้นนั้นแทน แต่ท้ายสุดก็ได้ตรัสสั่งให้ประหารชีวิตด้วยการตัดศีรษะพันท้ายนรสิงห์ตามคำขอแล้วสร้างศาลเพียงตา นำศีรษะของพันท้ายนรสิงห์และโชนเรือเอกไชยขึ้นตั้งบนศาลไว้บูชาพร้อมกันแล้วเสด็จออกไปทรงเบ็ด ณ ปากน้ำเมืองสาครบุรี เมื่อกลับกรุงศรีอยุธยา โปรดให้นำศพของพันท้ายนรสิงห์มาพระราชทานเพลิงศพ พระราชทานเงินทองสิ่งของจำนวนมากแก่ภรรยาลูกเมียพันท้ายนรสิงห์ ภายหลังพระเจ้าเสือได้ทรงให้สมุหนายกเกณฑ์ไพร่พลจำนวน 30,000 คน ให้พระยาราชสงครามเป็นแม่กอง ทำการขุดคลองลัดคลองโคกขามที่คดเคี้ยว ไปออกที่บริเวณแม่น้ำท่าจีน กว้าง 5 วา ลึก 6 ศอก ขุดเสร็จในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ พ.ศ. 2252 ได้พระราชทานนามคลองนี้ว่า “คลองสนามไชย” ต่อมาเรียกเป็นคลองมหาชัย ซึ่งเป็นที่มาของชื่อเมืองมหาชัย แต่ชาวบ้านเรียกว่า “คลองถ่าน” ปัจจุบันชาวบ้านฝั่งธนบุรี เรียกชื่อว่า “คลองด่าน”

พระราชพงศาวดารที่ชำระในรุ่นหลัง เช่น พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัดถเลขา และพระราชพงศาวดาร ฉบับหมอบรัดเล ก็ยังคงยึดถือเนื้อหาในพระราชพงศาวดาร กรุงสยาม จากต้นฉบับของบริติชมิวเซียมเป็นต้นแบบ แต่เมื่อเปรียบเทียบกับหลักฐานอื่น ๆ แล้ว ไม่ปรากฏพบเรื่องราวของนายขนมต้มแต่อย่างใด ในพระราชพงศาวดาร ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) (2552) ซึ่งเก่ากว่าฉบับบริติชมิวเซียม กล่าวถึงการขุดคลองโคกขามในสมัยพระเจ้าท้ายสระ พ.ศ. 2264 โดยไม่ได้มีการกล่าวถึงการขุดคลองโคกขามในสมัยพระเจ้าเสือ หรือเหตุการณ์พันท้ายนรสิงห์แต่อย่างใด ในกฎหมายเตียรบาลก็ไม่ได้มีการระบุโทษของพันท้ายเรือพระที่นั่งดังที่พงศาวดารบันทึกไว้ โทษส่วนใหญ่เป็นการรับผิดชอบของคนทั้งเรือพระที่นั่ง (สถาบันปรีดี พนมยงค์, 2548) และพันท้ายเรือพระที่นั่งมี 2 คน แต่พระราชพงศาวดารกลับระบุถึงการประหารพันท้ายนรสิงห์เพียงผู้เดียว

สุนทร ชุตินทรานนท์ (2559) วิเคราะห์ว่า พันท้ายนรสิงห์เป็นเรื่องที่ถูกแต่งเสริมขึ้นมาในสมัยต้นรัตนโกสินทร์เพื่ออธิบายสาเหตุของการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยาว่า มาจากผู้ปกครองไม่ดี โดยใช้พันท้ายนรสิงห์เป็นกรณีศึกษาพระเจ้าเสือว่า ไม่ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมกฎหมาย และเล่าที่มาของคลองมหาชัย

ส่วนเรื่องที่พันท้ายนรสิงห์ มีชื่อเดิมว่า สิน เป็นชาวบ้านนรสิงห์ แขวงเมืองวิเศษชัยชาญ (ปัจจุบัน คือ อำเภอบางบาล จังหวัดอ่างทอง) มีภรรยาชื่อว่า นวล หรือศรีนวล ได้รู้จักกับพระเจ้าเสือด้วยการแข่งขันชกมวยไทยกัน เมื่อพระองค์แปลงองค์มาเป็นชาวบ้านธรรมดาและทรงโปรดในอุปนิสัยใจคอ ต่อมาได้กลายมาเป็นนายท้ายเรือพระที่นั่งของพระเจ้าเสือ ในบรรดาศักดิ์พั้นนั้น เป็นเรื่องราวจากบทละครเวทีที่ประพันธ์โดยพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล (มติชนออนไลน์, 2563)

ทั้งหมดเป็นข้อมูลอันมีที่มาของข้อมูลและการตีความแตกต่างกัน แต่ในการเขียนบทความนี้ต้องการยกเป็นคติ หรืออุทาหรณ์ ดังกรณีที่พระพุทธเจ้าใช้หนานชาดก มาเป็นเครื่องมือในการสอนธรรมหรือสื่อสารอุดมคติ ไปสู่ปลายทางว่า ต้องการอย่างไร หรือจะมีคติอย่างไรในการสอนคน ดังนั้น จากเหตุการณ์ของพันท้ายนรสิงห์ ส่วนจริงที่จยังคงถกเถียงกันต่อไป แต่สาระสำคัญคือแบบอย่างหรืออีกนัยหนึ่งคติเชิงแฝงที่อยู่ในเรื่องของพันท้ายนรสิงห์ ความมุ่งมั่น ความจงใจต่อการแสดงออกต่อการรักษาภฏ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติเป็นภาวะผู้นำที่อยู่ในตัวของพันท้าย เพื่อต้องการยืนยันต่อหลักการ ภายใต้แนวคิดที่ว่า สละชีวิตเพื่อรักษาภฏหมาย ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาใช้คำว่า สละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิตและสละชีวิตเพื่อรักษาธรรมหรือความถูกต้องตามพระธรรมวินัยไว้ คุณสมบัติของพันท้าย จึงเป็นประหนึ่งผู้นำที่มีภาวะผู้นำตามแนวพุทธตามกรอบการวิเคราะห์นี้ด้วยเช่นกัน และถือว่าเป็นบุคคลที่พึงเอาเป็นแบบอย่างดังปรากฏ

ภาพ 4 รูปปั้นพันท้ายนรสิงห์และสินวล และพายที่ประดิษฐ์สร้างขึ้นเป็นคติสอนใจที่วัดพันท้ายนรสิงห์ จังหวัดสมุทรสาคร (ถ่ายโดยผู้เขียนเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2566)

จากภาพ 4 ผู้เขียนผ่านวัดพันท้ายนรสิงห์ จังหวัดสมุทรสาคร ดังที่เล่ามาในตอนแรก จึงจอตระกึกษาเนื่องด้วยรถติด พร้อมเดินไปถ่ายรูปมาเพื่อนำมาเป็นสื่อประกอบการบรรยายในประเด็นผู้นำตามแนวพุทธ ซึ่งกรณีของพันท้ายนรสิงห์ต้องการสะท้อนให้เห็นว่า ผู้บริหารหรือความเป็นผู้บริหารจะต้องตรงไปตรงมายึดมั่นในความถูกต้องตามหลักการ และเป็นผู้นำต้องไม่ผูกขาดความถูกต้อง หรือผูกความสำคัญไว้ที่ตัวบุคคล

หรือตัวผู้นำจนเกินไป จนกลายเป็นยึดติดเปลี่ยนแปลงไม่ได้ เทียบกับกรณีของพระพุทธเจ้าใช้ธรรมวินัยเป็น ศาสดาแทนพระพุทธเจ้าเมื่อปรินิพพานไปแล้ว ดังนั้น ผู้นำต้องตระหนักว่า หลักการและกฎระเบียบที่ เหมาะสมย่อมเป็นเครื่องมือการบริหารที่สำคัญ พร้อมกันนั้นเมื่อมีกฎที่เหมาะสมแล้ว ผู้นำ หรือผู้ปกครอง ต้องมีภาวะผู้นำผ่านตัวหลักการ โดยยึดว่าต้องถูกต้องตรงไปตรงมา ดังปรากฏเป็นหลักแนวปฏิบัติของ พระพุทธเจ้าที่ว่า ตถาคตทรงเว้นขาดในสิ่งที่เป็นกฎที่บัญญัติขึ้นมา หรือไม่เคยละเมิดต่อกฎหรือระเบียบหรือ แนวปฏิบัติที่เกิดขึ้นด้วยเช่นกัน ดังนั้น ผู้นำหัวใจสำคัญ ผู้นำหรือผู้ที่จะเป็นผู้นำต้อง ต้องมีคุณลักษณะ ที่เรียกว่า ภาวะผู้นำในแบบชัดเจนในหลัก ปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาและยึดกฎกติกาเป็นสำคัญผลประโยชน์ สาธารณะส่วนรวมต้องมาก่อนเสมอ

ผู้นำที่มีภาวะผู้นำจะต้องรักษากฎอย่างตรงไปตรงมา

ผู้นำต้องเป็นผู้ที่ตรงไปตรงมา และมีแนวคิดในเรื่องความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีความชัดเจนใน แนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน ความเป็นผู้นำที่สำคัญคือกล้าคิด กล้าทำ และกล้าที่จะบุกเบิกเริ่มทำในสิ่งที่เป็หัวใจ สำคัญของคำว่า พัฒนา และการทำบาเพ็ญประโยชน์เพื่อหมู่คณะสังคมส่วนรวม ให้เป็นหัวใจสำคัญอย่างยิ่งได้ นับเป็นคุณูปการ หรือกลไกที่สำคัญของการเริ่มต้นได้ด้วยเช่นกัน การยกพระพุทธเจ้ามาประกอบการบรรยาย ในครั้งนี้ มุ่งประสงค์เล่าถึงภาวะผู้นำในพระพุทธเจ้าผ่านปางของพระพุทธรูปในแต่ละปาง โดยเฉพาะ พระพุทธรูปปางมารวิชัยที่มีแนวคิดในเรื่องของชัยชนะ ที่เป็นหัวใจสำคัญของความเป็นพระพุทธรูปปางชนะ มาร จึงเป็นหัวใจสำคัญของคำว่า เป็นพระพุทธเจ้าหรือเป็นคนธรรมดา เพราะพระพุทธเจ้ามีภาวะของผู้นำที่ อดทนและผ่านจุดหนักไปได้จึงได้ชื่อว่า เป็นพระพุทธเจ้า เรียกว่า ภาวะผู้นำตามแนวพุทธอย่างแท้จริงอดทน เพื่อให้ผ่านจึงได้ชื่อว่า ชนะมาร ดังนั้น คุณสมบัตินี้จึงเป็นคุณลักษณะหนึ่งที่จะพึงมีหรือพึงดำเนินให้เกิดขึ้นใน ความเป็นผู้นำ ดังกรณีของทชชกร แสงทองดี (2561) ที่ศึกษาในเรื่อง คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธ ที่สะท้อน ข้อมูลเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธไว้ว่า ผู้นำเป็นบุคคลที่สำคัญขององค์กรทุกองค์กร ไม่ว่าจะเป็นองค์กรภาครัฐ หรือองค์กรภาคเอกชน เป็นบุคคลที่จะนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ หรือเป็นผู้ที่จะนำพาองค์กรให้ผ่านพ้น วิฤติการณ์ต่าง ๆ

ในงานเขียนเรื่อง องค์ประกอบของภาวะผู้นำในองค์กรเชิงพุทธ (ทชชกร แสงทองดี, 2562) ที่ศึกษา ข้อมูลเกี่ยวกับผู้นำตามแนวพุทธไว้ว่า ภาวะผู้นำในองค์กรเชิงพุทธ พบว่า ผู้นำเป็นบุคคลที่สำคัญของทุกองค์กร ไม่ว่าจะเป็นองค์กรภาครัฐหรือองค์กรภาคเอกชน เป็นบุคคลที่จะนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ หรือเป็นผู้ที่ จะนำพาองค์กรให้ผ่านพ้นวิฤติการณ์ต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่องค์กร ที่ผ่านมามีผู้ศึกษาภาวะผู้นำไว้ในหลาย ด้าน ไม่ว่าจะเป็นประเภทของผู้นำ ภาวะผู้นำ คุณลักษณะของผู้นำ

ในงานศึกษาของพระชยานันทมุนี (2561) เรื่องภาวะผู้นำตามแนวพุทธที่ให้ข้อมูลศึกษาไว้ว่า

ภาวะผู้นำตามแนวพุทธมาพร้อมกับความรับผิดชอบต่อหมู่ประชาชนที่ยิ่งใหญ่ และสร้าง ความมั่นใจให้กับผู้ตามได้เห็นว่า สามารถที่จะนำพาองค์กรหรือสังคมได้บนพื้นฐานของความถูกต้อง ถูกธรรม การสร้างประโยชน์ต่อสังคมนั้นต้องอาศัยหลักธรรมเป็นแรงผลักดัน ทำให้การทำงานของภาวะ

ผู้นำและผู้ตาม ประสบผลสำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์ และมีองค์ประกอบสำคัญที่เป็นแรงผลักดันที่จะนำมาซึ่งลักษณะของการเป็นผู้นำที่ดีนั้นต้องเป็นผู้นำที่เป็นหลักได้ เป็นผู้นำที่เป็นแรงบันดาลใจ เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นนักปกครองที่ดี ภาวะผู้นำตามแนวพุทธธรรมต้องเป็นผู้มีปัญญา ศีลธรรม สัจจะ อุตสาหะ และหลักแห่งความเมตตา การพัฒนาผู้นำตามพุทธธรรมดังเช่น หลักธรรม ทศพิธราชธรรม ประกอบด้วย ทาน ศีล บริจาค อหิงสา มัททวะ ตบะ อวิหิงสา ชนติ และอวิโรธนะ ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับความรับผิดชอบต่อสังคม จะต้องมีการพัฒนาผู้นำในความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคม และต่อประเทศ บ้านเมือง ในสังคมปัจจุบัน เรามีผู้นำที่เป็นผู้นำในเชิงสัญลักษณ์เป็นจำนวนมาก ซึ่งหากมีผู้นำที่มีหลักพุทธธรรมเพิ่ม มากขึ้นในสังคมก็จะทำให้สังคมของเราจะเป็นสังคมพุทธธรรม ผู้นำปฏิบัติตนตามแนวพุทธธรรมมีภาวะผู้นำตามแนว พุทธธรรมจะนำพามาซึ่งแบบอย่างที่ดี มีคุณธรรมจริยธรรม มีหลักธรรมจากแรงผลักดันมากกว่าแรงกดดันเข้ามา หรือที่เรียกว่า การทำงานเพื่อสังคมและพร้อมกับการสร้างสังคมแห่งความสงบ เจริญไปด้วยคุณธรรม ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็น แก่กลุ่ม ก้อนของตนเองเท่านั้น แต่ยังมองภาระความรับผิดชอบต่อสังคมโดยรวม

ในงานศึกษาของพระเมธีวชิรภูษิต (2557) ที่ศึกษาเรื่องภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการขับเคลื่อนพัฒนา สหกรณ์ข้อมูลศึกษาไว้ว่า

ภาวะผู้นำตามทฤษฎีตะวันตกและภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาตาม หลักการภาวะผู้นำ เป็นคุณสมบัติภายในของผู้นำหรือหัวหน้าที่แสดงออกโดยการใช้อำนาจ หน้าที่ชี้แนะและการจูงใจ ผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติตามด้วยความกระตือรือร้นและเต็มใจเป็นกลไกการบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จ ผู้อื่นสามารถที่จะยึดถือเป็นแบบอย่างที่ดีได้ ผู้นำจึงเป็นผู้ที่มีบทบาท และหน้าที่ในการวางแผน และนโยบายบริหารงานของกลุ่มหรือ องค์กรให้มีการประสานความร่วมมือกันทำงานเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายของกลุ่มหรือ องค์กรที่ได้วางไว้ทฤษฎีความเป็นผู้นำแบ่งออกเป็น 4 ทฤษฎี กล่าวคือ ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณลักษณะทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้นำทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำตามสถานการณ์และ ทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูปในทฤษฎีทั้งหมดนี้ ทฤษฎีท้ายสุดมีลักษณะที่โดดเด่นที่สุดเพราะเป็น การบูรณาการทฤษฎีต่าง ๆ เข้าด้วยกันในส่วนภาวะผู้นำตามแบบฉบับของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงใช้ภาวะผู้นำในรูปแบบของพุทธวิธีทรงนำพุทธสาวกและมวลมนุษยชาติสู่ความ หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง โดยการปฏิบัติตนตามแนวทางที่ทรงตรัสรู้ด้วยศีล สมาธิและปัญญา ไม่มีความสุขใด ยิ่งใหญ่ไปกว่าการปล่อยวางและการสำรวมตนอยู่ในหลักธรรม การลดละซึ่งความโลภ ความโกรธและความหลง ไม่ตกอยู่ภายใต้การจองจำของสังคม ย่อมเป็นหนทางหนึ่งที่จะทำให้โลกนี้มีความน่าอยู่ขึ้น พระองค์ทรงวางแนวทางในการปกครองด้วยรูปแบบธรรมาธิปไตย เป็นการปกครองโดยถือธรรมเป็นใหญ่ ถือความถูกต้องเป็นหลัก เป็นกัลยาณมิตรของสรรพสัตว์ทั้งหลายต้องปฏิบัติต่อทุกคนด้วยบรรทัดฐานแห่งหลักธรรมด้วย ความเท่าเทียมกัน สามารถนำพาองค์กรและสมาชิกไปในทางที่ถูกต้อง

โดยไร้อคติ และพระองค์ทรงได้มอบพระธรรมวินัยและบทบัญญัติต่าง ๆ เป็นมรดกเพื่อสืบทอดเป็น
พระศาสนาแทนพระองค์สืบมา

จากข้อมูลที่ยกมาต้องการสะท้อนให้เห็นว่า ผู้นำย่อมเป็นหัวใจสำคัญขององค์กรในทุกองค์กร ภาวะ
ผู้นำย่อมเป็นสิ่งสนับสนุนให้ผู้กล้าคิด กล้าทำ กล้าแสวงหาความเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่า ตามลักษณะ
ของผู้ที่เป็นผู้นำ เมื่อจำเพาะไปที่ผู้นำเชิงพุทธต้องมุ่งไปที่การยึดยืนกับหลักการความถูกต้องตรงไปตรงมา และ
มุ่งบำเพ็ญประโยชน์สร้างประโยชน์ส่วนรวมโดยไม่จำกัดว่าเป็นใคร ต้องเป็นใครอย่างไร แต่ทั้งหมดต้องเป็นไป
เพื่อประโยชน์ส่วนรวมตามเป้าประสงค์ของภาวะผู้นำตามแนวพุทธตามกรอบการเขียนบทความนี้

คุณลักษณะของผู้นำ ต้องโปร่งใส ตรวจสอบได้ มีธรรมาภิบาล

ประเด็นของการพูดคุยในห้องเรียนของนักศึกษาหลักสูตร ป.บท. วัดอินทาราม ในวันนั้นผู้เขียนได้
แบ่งปันความรู้ สะท้อนประเด็นในเรื่องผู้นำต้องเป็นผู้นำที่เป็นต้นแบบ มีภาวะการณำแบบพุทธ คือ โปร่งใส
เสียสละ แบ่งปัน ทั้งจะเป็นต้นแบบนำมาเป็นแบบอย่างได้ ดังนั้น ความเป็นผู้นำสิ่งที่เป็นหัวใจสำคัญ คือ ความ
ตรงไปตรงมาหรือโปร่งใส อันเป็นกระบวนการสำคัญ หรือหัวใจสำคัญของการเป็นผู้นำที่มีวุฒิภาวะการณำ
ทำให้เป็นคนที่มีความสำคัญ จนกระทั่งกลายเป็นบุคคลสำคัญชุมชน ดังปรากฏในงานศึกษาของปรมาภรณ์
ลิมป์เลิศเสถียร (2561) เรื่อง *พันท้ายนรสิงห์: การผลิตซ้ำในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย* เสนอผลการศึกษาไว้ว่า

ปรากฏการณ์การผลิตซ้ำเรื่องราวของพันท้ายนรสิงห์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบัน
ผลการศึกษาพบว่า การผลิตซ้ำเรื่องราวพันท้ายนรสิงห์ ในรูปแบบต่าง ๆ ในสังคมปัจจุบันนั้น เป็นการ
ชี้ให้เห็นวิถีคิดในการสร้างสรรค์ประเพณีขึ้นโดยประยุกต์จากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาตีความในบริบท
ใหม่ ทั้งสะท้อนให้เห็นภาวะของการพลวัตทางวัฒนธรรมที่แปรเปลี่ยนไปตามสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่ง
บริบทการท่องเที่ยวและบริบททุนนิยม เห็นได้จากการผลิตซ้ำในรูปของวัดอุโมงค์ ภาพยนตร์ที่
ตอบสนองโลกทุนนิยม หรือการจัดเทศกาลการท่องเที่ยวจังหวัดในรูปแบบนครแห่งความซื่อสัตย์ที่มี
ทั้งงานวิวาท์ การวิ่งเพื่อความซื่อสัตย์ พิธีบวงสรวงพันท้ายนรสิงห์ ลักษณะข้างต้นเป็นกลยุทธ์อย่าง
หนึ่งในการสร้างอัตลักษณ์ของจังหวัดด้วยเรื่องเล่าประจำท้องถิ่น ซึ่งล้วนแล้วแต่ตอบสนองนโยบาย
การท่องเที่ยวทั้งสิ้น นอกจากนี้ การผลิตซ้ำเรื่องราวพันท้ายนรสิงห์ยังก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนในด้าน
ต่าง ๆ ทั้งช่วยสร้างสำนึกอัตลักษณ์ท้องถิ่นของคนในชุมชนจนกลายเป็นพลังสำคัญที่ทำให้ชุมชน
แข็งแกร่งขึ้น

ตามกรอบของงานที่ศึกษานี้สะท้อนให้เห็นว่า การผลิตซ้ำพันท้ายนรสิงห์มีความสำคัญในฐานะเป็นตัว
แบบของผู้นำที่มีภาวะผู้นำในเรื่องความตรงไปตรงมาหรือยึดยืนอยู่กับความถูกต้อง แม้ในข้อเท็จจริงทาง
ประวัติศาสตร์จะเป็นอีกประเด็นหนึ่งก็ตาม เชื่อมไปยังงานศึกษาของเทียนชัย ศศิศาสตร์ (2549) ที่มุ่งศึกษา

ภาวะผู้นำ หรือคุณลักษณะของผู้นำที่สรุปออกมาว่า “...ผู้นำต้องมี ลักษณะเด่น ผู้นำตามพฤติกรรม ผู้นำตามสถานการณ์ และผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยสิ่งที่ต้องการคือการเป็นผู้นำองค์กร การวางแผนเชิงกลยุทธ์...”

ดังนั้น ในทางการบริหารถือว่าเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ในการขับเคลื่อนองค์กร ผู้นำ (ตัวบุคคล) และภาวะผู้นำ (คุณลักษณะในตัวบุคคล) จึงมีส่วนสำคัญต่อการขับเคลื่อนพัฒนาองค์กร องค์กรที่ดีนั้นจะต้องมีวัฒนธรรมร่วม (Co-culture) ซึ่งการมีวัฒนธรรมดังกล่าวย่อมเกิดจากภาวะผู้นำเป็นสำคัญ ทั้งนี้ เพื่อให้องค์กรมีการพัฒนาในทุกด้าน ผู้บริหารที่ชาญฉลาดย่อมต้องใช้ศิลปะหรือยุทธวิธี ดังนี้ 1) การตัดสินใจในการสั่งการที่อยู่บนพื้นฐานของจริยธรรม ซึ่งอาจเชื่อมโยงไปถึงจริยธรรมทางศาสนาหรือพุทธศาสนาในคราวเดียวกัน 2) การมอบหมายงานตามสมรรถนะหรือศักยภาพเชิงบุคคล (สัปปริสธรรม 7-บุคคลัญญตา เป็นผู้รู้จักบุคคล) 3) การสื่อสารที่ชัดเจน ตรงไปตรงมาเป็นไปด้วยความสุจริต โปร่งใสตามแนวพระพุทธเจ้าไม่มีลับลมคมใน 4) การประสานงานทุกหน่วยงาน สร้างเครือข่ายด้วยมิตรไมตรีและการเชื่อมโยงอย่างเป็นเหตุเป็นผล 5) กลยุทธ์ในการสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์หรือการสร้างเป้าหมายในองค์กรอย่างชัดเจน ดังกรณีของพระพุทธศาสนาใช้คำว่า “ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์” หรือต้องทำประโยชน์เพื่อสังคมส่วนรวมย่อมจะเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานในนามองค์กร ซึ่งถ้าผู้นำสามารถใช้ศิลปะในการบริหารแบบนี้ก็จะได้ใจคนในองค์กรทั้งหมด สุดท้ายก็จะส่งผลให้เกิดองค์กรเปี่ยมสุขและยั่งยืนในที่สุด

องค์ความรู้ใหม่

จากภาพรวมของผู้นำตามแนวพุทธสามารถสะท้อนคิดออกมาเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

ภาพ 5 ภาวะผู้นำตามแนวพุทธ

จากภาพ 5 ในทุกองค์กร ผู้นำ (ตัวบุคคล) และภาวะผู้นำ (คุณลักษณะในตัวบุคคล) มีส่วนสำคัญต่อการขับเคลื่อนพัฒนาองค์กร โดยผู้นำตามแนวพุทธตามแผนภาพประกอบด้วย 1) ข้อสัถย์ต่อหลักการ

2) การตัดสินใจในการสั่งการที่อยู่บนพื้นฐานของจริยธรรม 3) ผู้ที่จะนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ 4) สั่งการที่อยู่บนพื้นฐานของจริยธรรม 5) มอบหมายงานตามความรู้ความสามารถ 6) สื่อสารที่ชัดเจน ตรงไปตรงมา สุจริต โปร่งใสตามแนวพระพุทธเจ้า 7) การประสานงานทุกหน่วยงาน สร้างเครือข่ายด้วยมิตรไมตรีและการเชื่อมโยงอย่างเป็นเหตุเป็นผลในกันและกัน 8) กลยุทธ์ในการสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์หรือการสร้างเป้าหมายในองค์กรอย่างชัดเจน

สรุป

บทความเรื่องนี้สะท้อนบทสรุปจากการเดินทางไปบรรยายที่วัดอินทาราม จังหวัดสมุทรสงคราม ในประเด็นภาวะผู้นำตามแนวพุทธ โดยสิ่งที่สำคัญที่สุดของการนำเสนอเพื่อต้องการบอกว่า ผู้นำ (คน) ต้องมีภาวะผู้นำ (คุณลักษณะภายใน) โดยต้องเป็นผู้นำตามแนวพุทธที่มองประโยชน์เพื่อส่วนรวม มุ่งมองเรื่องเกณฑ์ที่ตรงไปตรงมา (จิตจริยธรรม) เสียสละเพื่อส่วนรวม โดยมองที่ประโยชน์ชุมชน สังคม ส่วนรวมเป็นสำคัญ (จิตสาธารณะ) และแก้กฎแบ่งปันด้วยความเท่าเทียมเสมอภาคโดยไม่เลือกปฏิบัติ (สังฆะ-ทาน/บริจาค) โดยมีเป้าหมายปลายทางเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกหรืออย่างสันติ อันเกิดจากผู้นำตามแนวพุทธและภาวะผู้นำในแบบชาวพุทธ เมื่อจำเพาะไปที่พันท้ายนรสิงห์ บุคคลที่ยกมาการถือกฎกติกาอย่างเที่ยงตรงภายใต้หลักสัจจะความจริงอันเป็นแบบอย่าง ดังปรากฏในการบรรยายและนำเสนอเรียนรู้ร่วมกับนิสิต ป.บท. ที่วัดอินทาราม

เอกสารอ้างอิง

- ทัชชกร แสงทองดี. (2561). คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธ. *วารสารวิจัยวิชาการ*. 1 (3), 137-149.
- ทัชชกร แสงทองดี. (2562). องค์ประกอบของภาวะผู้นำในองค์กรเชิงพุทธ. *วารสารวิจัยวิชาการ*. 2 (1), 135-148.
- เทียนชัย ศศิศาสตร์. (2549). อัตลักษณ์ผู้นำในการบริหารคุณภาพเทศบาลที่เป็นเลิศ. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม*. 25 (2), 82-95.
- ปรมาภรณ์ ลิ้มเลิศเสถียร. (2561). พันท้ายนรสิงห์: การผลิตซ้ำในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 38 (1), 123-134.
- พระชยานันท์มณี. (2561). ภาวะผู้นำตามแนวพุทธ. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี*. 10 (2), 248-260.
- พระเมธีวชิรภูษิต. (2557). ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการขับเคลื่อนพัฒนา. *วารสารธรรมทรรศน์*. 14 (1), 109-120.
- พันจันทนุมาศ (เจิม). (2552). *พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)*. นนทบุรี: ศรีปัญญา.
- ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ. (2560). บริหารอย่างไรให้ได้ใจคน: ศิลปะการบริหารสำหรับคนเป็นผู้นำ. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*. 7 (1), 36-44.

- มติชนออนไลน์. (17 ธันวาคม 2563). *ขรรค์ชัย-สุจิตต์ ทอดน่องวัดโคกขาม ชี้นำท้ายนรสิงห์ นิทานการเมือง ยัน 'นวล' ไม่มีตัวตน*. สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2565, จาก https://www.matichon.co.th/entertainment/news_2489939
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 9, 10*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สถาบันปรีดี พนมยงค์. (2548). *กฎหมายตรา 3 ดวง ฉบับพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง แก้ไขปรับปรุงใหม่ เล่ม 1*. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.
- สุนทร ชูตินทรานนท์. (23 เมษายน 2559). *พระเจ้าเสือและพันท้ายนรสิงห์*. สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2566, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=CfcK4-nVm3s>
- Cushman, R. D. (2000). *The Royal Chronicles of Ayutthaya*. Bangkok: The Siam Society under Royal Patronage.

Academic Article:

Received: 2025-04-17;

Revised: 2025-05-17;

Accepted: 2025-05-19.

การส่งเสริมเชาวน์ปัญญาในการใช้สติดำเนินชีวิตภายใต้สถานการณ์แผ่นดินไหว

Promotion of Intelligence by Using Mindfulness in Life under the Earthquake Situation

มนตรี รอดแก้ว**Montree Rodkaew**

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย

Mahamakut Buddhist University, Mahavajiralongkorn Rajavidyalaya Campus

First/Corresponding Author, E-mail: domnum2531@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการส่งเสริมเชาวน์ปัญญาในการใช้สติในการดำเนินชีวิตภายใต้สถานการณ์แผ่นดินไหว โดยการสังเคราะห์ข้อเสนอแนะจากเอกสารทางวิชาการพบว่า การส่งเสริมดังกล่าวเป็นการส่งเสริมภูมิปัญญา สติปัญญาหรือไอคิว ความสามารถของสติปัญญาของบุคคล ประกอบไปด้วยความสามารถของบุคคลในการเรียนรู้สิ่งที่อยู่รอบตัว เข้าใจเร็วและนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ตลอดจนความสามารถในการแสดงออกเกี่ยวกับทักษะทุกส่วนของร่างกาย การแสดงหรือแก้ไขปัญหาในการใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต การแก้ปัญหาของตนเองและสังคมได้เป็นอย่างดี มีความสามารถในการใช้สติดำเนินชีวิตเพื่อการแก้ปัญหาภายใต้สถานการณ์แผ่นดินไหวได้อย่างมีประสิทธิภาพ องค์ความรู้ใหม่จากบทความนี้ คือ 1) ความสามารถด้านสติปัญญา เป็นการศึกษาเรียนรู้จากการฟังข่าวสารหรือข้อมูลเกี่ยวกับแผ่นดินไหวอยู่ตลอดเวลา 2) ความสามารถในการแสดงออก เป็นการฝึกอบรม จำลองสถานการณ์จริงอยู่เสมอ 3) ความสามารถในการใช้เหตุผล เป็นการคิดวิเคราะห์สถานการณ์ล่วงหน้าที่จะเกิดขึ้นและปฏิบัติตามขั้นตอนที่วางแผนไว้ 4) ความสามารถในการใช้สติเพื่อรู้จักควบคุมอารมณ์ความรู้สึกจากการตื่นตระหนกซึ่งประเด็นสำคัญในการส่งเสริมเชาวน์ปัญญา ก็คือ การใช้สติ เพราะเป็นการสร้างความตระหนักรู้ในเหตุการณ์แผ่นดินไหวเป็นประจำ ไม่ประมาทต่อเหตุการณ์ว่า จะไม่เกิดขึ้น สติจึงเป็นตัวกำกับให้ใช้ชีวิตด้วยปัญญาในทุกสถานการณ์

คำสำคัญ: เชาวน์ปัญญา, สติ, การดำเนินชีวิต, แผ่นดินไหว

Abstract

This article aims to study the promotion of intelligence by using mindfulness when living in an earthquake situation. It synthesizes recommendations from academic documents and finds that such promotion concerns with wisdom, intelligence or IQ, and the intellectual

ability of individuals, including the ability of individuals to learn about things around them, understand quickly and apply them as guidelines in life, as well as the ability to express skills used in various parts of the body, express or solve problems in using reason in life, and solve personal and social issues well. The ability to use mindfulness in life to solve problems in an earthquake situation effectively. The new knowledge from this article is that 1) intellectual ability: learning from listening to news or information about earthquakes all the time, 2) expressive ability: training and simulating real situations regularly, 3) reasoning ability: thinking and analyzing situations that may occur in advance, and 4) ability to use mindfulness to know how to control emotions from panic. The key to promoting intelligence is using mindfulness (Sati) because it creates awareness of the events of the earth on a regular basis, not being careless about the events that will not happen. Therefore, mindfulness is the guideline to live life with wisdom in every situation.

Keywords: Intelligence, Mindfulness, Daily Life, Earthquake

บทนำ

ภัยพิบัติทางธรรมชาติเป็นภัยที่เกิดจากธรรมชาติที่ไม่อาจควบคุมได้ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่สร้างความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน สร้างความเสียหายต่อบ้านเรือน ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และยังส่งผลให้ผู้ประสบภัยไร้ที่อยู่อาศัย ภัยพิบัติทางธรรมชาติบนโลกมีหลายประเภทและสร้างความเสียหายแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นภัยพิบัติทางแผ่นดิน ภัยพิบัติทางพ่นน้ำ ภัยพิบัติทางสภาพอากาศ และภัยพิบัติอันเกิดจากไฟ แผ่นดินไหว ภัยธรรมชาติเหล่านี้สร้างความเสียหายที่ไม่อาจประเมินค่าได้แก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบ ผู้คนจำนวนมากกลายเป็นผู้พลัดถิ่น ครอบครัวต้องพลัดพรากจากกันหรือสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก ที่อยู่อาศัย ถนนหนทาง การสื่อสารและโครงสร้างพื้นฐานได้รับความเสียหาย ผู้รอดชีวิตจากเหตุการณ์ต้องต่อสู้เพื่อเอาชีวิตรอดและรอคอยการช่วยเหลือ (UNHCR ประเทศไทย, ม.ป.ป.)

ภัยแผ่นดินไหวยังคงเป็นภัยธรรมชาติที่ยังไม่สามารถพยากรณ์ได้ การป้องกันและบรรเทาภัยแผ่นดินไหวที่มีประสิทธิภาพด้วยเทคโนโลยีและความรู้ในปัจจุบัน จำเป็นต้องการข้อมูลความสั่นสะเทือนของพื้นที่ที่ถูกต้องจากระบบตรวจวัดที่มีมาตรฐาน สำหรับงานด้านแผ่นดินไหวและวิศวกรรมแผ่นดินไหว ปัจจุบันหน่วยงานที่มีระบบเครือข่ายตรวจความสั่นสะเทือนในระดับชาติและเป็นมาตรฐานสากล ได้แก่ กองเฝ้าระวังแผ่นดินไหว กรมอุตุนิยมวิทยา ทำหน้าที่ในการตรวจและวิเคราะห์แผ่นดินไหวทั้งภายในและต่างประเทศ โดยมีเครือข่ายสถานีตรวจแผ่นดินไหวแบบอัตโนมัติ สถานีตรวจวัดอัตราเร่งของพื้นดิน สถานีวัดการเคลื่อนตัวของเปลือกโลก และสถานีวัดระดับน้ำทะเล ติดตั้งอยู่ทั่วประเทศไทย เพื่อตรวจวัด เฝ้าระวังและให้บริการข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องภัยแผ่นดินไหวในประเทศอย่างต่อเนื่อง 24 ชั่วโมง ตลอดจนแจ้งเตือนภัยให้กับพื้นที่เสี่ยงภัยกรณีเกิดแผ่นดินไหวใหญ่ในทะเล การเตรียมการล่วงหน้าเพื่องานป้องกันภัยแผ่นดินไหวเกี่ยวข้องกับหลายหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งจำเป็นต้องเตรียมพร้อมก่อนล่วงหน้าเหตุการณ์

ขณะเกิดเหตุการณ์ และหลังเหตุการณ์ จำเป็นต้องมีการวางแผน ทั้งทางด้านนโยบาย ด้านปฏิบัติการ ด้านวิชาการ วิเคราะห์วิจัย และด้านมวลชนเพื่อให้ประชาชนมีความรู้ในการปฏิบัติตนอย่างไรเมื่อเกิดภัย เว็บไซต์นี้เป็นส่วนหนึ่งที่จะบรรจุถึง วัตถุประสงค์ และภารกิจ ข้างต้น แม้ว่าจากสถิติในอดีตประเทศไทยจัดว่าอยู่ในบริเวณที่มีความเสี่ยงภัยแผ่นดินไหวน้อยกว่าบริเวณอื่น ๆ ของโลก แต่ไม่ได้หมายความว่า ประเทศไทยปลอดภัยจากภัยแผ่นดินไหว (กองเฝ้าระวังแผ่นดินไหว, ม.ป.ป.) อย่างไรก็ตาม แม้ภัยพิบัติทางธรรมชาติจะเป็นเหตุการณ์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งหนึ่งที่มนุษย์เตรียมพร้อมได้ คือ การพัฒนาศักยภาพภายในของตนเอง โดยเฉพาะการใช้เชาวน์ปัญญาและสติเพื่อรับมือสถานการณ์อย่างมีสติและไม่ตื่นตระหนก การส่งเสริมเชาวน์ปัญญาซึ่งเป็นรากฐานของการเรียนรู้ การคิดแก้ปัญหา การปรับตัว จึงไม่ควรจำกัดอยู่แค่ในวัยเด็กเท่านั้น แต่ควรขยายไปสู่การเสริมสร้างทักษะนี้ให้กับทุกคนในสังคมเพื่อเตรียมความพร้อมในการเผชิญเหตุการณ์วิกฤติ เช่น แผ่นดินไหวที่เกิดขึ้นโดยไม่ตั้งตัว

ดังนั้น การส่งเสริมเชาวน์ปัญญาในการใช้สติในการดำเนินชีวิตภายใต้สถานการณ์แผ่นดินไหว ควรคำนึงถึงหลักของพัฒนาการของมนุษย์ (Human Development) นำไปสู่การส่งเสริมเชาวน์ปัญญาเพื่อการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งพัฒนาการของมนุษย์เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างของร่างกายตามแบบแผนของร่างกายทุกส่วน ซึ่งจะมีการพัฒนาก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ เป็นขั้นตอนตามธรรมชาติของมนุษย์ จากจุดเริ่มต้นไปอีกระยะหนึ่งตามขั้นตอน ทำให้เด็กมีคุณลักษณะที่เปลี่ยนไปจากเดิมและมีความสามารถใหม่เกิดขึ้นตามวัย ซึ่งมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามลำดับทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และจริยธรรมทางสังคม รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงทางบุคลิกภาพ การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและจิตใจ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและมีผลทางความคิด เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอย่างเหมาะสม (วิญญู เกาถาวงษ์, 2568: 109) พร้อมกับการส่งเสริมเชาวน์ปัญญาโดยเริ่มต้นจากระดับปฐมวัยซึ่งเชาวน์ปัญญาในเด็กปฐมวัย หมายถึง ความสามารถทางสติปัญญา ความสามารถในการเข้าใจ มิใช่พอรู้ มีความสามารถในการแก้ปัญหาและมีความสามารถในการใช้ความจำ รวมไปถึงความสามารถในการปรับตัวและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างมากที่จะต้องเสริมสร้างทักษะทางเชาวน์ปัญญาให้กับเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงแรกเกิดถึง 6 ปี เป็นช่วงวัยที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รวมถึงมีพัฒนาการทางสติปัญญาที่ซึมซับได้อย่างดีเยี่ยมและเป็นวัยแห่งการวางรากฐานของพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน คือ ร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ในส่วนของกิจกรรมฝึกเชาวน์ปัญญาของเด็กมีหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการเล่นเกมนับจำนวน เล่นเกมจับคู่ การต่อโดมิโน เกมเรียงลำดับ ผู้ปกครองสามารถคัดเลือกกิจกรรมที่ตรงกับความสนใจและความถนัดของเด็ก โดยผู้ปกครองทดลองเล่นกับเด็ก หากเด็กชื่นชอบและสามารถทำได้ ผู้ปกครองควรเพิ่มระดับความยากมากขึ้นเพื่อท้าทายความสามารถของเด็ก แต่หากเด็กทำไม่ได้หรือรู้สึกเครียด ผู้ปกครองสามารถสลับสับเปลี่ยนบรรยากาศให้เด็กไม่เบื่อ โดยหาเกมอื่นที่ผ่อนคลายสมองและไม่ยากจนเกินไป แต่ถ้าเป็นแบบออนไลน์ผู้ปกครองไม่ควรปล่อยให้เด็กเลือกเล่นเกมตามลำพัง เนื่องจากเกมบางประเภทอาจสอดแทรกเนื้อหาและพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เด็กอาจจดจำและทำเลียนแบบ นอกจากต้องอยู่ใกล้ชิดแล้วผู้ปกครองควรมีส่วนร่วมกับเด็กคอยให้คำแนะนำกับเด็กในการเล่นบนสื่อออนไลน์ และควรกำหนดเวลาให้กับเด็ก ๆ ในการเล่นแต่ละครั้งเพื่อเด็กจะได้ไม่จด

จ่ออยู่กับหน้าจอมากเกินไปเพราะอาจทำให้เสียสายตาและยังจะช่วยฝึกให้เด็กได้รู้จักควบคุมตนเองได้อีกด้วย (ชนิษฐา บุณนาค, 2562)

การส่งเสริมเชาวน์ปัญญาด้านการควบคุมตนเองและการเข้าใจตนเอง (Intrapersonal Intelligence) ความฉลาดในการเข้าใจตนเอง สื่อสารกับตนเอง โดยเฉพาะการมีสติกับภาวะภายในของตนพยายามที่จะเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกภายใน ความฝัน สัมพันธภาพกับผู้อื่น เข้าใจจุดแข็งและจุดอ่อนของตน สะท้อนและวิเคราะห์ตนเอง เข้าใจแรงปรารถนาและความใฝ่ฝันของตน วิเคราะห์แบบแผนการคิดของตนให้เหตุผลกับตน เข้าใจบทบาทหน้าที่และสัมพันธภาพกับคนอื่น แนวโน้มเหล่านี้เป็นความฉลาดที่จะสร้างความสัมพันธ์และเข้าใจกับผู้อื่น โดยมักจะมองสิ่งต่าง ๆ ด้วยมุมมองของคนอื่นรอบตัว เพื่อให้เข้าใจว่า คนอื่นคิดอย่างไรและรู้สึกอย่างไร ซึ่งทักษะในการเข้าใจอารมณ์ความรู้สึก แรงบันดาลใจและแรงกระตุ้นของผู้คน เป็นนักจัดการที่ดีที่จะทำให้เกิดความสงบในกลุ่มและทำให้เกิดความร่วมมือกัน ทั้งการใช้ภาษาพูดและภาษากาย เช่น การสบตา การเอียง/โน้มตัว ยิ้ม เพื่อสร้างสัมพันธ์ให้สื่อสารกันได้ มีทักษะในการฟังและเข้าใจคนอื่น ใช้ความเห็นอกเห็นใจ และความเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกในการให้คำปรึกษาหรือประสานงานในกลุ่ม สิ่งเหล่านี้จะคอยตรวจสอบอารมณ์ของกลุ่ม แรงบันดาลใจและความตั้งใจในการสื่อสารทั้งภาษาพูดและภาษากาย สร้างความเชื่อมั่นในกลุ่มได้ดี (อารี พันธมณี, 2546: 9-10; วรณี ลิ้มอักษร, 2551: 21-26)

บทความนี้จึงมุ่งส่งเสริมเชาวน์ปัญญาในการใช้สติในการดำเนินชีวิตภายใต้สถานการณ์แผ่นดินไหว เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการเอาตัวรอดและลดการสูญเสียที่อาจเกิดขึ้นเพื่อนำไปสู่การแก้สถานการณ์แผ่นดินไหวได้อย่างเหมาะสม

ความหมายเกี่ยวกับเชาวน์ปัญญา

อารี พันธมณี (2546: 95) ได้กล่าวว่า เชาวน์ปัญญาหรือสติปัญญา หมายถึง ความสามารถทางสมองของบุคคลในการเรียนรู้ การคิดหาเหตุผล การตัดสินใจ การแก้ปัญหา ตลอดจนการนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ การปรับปรุงตัวเองต่อสิ่งแวดล้อมและสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ สามารถดำรงตนในสังคมได้อย่างมีความสุข

วรณี ลิ้มอักษร (2551: 21) ได้กล่าวว่า เชาวน์ปัญญา หมายถึง ความสามารถในการเรียนรู้ ความสามารถในการแก้ปัญหาและความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี จากแนวคิดของนักวิชาการและนักจิตวิทยาทั้งในประเทศและต่างประเทศให้ความหมายเกี่ยวกับเชาวน์ปัญญาสรุปได้ 3 กลุ่มความคิด ได้แก่ 1) เชาวน์ปัญญาเป็นความสามารถในการแก้ปัญหา ความสามารถเชิงเหตุผลและสามารถระบุวิธีแก้ปัญหาได้หลากหลายวิธี 2) เชาวน์ปัญญาเป็นความสามารถทางภาษา และ 3) เชาวน์ปัญญาเป็นความสามารถทางสังคมซึ่งหมายถึงการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น

วิญญู เถาถาวงษ์ (2568: 138) ได้กล่าวว่า เชาวน์ปัญญา หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการเรียนรู้ สามารถคิดอย่างมีเหตุผลในการแก้ปัญหาเพื่อการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี การปรับตัวต่อปัญหาอย่างเหมาะสมและความสามารถในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีจุดหมาย และมีคุณค่าทางสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเชาวน์ปัญญาอาจแบ่งประเภทระดับพื้นฐานของชีวิตเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. เชวณปัญญาทางด้านสติปัญญาในการเรียนรู้ หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการเรียนรู้สิ่งรอบตัว เข้าใจเร็ว และสามารถนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้ดี

2. เชวณปัญญาในด้านของการเคลื่อนไหวของร่างกาย หมายถึง ความสามารถในการแสดงออกเกี่ยวกับทักษะที่ใช้ในส่วนต่าง ๆ ของร่างกายในการแสดงหรือการแก้ไขปัญหา เช่น นักกรีฑา นักแสดง นักเต้นรำ ฯลฯ

3. เชวณปัญญาในด้านตรรกะและการคิดวิเคราะห์ หมายถึง ความสามารถในการใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต การแก้ปัญหาของตนเอง และสังคมได้เป็นอย่างดี รวมทั้งความสามารถในการคิดคำนวณ และความคิดเชิงวิทยาศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้

4. เชวณปัญญาทางด้านการใช้ภาษาและการปรับตัวเข้ากับสังคม หมายถึง ความสามารถในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารอย่างชาญฉลาด การติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น มีความไวในการรับหรือส่งอารมณ์ความรู้สึก แรงจูงใจ หรือมีความเข้าใจผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม

สรุปได้ว่า เชวณปัญญา หมายถึง ความสามารถของสติปัญญาของบุคคล ประกอบไปด้วยความสามารถของบุคคลในการเรียนรู้สิ่งรอบตัวและสามารถนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะความสามารถในการแสดงออกเกี่ยวกับทักษะที่ใช้ในส่วนต่าง ๆ ของร่างกายหรือการแก้ไขปัญหา และความสามารถในการใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิตและอยู่ร่วมกับสังคมได้เป็นอย่างดี เป็นต้น

การส่งเสริมเชวณปัญญาในการใช้สติในการดำเนินชีวิต

การส่งเสริมเชวณปัญญาในการใช้สติในการดำเนินชีวิตในบริบทของสังคมจะปรากฏในรูปแบบของครูและอาจารย์ในการจัดกิจกรรมการส่งเสริมความรู้ ความสามารถ ดังนั้น ผู้เขียนจึงได้นำเสนอในรูปแบบของการจัดการเรียนการสอน ดังนี้

สถาบัน Play Academy (2560) เป็นสถาบันส่งเสริมการทำงานของสมอง พัฒนาการ การเรียนรู้ อารมณ์และพฤติกรรม สำหรับเด็ก ได้กล่าวว่า เชวณปัญญาเป็นพื้นฐานของการคิดวิเคราะห์ วางแผน แก้ปัญหา เมื่อเด็กได้รับการพัฒนาเชวณปัญญาในทางที่ถูกต้องสมาธิ ความจดจ่อ ความวิริยะอุตสาหะจะได้รับการบ่มเพาะเป็นคู่ขนานกันไปด้วย ในระยะยาวจะเกิดผลสัมฤทธิ์ให้เด็กแก้ปัญหาได้ตรงประเด็น วางแผนเป็นภายใต้เงื่อนไขที่มีอยู่ พึ่งพาตนเองได้ดีและปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ เกิดความภาคภูมิใจในตนเองด้วยความสามารถที่มีเกิดจากตัวเด็กเอง

โดยทั่วไปเชวณปัญญา คือ ความสามารถในการใช้ความจำ ความรู้ ประสบการณ์ ความเข้าใจ การใช้เหตุผลและจินตนาการมาใช้ในการแก้ปัญหาและประยุกต์สู่สถานการณ์ใหม่ เด็กที่มีเชวณปัญญาดีมักมีความสามารถในการแก้ปัญหา การปรับตัว การเรียนรู้และการใช้เหตุผลมากกว่าเด็กที่เชวณปัญญาไม่ดี เพราะเชวณปัญญาที่ดีวัดจากผลที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติได้จริงไม่ใช่แค่การท่องจำแต่ไม่เข้าใจสิ่งที่ตนเองกำลังทำอยู่ตรงหน้า หากพิจารณาความหมายของเชวณปัญญาสำหรับเด็กปฐมวัยแล้ว ซึ่งเชวณปัญญาหมายถึง ความสามารถทางสติปัญญาของเด็กในการคิด การเรียนรู้ ความสามารถในการปรับตัวและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข จะเห็นได้ว่า เชวณปัญญาไม่ได้เน้นเพียงความสามารถทางการคิดหรือ

ความฉลาดเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมไปถึงทักษะชีวิตในการแก้ปัญหา การควบคุมอารมณ์และปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสันติด้วย สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ การมีเขาวนปัญญาที่ดีไม่ใช่เรื่องที่เกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติ หากแต่เกิดจากวิธีการเลี้ยงดูของพ่อแม่ที่ฝึกให้ลูกได้คิดวิเคราะห์ ฟังพาดตนเอง แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ตามความสามารถของตนเองและเปิดโอกาสให้ลูกได้ลงมือทำงานอย่างสมวัยซึ่งเป็นการฝึกทักษะการคิดวางแผน และแก้ปัญหาย่างครบกระบวนการ

ในทางพุทธศาสนาได้ให้ความหมายของคำว่า สติ คือ การระลึกได้ การไม่ลืม การไม่เผลอ การไม่เลินเล่อ การไม่ฝันเฟื่อง การไม่เลื่อนลอย การระมัดระวัง การตื่นตัวต่อหน้าที่ การมีสมาธิ การที่จิตอยู่กับสิ่งที่กำลังทำอยู่ในขณะนั้น สภาวะที่มีความตื่นตัวต่อการรับรู้ต่อสิ่งต่าง ๆ และตระหนักรู้ได้ว่า ควรได้ตอบสนองสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นอย่างเหมาะสมได้อย่างไร โดยทำหน้าที่เหมือนกับผู้เฝ้าระวัง ฝ้าดูการเปลี่ยนแปลงของจิตใจ ทำหน้าที่กำหนดรู้ต่อประสาทสัมผัสทั้ง 5 รวมถึงกระบวนการที่เกิดขึ้นในจิตใจ ทำให้สติเป็นส่วนสำคัญเนื่องจากเป็นสิ่งที่คอยกำกับพฤติกรรมทั้งภายในและภายนอกให้เป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). 2555)

สรุปได้ว่า การส่งเสริมเขาวนปัญญาในการใช้สติในการดำเนินชีวิต คือ การส่งเสริมเขาวนในรูปแบบของการเรียนการสอนหรือรูปแบบของการจัดโครงการอบรมให้ความรู้แก่บุคคลทั่วไปเพื่อสร้างพื้นฐานของให้เกิดองค์ความรู้ในการดำเนินชีวิตที่ดี จากการคิดวิเคราะห์ วางแผน แก้ปัญหาย่างมีประสิทธิภาพ และมีสติ คือ การระลึกได้ การไม่ลืม การไม่เผลอ การไม่เลินเล่อ การไม่ฝันเฟื่อง การไม่เลื่อนลอย การระมัดระวัง การตื่นตัวต่อหน้าที่ เมื่อได้รับการพัฒนาเขาวนปัญญาในทางที่ถูกต้อง มีสติ มีสมาธิ ความจดจ่อ มีความวิริยะอุตสาหะจะได้รับการบ่มเพาะเป็นคู่ขนานกันไปด้วย จะเกิดภูมิปัญญาในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าอย่างมีประสิทธิภาพ

ภัยพิบัติทางธรรมชาติ

มรุตเทพ วงษ์วโย (2565) ได้กล่าวถึง ภัยพิบัติทางธรรมชาติ (Natural Disaster) คือ ภัยอันตรายที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เมื่อเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติขึ้นจะก่อให้เกิดความเสียหายเป็นวงกว้างต่อชีวิตและทรัพย์สินต่อสภาพความเป็นอยู่ เศรษฐกิจตลอดจนสิ่งแวดล้อมโดยรวม ภัยพิบัติทางธรรมชาติ ได้แก่ ธรณีพิบัติภัย อุทกภัย วาตภัยหรือภัยทางสภาพอากาศ อัคคีภัยและภัยพิบัติจากอวกาศ

ภาพ 1 ธรณีพิบัติภัย ภาพจาก shutterstock.com (มรุตเทพ วงษ์วโย, 2565)

1) ธรณีพิบัติภัย (Geological Disasters) เป็นภัยที่เกิดจากพื้นดิน หรือใต้แผ่นเปลือกโลก เช่น แผ่นดินไหว (Earthquake) ดินถล่ม (Landslide) หิมะถล่ม (Avalanche) หลุมยุบ (Sinkhole) ภูเขาไฟระเบิด (Volcanic Eruption) ธรณีพิบัติภัยเป็นภัยธรรมชาติที่รุนแรงมาก ยากที่จะป้องกันหรือหลีกเลี่ยงได้ทัน เมื่อเกิด แผ่นดินไหวหรือภูเขาไฟระเบิด นอกจากชีวิตของสิ่งมีชีวิตนับไม่ถ้วนจะต้องสูญเสียไปแล้ว สภาพภูมิประเทศยังเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากอีกด้วย เทือกเขาสูงของโลกใบนี้ก็เกิดจากการเคลื่อนตัวของเปลือกโลก แผ่นดินไหว และภูเขาไฟปะทุในครั้งบรรพกาล ถึงแม้ว่าจะก่อความเสียหายอย่างมากมาย แต่ภายหลังจากเหตุการณ์สงบลง แก้วถ่านและแร่ธาตุจากลาวาที่ไหลออกมา ก็มอบความอุดมสมบูรณ์คืนแก่ผืนดิน ให้เหล่าสิ่งมีชีวิตที่เหลือรอดได้ ใช้ประโยชน์นานัปการ

ภาพ 2 อุทกภัย ภาพจาก shutterstock.com (มรุเทพ วงษ์วาโย, 2565)

2) อุทกภัย (Hydrological Disasters) เป็นภัยที่เกิดจากน้ำ ทั้งน้ำป่าและน้ำทะเล เช่น น้ำท่วม (Flood) คลื่นยักษ์ (Tsunami) อุทกภัยเกิดขึ้นบ่อยครั้ง แม้ไม่รุนแรงเท่ากับธรณีพิบัติภัย แต่สร้างความเสียหายอย่างมาก ทำให้สัตว์เล็กสัตว์น้อยล้มตาย เกิดโรคระบาดขึ้นตามมาในภายหลัง เนื่องจากน้ำขังจนเน่า น้ำป่าไหลหลากมีพลังทำลายบ้านเรือนที่เกิดขวางทางน้ำได้ทันที บางครั้งเกิดโคลนถล่มตามมา แต่เมื่อน้ำลดลง ผืนดินก็อุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเพาะปลูก พืชเจริญเติบโตได้ดีเพราะได้รับแร่ธาตุอย่างเต็มที่ก่อให้เกิดระบบ นิเวศใหม่ที่อุดมสมบูรณ์

ภาพ 3 ภัยพิบัติทางสภาพอากาศ ภาพจาก shutterstock.com (มรุเทพ วงษ์วาโย, 2565)

3) ภัยพิบัติทางสภาพอากาศ (Meteorological Disasters) เป็นภัยที่เกิดจากสภาพอากาศแปรปรวน มีตัวแปร คือ อุณหภูมิและความกดอากาศ เช่น วาตภัย (Strom) ได้แก่ พายุหมุนเขตร้อนที่เกิดในทะเล (Tropical Storm) พายุแนวตั้งที่เกิดบนบกอย่างพายุวงช้างหรือทอร์นาโด (Tornado) ฟ้าผ่า (Lightning) พายุลูกเห็บ (Hailstorm) พายุหิมะ (Blizzard) นอกจากวาตภัยแล้วยังมีภัยที่เกิดจากสภาพอากาศแปรปรวน เช่น คลื่นความร้อน (Heat Wave) คลื่นความเย็น (Cold Wave) ภัยแล้ง (Drought)

พายุหมุนเขตร้อน เรียกชื่อตามสถานที่เกิดในท้องทะเล เช่น พายุไต้ฝุ่น (Typhoon) คือ พายุหมุนเขตร้อนความเร็วลมสูงที่เกิดในแถบทะเลจีนใต้และมหาสมุทรแปซิฟิกตะวันตก พายุไซโคลน (Cyclone) เกิดขึ้นในอ่าวเบงกอลและมหาสมุทรอินเดีย และพายุเฮอริเคน (Hurricane) คือ พายุที่เกิดในแถบมหาสมุทรแอตแลนติกและแปซิฟิกตะวันออก พายุที่มีกำลังและความเร็วลมมากระดับนี้สามารถพัดทำลายที่อยู่อาศัยของประชากรในพื้นที่ที่พัดผ่าน เกิดความเสียหายรุนแรง โดยเฉพาะความเสียหายที่เกิดกับสิ่งปลูกสร้างของมนุษย์ แต่ความเสียหายต่อระบบนิเวศในธรรมชาติกลับไม่มากนัก พายุยังเป็นตัวพัดพาเอาความชุ่มชื้นมาอบให้แก่ผืนป่า ผิวดิน และแหล่งน้ำ

ภาพ 4 อัคคีภัย ภาพจาก shutterstock.com (มรุตเทพ วงษ์วโย, 2565)

4) อัคคีภัย (Conflagration) เป็นภัยที่เกิดจากไฟ เช่น ไฟป่า (Wildfire) ไฟไหม้ป่า เป็นภัยที่บางครั้งก็เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติจากความแห้งแล้ง ต้นไม้เกิดการเสียดสีกันจนเกิดประกายไฟ บางครั้งก็เกิดขึ้นโดยฝีมือของมนุษย์ ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม หลายครั้งกินเวลานานจนขยายเป็นวงกว้าง สิ่งมีชีวิตล้มตายแทบจะทันทีที่ไฟลามไปถึง โดยเฉพาะสัตว์ที่กำลังทำรังวางไข่ สัตว์ที่อยู่เป็นหลักแหล่ง และแน่นอนที่สุด ต้นไม้ทุกต้นที่ไฟลุกลามไปถึง นอกจากระบบนิเวศที่ล่มสลายลงทันที ไฟปายังก่อให้เกิดฝุ่นควันลอยไปในอากาศ สร้างมลพิษที่เป็นอันตรายต่อสัตว์และมนุษย์ที่อยู่ไกลออกไปอีกด้วย อย่างไรก็ตาม เมื่อไฟป่ามอดดับลงสิ่งที่เหลือทิ้งไว้ คือ ถ้ำถ่านและปุ๋ยอันอุดมสมบูรณ์แก่ผืนดิน ความชื้นที่ถูกขับออกไปตอนไฟไหม้ ก็รวมตัวกันก่อตัวเป็นเมฆฝนหยดลงมาคืนความชุ่มฉ่ำให้แก่ดินเพื่อรอให้เมล็ดพันธุ์ที่เหลือรอดได้หยั่งรากเจริญเติบโตเป็นผู้ผลิตเริ่มต้นระบบนิเวศใหม่อีกครั้ง

ภาพ 5 ภัยพิบัติจากอวกาศ ภาพจาก shutterstock.com (มรุตเทพ วงษ์วาโย, 2565)

5) ภัยพิบัติจากอวกาศ (Space Disasters) เป็นภัยที่มาจากภายนอกโลก เช่น อุกกาบาตพุ่งชน (Impact Event) พายุสุริยะที่ก่อให้เกิดมหันตภัยครั้งร้ายแรง เป็นทฤษฎีที่ถูกใช้อธิบายถึงการสูญพันธุ์ของสัตว์ขนาดใหญ่ที่เคยครองโลกในอดีตกาลนับล้านปีอย่างไดโนเสาร์ ถ้าเกิดขึ้นจริงอีกครั้ง อาจไม่ได้หมายถึงการสูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตนับไม่ถ้วนเท่านั้น แต่อาจหมายถึง การสูญสิ้นอารยธรรมของมนุษยชาติ บางครั้งภัยธรรมชาติเกิดต่อเนื่องกันเป็นลูกโซ่ เช่น เกิดภัยแล้งยาวนานทำให้พืชล้มตายจำนวนมาก สัตว์กินพืชและสัตว์กินเนื้อก็ล้มตายตามกันเป็นทอด ๆ เกิดเป็นภาวะทุพภิกขภัยหรือภัยจากความอดอยากแล้วตามมาด้วยภัยจากโรคระบาดอีกทอดหนึ่ง

การปฏิบัติและการป้องกันแผ่นดินไหว

อย่างไรก็ตาม กรมอุตุนิยมวิทยาได้กล่าวถึงขนาดความรุนแรงของแผ่นดินไหว (Earthquake Magnitude) ว่าเป็นปริมาณที่มีความสัมพันธ์กับพลังงานที่พื้นโลกปลดปล่อยออกมาในรูปของการสั่นสะเทือน ซึ่งคำนวณได้จากการตรวจวัดค่าความสูงของคลื่นแผ่นดินไหวที่ตรวจวัดได้ด้วยเครื่องมือตรวจแผ่นดินไหว โดยเป็นค่าปริมาณที่บ่งชี้ขนาด ณ บริเวณศูนย์กลางแผ่นดินไหว โดยมีหน่วยเป็นริคเตอร์ ความรุนแรงแผ่นดินไหว (Intensity) จึงแสดงถึงความรุนแรงของเหตุการณ์แผ่นดินไหวที่เกิดขึ้นวัดได้จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นขณะเกิดและหลังเกิดแผ่นดินไหว เช่น ความรู้สึกของผู้คน ลักษณะที่วัตถุหรืออาคารเสียหายหรือสภาพภูมิประเทศที่เปลี่ยนแปลง ฯลฯ ในกรณีของประเทศไทยใช้มาตราเมอร์แคลลีสำหรับเปรียบเทียบอันดับซึ่งมีทั้งหมด 12 อันดับ เรียงลำดับความรุนแรงแผ่นดินไหวจากน้อยไปมาก ดังนี้

ขนาดริคเตอร์	ความสัมพันธ์ของขนาดโดยประมาณกับความสั่นสะเทือนใกล้ศูนย์กลาง
1-2.9	เกิดการสั่นไหวเล็กน้อย ผู้คนเริ่มมีความรู้สึกถึงการสั่นไหว บางครั้งรู้สึกเวียนศีรษะ
3-3.9	เกิดการสั่นไหวเล็กน้อย ผู้คนที่อยู่ในอาคารรู้สึกเหมือนรถไฟวิ่งผ่าน

4-4.9	เกิดการสั่นไหวปานกลาง ผู้ที่อาศัยอยู่ทั้งภายในอาคารและนอกอาคาร รู้สึกถึงการสั่นสะเทือน วัตถุห้อยแขวนแกว่งไกว
5-5.9	เกิดการสั่นไหวรุนแรงเป็นบริเวณกว้าง เครื่องเรือนและวัตถุมีการเคลื่อนที่
6-6.9	เกิดการสั่นไหวรุนแรงมาก อาคารเริ่มเสียหาย พังทลาย
7.0 ขึ้นไป	เกิดการสั่นไหวร้ายแรง อาคาร สิ่งก่อสร้างมีความเสียหายอย่างมาก แผ่นดินแยก วัตถุที่อยู่บนพื้นถูกเหวี่ยงกระเด็น

ตาราง 1 ขนาดริกเตอร์กับความสัมพันธ์ในการสั่นสะเทือนจากเหตุแผ่นดินไหว

สำหรับสาเหตุหลักของการเกิดแผ่นดินไหว คือ ตำแหน่งที่ตั้งตามแนวรอยต่อของแผ่นเปลือกโลก ซึ่งเป็นจุดที่แผ่นเปลือกโลกชนกัน เคลื่อนที่ผ่านกันหรือแยกออกจากกัน แนววงแหวนแห่งไฟแปซิฟิกมีความเคลื่อนไหวสูง คิดเป็นประมาณ 90% ของแผ่นดินไหวทั้งหมดในโลก นอกจากนี้ แนวแผ่นดินไหวหิมาลัยและรอยเลื่อนอานาโตเลียเหนือก็มีบทบาทสำคัญในการเกิดแผ่นดินไหวบ่อยครั้งในพื้นที่เหล่านี้ เช่น อินโดนีเซีย ตั้งอยู่ในแนววงแหวนแห่งไฟแปซิฟิก (Pacific Ring of Fire) ซึ่งได้รับผลกระทบจากการเคลื่อนตัวของแผ่นเปลือกโลกอินโด-ออสเตรเลีย ยูเรเชียและแปซิฟิก ทำให้เกิดแผ่นดินไหวบ่อยครั้ง

จากเหตุการณ์เกิดแผ่นดินไหวควรใช้ความรู้ซึ่งเป็นเรื่องความสามารถด้านสติปัญญาของบุคคลในการแก้ไขดังกล่าว เขาวัดปัญหาของมนุษย์ประกอบด้วยความสามารถหลายด้าน เช่น ความสามารถในการเรียนรู้สิ่งรอบตัว ความสามารถในการเข้าใจและนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ความสามารถในการแสดงออกเกี่ยวกับทักษะของร่างกาย ความสามารถในการแก้ไขปัญหาโดยการใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิตและอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้น เมื่อเกิดแผ่นดินไหวควรเรียนรู้วิธีการปฏิบัติตนที่ถูกต้อง หรือประยุกต์ใช้สถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันเพื่อให้ทันต่อขณะนั้น อย่างไรก็ตาม จากคำแนะนำของกรมอุตุนิยมวิทยา (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึง การปฏิบัติและการป้องกันแผ่นดินไหวไว้เพื่อนำไปอย่างเท่ากัน โดยจำแนกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ก่อนการเกิดแผ่นดินไหว ควรปฏิบัติ ดังนี้ 1. ควรมีไฟฉายพร้อมถ่านและกระเป๋ายาเตรียมไว้ในบ้าน และให้ทุกคนทราบว่า อยู่ที่ไหน 2. ศึกษาการปฐมพยาบาลเบื้องต้น 3. ควรมีเครื่องมือดับเพลิงไว้ในบ้าน เช่น เครื่องดับเพลิง ถังทราย ฯลฯ 4. ควรทราบตำแหน่งของวาล์วปิดน้ำ วาล์วปิดก๊าซ สะพานไฟฟ้า สำหรับตัดกระแสไฟฟ้า 5. อย่าวางสิ่งของหนักบนชั้นหรือหิ้งสูง ๆ เมื่อแผ่นดินไหวอาจตกลงมาเป็นอันตรายได้ 6. ผูกเครื่องใช้หนัก ๆ ให้แน่นกับพื้นผนังบ้าน 7. ควรมีการวางแผนเรื่องจุดนัดหมาย ในกรณีที่ต้องพลัดพรากจากกันเพื่อมารวมกันอีกครั้งในภายหลัง 8. สร้างอาคารบ้านเรือนให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดสำหรับพื้นที่เสี่ยงภัยแผ่นดินไหว

ระยะที่ 2 ระหว่างเกิดแผ่นดินไหว ควรปฏิบัติ ดังนี้ 1. อย่าตื่นตกใจ พยายามควบคุมสติอยู่อย่างสงบ ถ้าทำนอนในบ้านก็ให้อยู่ในบ้าน ถ้าทำนอนนอกบ้านก็ให้อยู่นอกบ้าน เพราะส่วนใหญ่ได้รับบาดเจ็บเพราะวิ่งเข้าออกจากบ้าน 2. ถ้าอยู่ในบ้านให้ยืนหรือมอบอยู่ในส่วนของบ้านที่มีโครงสร้างแข็งแรงที่สามารถรับน้ำหนักได้มาก และให้อยู่ห่างจากประตู ระเบียงและหน้าต่าง 3. หากอยู่ในอาคารสูง ควรตั้งสติให้มั่นและรีบออกจากอาคารโดยเร็วหนีให้ห่างจากสิ่งที่จะล้มทับได้ 4. ถ้าอยู่ในที่โล่งแจ้ง ให้อยู่ห่างจากเสาไฟฟ้าและสิ่งห้อยแขวนต่าง ๆ ที่ปลอตกัยภายนอก คือ ที่โล่งแจ้ง 5. อย่าใช้เทียน ไม้ขีดไฟหรือสิ่งที่ทำให้เกิดเปลวหรือประกายไฟ เพราะอาจมีแก๊สรั่วอยู่บริเวณนั้น 6. ถ้ากำลังขับรถให้หยุดรถและอยู่ภายในรถ จนกระทั่งการสั่นสะเทือนจะหยุด 7. ห้ามใช้ลิฟต์โดยเด็ดขาดขณะเกิดแผ่นดินไหว 8. หากอยู่ชายหาดให้อยู่ห่างจากชายฝั่งเพราะอาจเกิดคลื่นขนาดใหญ่ซัดเข้าหาฝั่ง

ระยะที่ 3 หลังเกิดแผ่นดินไหว ควรปฏิบัติ ดังนี้ 1. ควรตรวจตัวเองและคนข้างเคียงว่า ได้รับบาดเจ็บหรือไม่ ให้ทำการปฐมพยาบาลขั้นต้นก่อน 2. ควรรีบออกจากอาคารที่เสียหายทันที เพราะหากเกิดแผ่นดินไหวตามอาคารอาจพังทลายได้ 3. ใส่รองเท้าหุ้มส้นเสมอ เพราะอาจมีเศษแก้วหรือวัสดุแหลมคมอื่น ๆ และสิ่งหักพังต่าง 4. ตรวจสอบสายไฟ ท่อน้ำ ท่อแก๊ส ถ้าแก๊สรั่วให้ปิดวาล์วถังแก๊ส ยกสะพานไฟ อย่าจุดไม้ขีดไฟหรือก่อไฟจนกว่าจะแน่ใจว่าไม่มีแก๊สรั่ว 5. ตรวจสอบว่า แก๊สรั่วหรือไม่ ด้วยการดมกลิ่นเท่านั้น ถ้าได้กลิ่นให้เปิดประตูหน้าต่างทุกบาน 6. ให้ออกจากบริเวณที่สายไฟขาดและวัสดุสายไฟพาดถึง 7. เปิดวิทยุฟังคำแนะนำฉุกเฉิน อย่าใช้โทรศัพท์นอกจากจำเป็นจริง ๆ 8. สำรวจดูความเสียหายของท่อส้วมและท่อน้ำทั้งก่อนใช้ 9. อย่าเป็นไทยมุงหรือเข้าไปในเขตที่มีความเสียหายสูงหรืออาคารพัง 10. อย่าแพร่ข่าวลือ

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ในการส่งเสริมเยาวชนปัญญาในการใช้สติในการดำเนินชีวิตภายใต้สถานการณ์แผ่นดินไหว ถือเป็นส่งเสริมภูมิปัญญาหรือสติปัญญาของบุคคลให้นำไปใช้การแก้ปัญหาในสถานการณ์จริง หากนำข้อเสนอแนะของกรมอุตุนิยมวิทยาทั้ง 3 ระยะมาประมวลกันเข้า จะทำให้เห็นการใช้ชาวปัญญาใน 4 ลักษณะ ต่อไปนี้

1) ความสามารถด้านสติปัญญา เป็นการศึกษาเรียนรู้จากการฟังข่าวสารหรือข้อมูลเกี่ยวกับแผ่นดินไหว อยู่ตลอดเวลาเพื่อรับมือสถานการณ์จริงที่อาจเกิดขึ้นกับตน โดยเฉพาะในระยะที่ 1 ก่อนการเกิดแผ่นดินไหว ควรมีการศึกษารายละเอียดและติดตามข่าวสารเป็นประจำ แม้ว่าประเทศไทยจะมีผลกระทบจากแผ่นดินไหวน้อยมาก แต่ก็มีรอยเลื่อนที่อาจเกิดแผ่นดินไหวได้ตลอดเวลา

2) ความสามารถในการแสดงออก เป็นการฝึกอบรม จำลองสถานการณ์จริงอยู่สม่ำเสมอ รวมถึงการเตรียมอุปกรณ์ที่จำเป็นไว้ในบ้าน โดยเฉพาะการซักซ้อมแผนการเกิดแผ่นดินไหวตามระยะที่ 2 ระหว่างการเกิดแผ่นดินไหว

3) ความสามารถในการใช้เหตุผล เป็นการคิดวิเคราะห์สถานการณ์ล่วงหน้าที่จะเกิดขึ้น หรือหากเกิดขึ้นแล้วจะดำเนินการตามขั้นตอนอย่างไร รวมถึงการรู้จักคาดคะเนถึงผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยเฉพาะในระยะที่ 2 ระหว่างการเกิดแผ่นดินไหว และ 3 หลังเกิดแผ่นดินไหว ซึ่งต้องปฏิบัติตามหลักของ

เหตุและผลที่ทางการแจ้งเตือนหรือแนะนำ ไม่ควรใช้ความรู้สึกส่วนตัวหรือกระแสข่าวโคมลอยที่แนะนำให้ปฏิบัติ

4) ความสามารถในการใช้สติ เป็นการเรียนรู้การควบคุมความรู้สึกของตนเองและคนรอบข้างหากเกิดแผ่นดินไหวเพื่อให้ตื่นตระหนกจนเกินไป รวมถึงการรู้จักเยยวาทความรู้สึกเมื่อประสบภัยพิบัติ โดยเฉพาะในระยะที่ 3 หลังเกิดแผ่นดินไหวแล้ว

จากลักษณะของเซาร์ปัญญาที่กล่าวมา จะเห็นว่า ปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมเซาร์ปัญญาในการดำเนินชีวิตภายใต้สถานการณ์แผ่นดินไหว ก็คือ ตัวสติ (ความระลึกรู้ ความไม่ประมาท) เพราะสติเป็นสิ่งเตือนใจให้ตระหนักถึงภัยพิบัติอยู่ตลอดเวลา และไม่ประมาทต่อสถานการณ์แผ่นดินไหวว่า จะไม่เกิดขึ้น ซึ่งหากนำแนวคิดที่กล่าวมาทั้งหมดมาสร้างเป็นกรอบแนวทางการใช้สติในการดำเนินชีวิตเพื่อแก้ปัญหาภายใต้สถานการณ์แผ่นดินไหว จะปรากฏดังภาพ 6 ต่อไปนี้

ภาพ 6 การส่งเสริมเซาร์ปัญญาในการใช้สติดำเนินชีวิตภายใต้สถานการณ์แผ่นดินไหว

สรุป

ภัยพิบัติทางธรรมชาติเป็นภัยที่เกิดจากธรรมชาติ ซึ่งไม่อาจควบคุมได้ เพราะภัยพิบัติทางธรรมชาติเป็นปรากฏการณ์ที่สร้างความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน สร้างความเสียหายต่อบ้านเรือน ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และยังส่งผลให้ผู้คนทั่วโลกต้องไร้ที่อยู่อาศัยหรือพลัดถิ่นฐาน ภัยพิบัติทางธรรมชาติเกิดขึ้นบนโลกมากมายและสร้างความเสียหายแต่ละพื้นที่แตกต่างกันไป ทั้งทางพื้นดิน พื้นน้ำ สภาพอากาศ รวมถึงภัยพิบัติจากไฟ แผ่นดินไหว ภัยธรรมชาติเหล่านี้สร้างความเสียหายที่ไม่อาจประเมินค่าได้ ผู้คนจำนวนมากกลายเป็นผู้พลัดถิ่น ครอบครัวต้องพลัดพรากจากกัน หรือสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก ที่อยู่อาศัย ถนนหนทาง การสื่อสาร

และโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ได้รับความเสียหาย ผู้รอดชีวิตจากเหตุแผ่นดินไหวต้องดิ้นรนเอาชีวิตรอด รอคอย การช่วยเหลือท่ามกลางซากปรักหักพัง อย่างไรก็ตาม สิ่งหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้ประสบภัยรอดพ้นมาได้ ก็คือ การมี เชี่ยวชาญในการรักษาตัวให้รอดพ้นจากสถานการณ์นั้น ๆ ซึ่งอาจเป็นการเรียนรู้ภัยธรรมชาติมาก่อนหรือ เตรียมตัวรับมือมาเป็นอย่างดี บางครั้งอาจเกิดจากการประยุกต์สถานการณ์ซึ่งหน้าเพื่อเอาตัวรอด สิ่งเหล่านี้ ถือเป็นการใช้เชี่ยวชาญที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ทุกคนที่สามารถนำไปใช้ในเหตุการณ์จริง ยิ่งหากมีการอบรมหรือ ฝึกฝนอยู่เป็นประจำ ก็จะสามารถนำไปใช้ในเหตุการณ์ได้อย่างทันท่วงที

เอกสารอ้างอิง

- กรมอุตุนิยมวิทยา. (ม.ป.ป.). *การปฏิบัติและการป้องกันแผ่นดินไหว*. สืบค้นเมื่อ 15 เมษายน 2568, จาก <https://tmd.go.th/info/%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%9B%E0%B8%8F%E0%B8%9A%E0%B8%95%E0%B9%81%E0%B8%A5%E0%B8%B0%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%9B%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B8%81%E0%B8%99%E0%B9%81%E0%B8%9C%E0%B8%99%E0%B8%94%E0%B8%99%E0%B9%84%E0%B8%AB%E0%B8%A7>
- กองเฝ้าระวังแผ่นดินไหว. (ม.ป.ป.). *Earthquake Description*. สืบค้นเมื่อ 16 พฤษภาคม 2568, จาก <https://eq.tmd.go.th/>
- ชนิษฐา บุณนาค. (22 กุมภาพันธ์ 2562). *6 วิธีพัฒนาเชาวน์ปัญญา และส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญาใน เด็กปฐมวัย*. สืบค้นเมื่อ 15 เมษายน 2568, จาก <https://www.youngciety.com/article/learning/intelligence-kids.html>
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). *พุทธธรรม ฉบับขยายความ*, พิมพ์ครั้งที่ 32. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มรุตเทพ วงษ์วาโย. (19 พฤษภาคม 2565). *ภัยพิบัติทางธรรมชาติ*. สืบค้นเมื่อ 15 เมษายน 2568, จาก <https://www.truelookpanya.com/learning/detail/33122>
- วรรณิ ลิ้มอักษร. (2551). *จิตวิทยาการศึกษา*, พิมพ์ครั้งที่ 4. สงขลา: นาคิลป์โฆษณา.
- วิญญู เถาถาวงษ์. (2568). *จิตวิทยาสำหรับครู (Psychology for Teachers)*. ขอนแก่น: หจก. ขอนแก่นการพิมพ์.
- สถาบัน Play Academy. (26 พฤษภาคม 2560). *ประโยชน์และความสำคัญของเชาวน์ปัญญา*. สืบค้นเมื่อ 16 พฤษภาคม 2568, จาก https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=1368778609844174&id=100064559296989&_rdr
- อารี พันธมณี. (2546). *จิตวิทยาสร้างสรรค์การเรียนการสอน*. กรุงเทพมหานคร: ไยโหม เอ็ดดูเคท.
- UNHCR ประเทศไทย. (ม.ป.ป.). *ภัยพิบัติทางธรรมชาติ ภัยจากธรรมชาติที่สร้างความสูญเสียเกินกว่าที่จะจินตนาการได้*. สืบค้นเมื่อ 15 เมษายน 2568, จาก <https://www.unhcr.org/th/natural-disaster>

Academic Article:

Received: 2025-04-28;

Revised: 2025-05-28;

Accepted: 2025-05-29.

วิเคราะห์หลักคำสอนว่าด้วยการพัฒนาตนเองในหมวดอรรถวรรค

คัมภีร์ธรรมบท

Analyzing the Doctrine of Self-development of Attavagga in
the Dhammapadaเสฐียร ทั้งทองมะดัน^{*1}, สานิตย์ สีนาค^{**2}Sathien Thangthongmadan¹, Sanit Sinak²มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา¹, คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย²Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhonratchasima Campus¹Faculty of Humanities, Mahamakut Buddhist University²

First Author, E-mail: sathienthong@hotmail.com*

Corresponding Author, E-mail: sanit.sin@mbu.ac.th**

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ 1) เพื่อศึกษาความหมายและใจความสำคัญของอรรถวรรคในคัมภีร์ธรรมบท และ 2) เพื่อวิเคราะห์หลักคำสอนว่าด้วยการพัฒนาตนเองในหมวดอรรถวรรค คัมภีร์ธรรมบท เป็นการศึกษาเชิงวิเคราะห์เอกสารข้อมูลและเชิงพรรณนาความ ผลการศึกษาพบว่า ธรรมบท แปลว่า บทแห่งธรรม หรือธรรมที่ตรัสไว้เป็นบท หมายถึงบทธรรมภาษิตสั้น ๆ ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ต่างเวลา ต่างสถานที่ และต่างบุคคล มีทั้งหมด 423 บท แบ่งออกเป็น 26 วรรค อรรถวรรค หมวดว่าด้วยตน คำว่า ตน ตามเนื้อหาสาระในวรรคนี้ ทรงมุ่งตรัสในระดับโลกียะ หลักคำสอนว่าด้วยการพัฒนาตนเองในอรรถวรรคมีจำนวน 10 เรื่อง มีหลักคำสอนสำคัญที่ปรากฏ ได้แก่ 1) ความไม่ประมาท 2) การสอนตนเอง 3) การพึ่งตนเอง 4) ความเชื่อมั่นในกฎแห่งกรรม และ 5) การถือเอาประโยชน์ องค์ความรู้ที่ได้จากบทความนี้ คือ การเข้าใจหลักธรรมเพื่อพัฒนาตนเองในประเด็นเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อตนเอง การฝึกฝนและพัฒนาตนเองก่อนสอนผู้อื่น ผลกรรมและการชำระตนเอง การดูแลและปกป้องตนเอง ความเป็นไปได้ในการพัฒนาตนเอง

คำสำคัญ: การพัฒนาตนเอง, อรรถวรรค, ธรรมบท

Abstract

This article aims to study 1) the meaning and key points of the Attavagga in the Dhammapada, and 2) to analyze the teachings on self-development in the Attavagga section of the Dhammapada. The Dhammapada is a document-based and descriptive study. The research findings reveal that “Dhammapada” means “verses of Dhamma” or “Dhamma

spoken in verses,” referring to short aphorisms spoken by the Buddha at different times, places, and to different individuals. There are total of 423 verses divided into 26 sections. The Attavagga, or the section on self, focuses on worldly matters. The teachings on self-development in the Attavagga consist of 10 key points, including: 1) heedfulness, 2) self-instruction, 3) self-reliance, 4) confidence in the law of karma, and 5) taking advantage. The knowledge gained from this article concerns with understanding the self-development principles of self-responsibility, self-cultivation before teaching others, Kamma and self-purification, self-care and self-protection, and potential for self-transformation.

Keywords: Self-development, Attavagga, Dhammapada

บทนำ

รูปแบบคำสอนของพระพุทธเจ้าที่จัดอยู่ในรูปของพระไตรปิฎกมีปรากฏในชื่อเรียกโดยเฉพาะ คือนวังกสัตตสุตตันต หมายถึง คำสั่งสอนของพระศาสดามหามัคค์ 9 (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 18: 268-270) ประกอบด้วย 1) สุตตะ คือ ระเบียบคำที่เป็นความเรียงแสดงหรือบรรยายข้อธรรมให้ผู้ฟังเห็นประจักษ์ บางกรณีอาจบรรยายเป็นอุปมาโวหารก็มี หรือตั้งประเด็นปัญหาขึ้นถามแล้วตอบเองก็มี เช่น ระเบียบคำในพระสูตรทั่วไป 2) เคยยะ คือ ระเบียบคำที่เป็นประเภทร้อยกรองผสมกับคำประเภทร้อยแก้ว เช่น ระเบียบคำในพระสูตรทั้งหลายที่มีคาถาประพันธ์ 3) เวยยาकरणะ คือ ระเบียบคำที่เป็นประเภทร้อยแก้วล้วน เช่น ระเบียบคำในพระอภิธรรมทั้งหมดและพระสูตรทั้งหลายที่ไม่มีคาถาประพันธ์ 4) คาถา คือ ระเบียบคำที่เป็นประเภทร้อยกรองล้วน 5) อุทาน พระคาถาหรือพระดำรัสที่ทรงเปล่งด้วยพระทัยอันสพรคด้วยโสมนัสสัมปยุตด้วยญาณ อาจเป็นคำประเภทเวยยาकरणะก็มี เป็นคำประเภทคาถาก็มี 6) อิติวุตตกะ คือ ระเบียบคำที่มีการกล่าวอ้างข้อความอื่นมาประกอบโดย มีคำว่า “วุตตํ เหตุ ภควตา (สมจริงดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้)” เป็นคำเชื่อมความเพื่อนำเข้าสู่คาถาหรือพุทธพจน์ 7) ชาตกะ คือ ระเบียบคำที่มุ่งเล่าเรื่องในอดีต เป็นบุพพริยา เช่น ระเบียบ คำในชาตก ซึ่งเป็นคำประเภทร้อยกรองหรือคาถาล้วน 8) อัปภูตธรรม คือ ระเบียบคำที่แสดงถึงเรื่องที่น่าอัศจรรย์ไม่เคยมี เช่น ระเบียบคำในพระสูตรทั้งหลายที่กล่าวถึงอัปภูตธรรม 9) เวทลละ คือ ระเบียบ คำแบบถาม-ตอบ เช่น ระเบียบคำในพระสูตรที่เป็นปุจฉาวิสัชนาซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงแสดงตามคำทูลถาม แต่มีลักษณะสำคัญ 2 อย่าง คือ ทูลถามเพื่อขอความรู้ ผู้ทูลถามฟังแล้วพอใจ ตัดใจ ทูลถามต่อไปอีก คัมภีร์ธรรมบท อยู่ในรูปแบบของคาถาคือเป็นคำร้อยกรองล้วน แบ่งเป็นวรรคได้ 26 วรรค อัตตวรรค เป็นวรรคหนึ่งในจำนวน 26 วรรค ในคัมภีร์ธรรมบท อัตตวรรคเป็นวรรคแห่งคำสอนที่มีความสำคัญ เพราะคำสอนในหมวดอัตตวรรค เน้นย้ำเรื่องตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ส่งเสริมการฝึกฝนตนเองก่อนผู้อื่น ชี้ให้เห็นโทษของการไม่รักษาดน และการทำชั่ว เน้นความสำคัญของการรู้จักประโยชน์ตน เป็นรากฐานของการพัฒนาตนในทุกมิติ ส่งเสริมความบริสุทธิ์และการชำระใจ เชื่อมโยงกับการปฏิบัติกรรมฐาน การที่ผู้เขียนสนใจที่จะศึกษาเรื่องนี้ ก็เพื่อความเข้าใจในหลักการพึ่งตนเอง เพื่อการพัฒนาตนเองอย่างยั่งยืน เพื่อป้องกันตนเองจากความชั่วร้าย เพื่อเป็นผู้นำที่ดีและเป็นแบบอย่างที่ดีถูกต้อง เพื่อการเข้าถึงความสุขที่แท้จริง เพื่อความเข้าใจในสังขารม กล่าวโดยสรุป

การศึกษาอัตตวรรคในธรรมบทจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นคำสอนที่มุ่งเน้นให้มนุษย์ตระหนักถึงศักยภาพและความรับผิดชอบของตนเองในการสร้างสรรค์ชีวิตที่ดีงาม นำไปสู่การพัฒนาตนเองอย่างรอบด้าน และบรรลุถึงความสุขที่แท้จริงตามหลักพระพุทธศาสนา

ความหมายและโครงสร้างของธรรมบท

ธรรมบท แปลว่า บทแห่งธรรม หรือธรรมที่ตรัสไว้เป็นบท หมายถึงบท ธรรมภาษิตสั้น ๆ ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ต่างเวลา ต่างสถานที่ และต่างบุคคล มีทั้งหมด 423 บท การนับเป็นบท นับตามจำนวนพระคาถา คือ พระคาถา 1 คาถาหรือพระคาถา 1 คาถากับอีกกึ่งพระคาถา นับเป็น 1 บท ในธรรมบทเหล่านี้ ท่านรวบรวมไว้เป็นเรื่อง ๆ มีชื่อเรื่องปรากฏตามสภาวะธรรมหรือบุคคลที่ทรงปรารภถึง บางเรื่องไม่ปรากฏบุคคลชัดเจน ท่านก็ใช้คำว่า บุคคลใดบุคคลหนึ่งบ้าง ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งบ้าง รวมได้ 305 เรื่อง แต่ละเรื่องจัดไว้เป็นหมวดหมู่ เรียกว่า วรรค รวมเป็น 26 วรรค แต่ละวรรคมีชื่อปรากฏตามอำนาจเนื้อหาสาระของธรรมบทนั้น ๆ และเรื่องนั้น ๆ กล่าวคือ ธรรมบทใด ๆ และเรื่องใด ๆ ที่มีเนื้อหาสาระสัมพันธ์กันโดยเหมือนกัน คล้ายกัน หรือตรงกันข้าม ก็จะจัดธรรมบทนั้น ๆ และเรื่องนั้น ๆ เป็นหมวดหมู่เดียวกันหรือวรรคเดียวกัน ดังมีรายละเอียดปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 40-43 ต่อไปนี้

1. ยมกวรรค มี 14 เรื่อง 20 คาถา	2. อัปมาทวรรค มี 9 เรื่อง 12 คาถา
3. จิตตวรรค มี 9 เรื่อง 11 คาถา	4. ปุบผวรรค มี 12 เรื่อง 16 คาถา
5. พาลวรรค มี 15 เรื่อง 16 คาถา	6. ปณฺธิตวรรค มี 11 เรื่อง 16 คาถา
7. อรหันตวรรค มี 10 เรื่อง 14 คาถา	8. สหสสวรรค มี 14 เรื่อง 10 คาถา
9. ปาปวรรค มี 12 เรื่อง 16 คาถา	10. ทณฺฑทวรรค มี 11 เรื่อง 17 คาถา
11. ขรวรรค มี 9 เรื่อง 11 คาถา	12. อัตตวรรค มี 10 เรื่อง 10 คาถา
13. โลกวรรค มี 11 เรื่อง 12 คาถา	14. พุทธวรรค มี 9 เรื่อง 18 คาถา
15. สุขวรรค มี 8 เรื่อง 12 คาถา	16. ปิยวรรค มี 9 เรื่อง 12 คาถา
17. โกธวรรค มี 8 เรื่อง 14 คาถา	18. มลวรรค มี 12 เรื่อง 21 คาถา
19. อัมมัญญวรรค มี 10 เรื่อง 17 คาถา	20. มัคควรรค มี 12 เรื่อง 17 คาถา
21. ปกิณณกวรรค มี 9 เรื่อง 16 คาถา	22. นิรยวรรค มี 9 เรื่อง 14 คาถา
23. นาควรรค มี 8 เรื่อง 14 คาถา	24. ตณฺหาวรรค มี 12 เรื่อง 26 คาถา
25. ภิกขุวรรค มี 12 เรื่อง 23 คาถา	26. พรหมณวรรค มี 40 เรื่อง 42 คาถา

ความหมายของอัตตวรรค

อัตตวรรค หมายความว่าด้วยตน คำว่า ตน ตามเนื้อหาสาระในวรรคนี้ ทรงมุ่งตรัสในระดับโลกิยะ โดยหมายถึง ผู้กระทำ (สยกัตตา) โดยทั่วไป เช่น ในเรื่องโพธิราชกุมาร ข้อความที่ตรัสว่า “ถ้าบุคคลทราบว่าเป็นที่รัก พึงรักษาตนนั้น...” หมายถึง ถ้าเป็นภุชงค์เมื่อรักตน ก็ควรทำบุญมีทานและศีล เป็นต้น ถ้าเป็นบรรพชิต ก็ควรชวนชวายเป็นวัตรปฏิบัติ ศึกษาปริยัติและเจริญกัมมัฏฐาน เป็นต้น (พระไตรปิฎกและอรรถกถา

แปล เล่ม 42:163-164) หรือ เช่น ในเรื่องมารดาของพระกุมารกัสสปเถระ ข้อความที่ตรัสว่า “ตนแลเป็นที่พึ่งของตน” หมายถึง ตนเองเท่านั้นที่จะสามารถทำกุศลแล้วเข้าถึงสวรรค์ หรือบรรลุมรรคผล ได้ที่พึ่งคือ อรรถัตถผลได้ ไม่มีใครอื่นจะทำให้ได้ เป็นต้น (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 42: 176) อรรถัตถผลที่กล่าวถึงในวรรคนี้ จุดมุ่งหมายสำคัญคือเพื่อให้รู้จักตนว่า จะต้องปฏิบัติ ต้องวางตัวอย่างไรเพื่อให้ไปถึงเป้าหมายที่เรียกว่าประโยชน์ในทางพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นโยชน์ตน ประโยชน์คนอื่น รวมถึงประโยชน์สูงสุด

ความหมายของคำว่า อตต ตามรูปศัพท์

คำว่า “อตต” ที่ปรากฏในอรรถัตถวรรค มีความหมายที่ควรพิจารณาในเชิงรูปศัพท์ เพราะคำว่า “อตต-ตน” ที่ใช้ในบริบทของคำสอนทางพระพุทธศาสนา มีทั้งที่ใช้ในแง่ของหลักจริยธรรม เช่น เรื่องการตั้งตนไว้ชอบที่ปรากฏในมงคลสูตร พระผู้มีพระภาคตรัสสอนให้ภิกษุมิถนเป็นที่พึ่ง มิถนเป็นเกาะ รวมถึงใช้ในแง่ของหลักสัจธรรม สะท้อนให้เห็นความจริงของชีวิต เช่น หลักคำสอนเรื่องอนัตตา เพื่อให้เห็นที่มาของคำว่า “อตต” ผู้เขียนขอยกความหมายที่นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้พอเป็นสังเขป ดังนี้

คัมภีร์อภิธานวรรณนา คาถาที่ 92 กล่าวความหมายของ “อตต” ไว้ว่า อตต (อต + คมเน + ต) หมายถึง ตัวตน, ตน, วิญญาณ, อาตมัน, อัตตา ดังบทวิเคราะห์ว่า อตตติ สดตฺ คจฺจนฺติ สดฺตา เยนํติ อตฺตา แปลว่า ตัวตนที่ทำให้สัตว์เป็นไปได้อย่างต่อเนื่อง ชื่อว่า อตต และบทวิเคราะห์ว่า อาตฺมา วุจฺจติ อตฺตา แปลว่า อัตตา เรียกว่า ตน (พระมหาสมปอง มุทิโต, 2542: 143)

คัมภีร์อภิธานวรรณนา คาถาที่ 744 กล่าวความหมายของ อตต ว่า อตต (อสฺ เชน + ต) หมายถึง ยิง, ฟุ้ง, ชัด, ขว้าง ดังบทวิเคราะห์ว่า อสียเต ชปิยเตต อตฺโต แปลว่า อาวุธที่เขายิงไป ชื่อว่า อตต (พระมหาสมปอง มุทิโต, 2542: 896)

คัมภีร์อภิธานวรรณนา คาถาที่ 861 กล่าวถึง อตต ศัพท์ เป็นปุงลิงค์มีอรรถ 4 อย่าง คือ (1) จิตตะ จิต (2) กายะ กาย (3) สภาวะ สภาพ (4) ปรมัตตะ ปรมาตมันตามทัศนะของเดียรธีย์ (พระมหาสมปอง มุทิโต, 2542: 976)

พจนานุกรมไทย-มคธ โดย ป.หลงสมบุญ กล่าวความหมายและรูปวิเคราะห์ของ อตต ไว้ว่า อตต (ปุ.) หมายถึง กาย, ร่างกาย, ตน, ตัว, ตัวเอง, ตัวตน (ร่างกายและจิตใจ) ดังบทวิเคราะห์ว่า ทุกฺโข อตฺติ สดตฺ คจฺจนฺติ อตฺตา (ถึงทุกข์เสมอ), อาหิโต อหฺมาโน เอตฺถาติ วา อตฺตา (เป็นที่ตั้งของมานะ), สุขทุกฺโข อหฺติ ภิกฺขติ อนุภาวตีติ วา อตฺตา (เสวยสุขทุกข์), ชาตฺชรามณฺหาทีหิ อาทียเต ภกฺขียเตติ วา อตฺตา (อันชาติชราและมรณะ เป็นต้นเคียงกั้น), ภวาภวํ ธาวันโต ชาตฺชรามณฺหาทีภวํ อนนฺกวิหิตํ สํสารทุกฺโข อตฺติ สดตฺ คจฺจนฺติ ปาปฺณาติ อหิคจฺจนฺตีติ วา อตฺตา (พ้นตรี ป.หลงสมบุญ, 2540: 26; พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2550: 20)

กล่าวโดยสรุป ความหมายของคำว่า อตต ที่แปลว่า ตน หมายถึง กายและจิตที่มีการเสวยสุขทุกข์ ถูกครอบงำด้วยความแก่ ความเจ็บ ความตาย

โครงสร้างและเนื้อหาของอรรถวรรค

อรรถวรรค เป็นวรรคที่ 12 ในคัมภีร์ธรรมบท ในชุดทกนิกาย ธรรมบทมีปรากฏจำนวน 10 เรื่อง แต่มีเฉพาะคาถา ไม่มีรายละเอียดของเรื่องราวปรากฏอยู่ รายละเอียดของทั้ง 10 เรื่อง มีปรากฏอยู่ในอรรถกถาธรรมบท โดยจำนวน 10 เรื่อง (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 42: 157-192)

1. โพธิราชกุมารวัตถุ เรื่องโพธิราชกุมาร พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่โพธิราชกุมาร ดังนี้ “ถ้าบุคคลทราบว่าเป็นที่รัก พึงรักษาตนนั้น ให้เป็นอันรักษาด้วยดี บัณฑิตพึงประคับประคอง (ตน) ตลอดยามทั้งสาม ยามใดยามหนึ่ง” คำว่า ประคับประคองตน ในที่นี้ หมายถึง ถ้าเป็นคฤหัสถ์ก็ควรทำบุญ มีทานและศีล เป็นต้น ถ้าเป็นบรรพชิตก็ควรขวยขวายทำวัตรปฏิบัติศึกษาพระปริยัติและเจริญกัมมัฏฐาน ยาม ในที่นี้ หมายถึง วัย ได้แก่ ระยะเวลาของอายุ มี 3 คือ ปฐมวัย มัชฌิมวัยและปัจฉิมวัย (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 42: 163-164)

2. อุปันตสัถยวัตถุ เรื่องพระอุปันตสัถยบุตรเถระ พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุหนุ่ม 2 รูป ดังนี้ “บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ในคุณธรรมที่เหมาะสมก่อน พึงสั่งสอนผู้อื่นในภายหลัง จะไม่พึงเศร้าหมอง” สอนคนอื่นในภายหลัง หมายถึงเมื่อบัณฑิตประสงค์จะสอนผู้อื่นด้วยคุณธรรมมีความมั่งคั่ง เป็นต้น หรือด้วยปฏิบัติของอริยวงศ์ ตนเองจะต้องดำรงอยู่ในคุณธรรมนั้นก่อน ไม่มัวหมอง หมายถึงไม่ถูกลินทา (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 42: 168)

3. ปธานิกตีสสเถระวัตถุ เรื่องพระปธานิกตีสเถระ พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุประมาณ 500 รูป ดังนี้ “ถ้าบุคคลพร่ำสอนผู้อื่นอยู่ฉันทใด พึงทำตนฉันทนั้น บุคคลผู้มึนผัดดีแล้วหนอ (จึง) ควรฝึก (ผู้อื่น) เพราะว่า ได้ยินว่า ตนฝึกฝนได้โดยยาก” (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 42: 168)

4. กุมารกัสสปมาตาวัตถุ เรื่องมารดาของพระกุมารกัสสปเถระพระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้ “ตนแลเป็นที่พึ่งของตน บุคคลอื่นใครเล่า พึงเป็นที่พึ่งได้ เพราะบุคคลมีตนฝึกฝนดีแล้ว ย่อมได้สิ่งที่บุคคลได้โดยยาก” ตนแลเป็นที่พึ่งของตน หมายถึงตนเองเท่านั้นที่จะสามารถทำทุกสิ่งแล้วเข้าถึงสวรรค์ หรือบรรลุผลได้ที่พึ่งที่ได้ยาก คือ อรหัตตผล ไม่มีใครอื่นจะทำให้ได้ (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 42: 176)

5. มหาลาลอุปาสกวัตถุ เรื่องมหาลาลอุปาสก พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้ “บาปอันตนทำไว้เอง เกิดในตน มีตนเป็นแดนเกิด ย่อมอย่าโยกบุคคลผู้มีปัญญาทราม ดุจเพชรอย่าโยกแก้วอันเกิดแต่หิน ฉะนั้น” (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 42: 180)

6. เทวทัตวัตถุ เรื่องพระเทวทัต พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้ “ความเป็นผู้ทุศีลสิ้นเชิง รวบรวม (อรรถาพ) ของบุคคลใด ดุจเถาย่านทรายรัดต้นสาละฉะนั้น บุคคลนั้น ย่อมทำตนอย่างเดียวกันกับที่โจรหัวโจกปรารถนาทำให้ตนฉะนั้น” ความทุศีลโดยสิ้นเชิง ในที่นี้ หมายถึง ตัณหาที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยทวารทั้ง 6 (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 42: 181)

7. สังฆเภทปริสัณณวัตถุ เรื่องความพยายามเพื่อทำลายสงฆ์ พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระอานนท์ปรารภถึงพระเทวทัต ดังนี้ “กรรมอันไม่ดีและไม่เป็นประโยชน์แก่ตน คนทำงาน กรรมใดแลเป็นประโยชน์แก่ตนและดี กรรมนั้นแลทำยากอย่างยิ่ง” (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 42: 185)

8. กาลเถรวัตถุ เรื่องพระกาลเถระ พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระกาลเถระและชนทั้งหลาย ดังนี้ “บุคคลใดปัญญาโหด อาศัยทิฏฐิอันชั่วช้า คัดค้านคำสั่งสอนของพระอริยบุคคลผู้อรหันต์ มีปกติเป็นอยู่โดยธรรม บุคคลนั้นย่อมเกิดมาเพื่อฆ่าตน เหมือนขุยแห่งไม้ไฟ” (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 42: 186)

9. จูฬกาลอุปาसกวัตถุ เรื่องจูฬกาลอุปาसก พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่จูฬกาลอุปาसก ดังนี้ “บาปอันผู้ใดทำแล้วด้วยตนเอง ผู้นั้นย่อมเศร้าหมองด้วยตน บาปอันผู้ใดไม่ทำด้วยตน ผู้นั้นย่อมบริสุทธิ์ด้วยตนเอง ความบริสุทธิ์ไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตน คนอื่นทำคนอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้” เศร้าหมองเอง หมายถึง เสวยทุกข์ในอบาย คือ นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน เปต อสุรกาย (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 42: 189)

10. อัตตทัตถเถรวัตถุ เรื่องพระอัตตทัตถเถระ พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระอัตตทัตถเถระ ดังนี้ “บุคคลไม่พึงทำประโยชน์ของตนให้เสื่อมเสีย เพราะประโยชน์ของคนอื่นแม้มาก รู้จักประโยชน์ของตนแล้ว พึงเป็นผู้ชวนขายในประโยชน์ของตน” ประโยชน์ตน หมายถึง อริยผล ในที่นี้ ตรัสมุ่งกัมมฐานเป็นหลัก (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 42: 191)

วิเคราะห์หลักคำสอนในการพัฒนาตนเองที่ปรากฏในอรรถวรรค

จากการศึกษาคาถาธรรมบทในอรรถวรรคจำนวน 10 เรื่องหลักคำสอนที่ปรากฏในวรรคดังกล่าว สามารถประมวลกล่าวได้ ดังนี้

1) คำสอนเรื่องความไม่ประมาท ความไม่ประมาทที่กล่าวถึงในวรรคนี้ คือ การไม่ประมาทในวัยแบ่งวัยของมนุษย์ออกเป็น 3 ช่วง คือ ปฐมวัย มัชฌิมวัยและมัชฌิมวัย เมื่อบุคคลรู้ว่า ตนเองเป็นที่รัก ควรประพฤติปฏิบัติตนโดยไม่ประมาทในวัยใดวัยหนึ่ง กล่าวคือหากประมาทในปฐมวัย ก็เริ่มต้นใหม่ในมัชฌิมวัย หากประมาทในมัชฌิมวัย ก็เริ่มต้นใหม่ในปัจฉิมวัย การทำได้อย่างนี้ บุคคลก็ชื่อว่า เป็นผู้ไม่ประมาท ไม่ทำตนเองให้เดือดร้อน (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 42:163-164)

2) การสอนตนเองก่อนสอนคนอื่น ข้อนี้หมายความว่า คนผู้เป็นบัณฑิต ซึ่งมีปกติชอบแนะนำสั่งสอนผู้อื่นเป็นลักษณะอยู่แล้ว การจะแนะนำสั่งสอนคนอื่น บัณฑิตควรสอนตัวเองให้ได้ก่อนจึงค่อยสอนคนอื่น จะได้ไม่ถูกตำหนิตติเตียนจากบุคคลอื่น นอกจากเรื่องการสอนแล้ว แม้การฝึกตนเอง บัณฑิตก็ต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก ก่อนที่จะฝึกคนอื่น เพราะสิ่งที่ฝึกยากที่สุดก็คือฝึกตน ฝึกตนเองให้มีคุณธรรมความดีงามเป็นสิ่งที่ทำยาก บัณฑิตก่อนจะฝึกคนคนอื่น ก็ควรฝึกตนเองก่อน (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 42: 168)

3) การพึงตนเองเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หวังความเจริญ ความสำเร็จ การบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุด จะต้องพึงพาตัวเอง ไม่ควรหวังพึ่งคนอื่นตลอดเวลา (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 42: 176)

4) คำสอนเรื่องบาป บาปเป็นสิ่งที่เศร้าหมองกับผู้ทำ ผู้ทำบาปย่อมมีจิตใจที่เศร้าหมองเพราะถูกบาปเกาะกินในจิตใจ ทำให้จิตใจมืดบอด มองไม่เห็นความถูกต้องดีงาม จึงไม่ควรตกไปสู่อำนาจของบาป กล่าวคืออำนาจของกิเลสตัณหา เพราะผู้ที่จิตใจมืดมนไปด้วยบาป ย่อมจะมองเห็นสิ่งที่ชั่วเป็นความดี สิ่งที่มีประโยชน์ว่าไม่มีประโยชน์ เต็มไปด้วยความเห็นผิด เมื่อมีความเห็นผิด ย่อมคัดค้านคำสอนของผู้รู้ทั้งหลาย ไม่ประพฤติปฏิบัติตาม ทำตนให้เดือดร้อน นอกจากนี้ ในวรรณคดียังสอนว่า เรื่องบาปเรื่องบุญ ซึ่งเป็นความบริสุทธิ์ไม่บริสุทธิ์นั้น เป็นเรื่องเฉพาะของแต่ละบุคคล ไม่มีใครจะทำแทนกันได้ ใครทำใครได้นั่นเอง (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 42: 189)

5) การถือเอาประโยชน์ตนเป็นหลัก ข้อนี้นี้หมายความว่า บุคคลควรเอาประโยชน์ของตนเป็นหลักก่อนประโยชน์ในที่นี้ หมายถึง ความเจริญงอกงาม ความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ของชีวิต เมื่อประโยชน์ของตนสำเร็จเรียบร้อยแล้ว จึงค่อยทำประโยชน์แก่ผู้อื่น เพราะเมื่อทำได้เช่นนี้ ชื่อว่า ได้ถือเอาประโยชน์ทั้งสองฝ่ายไว้ได้ด้วยดี คือ ทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์คนอื่น (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 42: 191)

หลักคำสอนในการพัฒนาตนเองที่ปรากฏในอรรถกถา สามารถนำมาปรับใช้ในการพัฒนาตนเองเพื่อให้บรรลุประโยชน์ได้ ดังนี้

1. การพัฒนาตนเองด้วยความไม่ประมาท (อัปมาทะ) คือ หัวใจสำคัญของคำสอนในพระพุทธศาสนา เป็นการดำเนินชีวิตด้วยสติ ความระมัดระวัง และความไม่เผลอเลอ เพื่อให้การพัฒนาตนเองดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและบรรลุผลตามเป้าหมาย ความไม่ประมาท คือ การมีสติอยู่เสมอ ไม่ว่าจะทำอะไร คิดอะไร หรือพูดอะไรก็ตาม ไม่ปล่อยใจให้ล่องลอยไปตามอารมณ์หรือสิ่งยั่วยุต่าง ๆ เป็นการตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้สามารถควบคุมและกำกับตนเองให้อยู่ในเส้นทางที่ถูกต้องดีงามอยู่เสมอ การพัฒนาตนเองด้วยความไม่ประมาททำได้ ควรปฏิบัติดังนี้ 1) ตั้งสติรู้ตัวอยู่เสมอ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของความไม่ประมาท ไม่ว่าจะทำอะไร เช่น เดิน ยืน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำงาน หรือแม้แต่พักผ่อน ก็ให้มีสติรับรู้ถึงสิ่งที่กำลังทำอยู่ การฝึกสติอยู่เสมอจะช่วยให้ไม่เผลอเผลอไปทำสิ่งที่ไม่ดี หรือหลงลืมเป้าหมายในการพัฒนาตนเอง 2) สำรวจและแก้ไขข้อบกพร่องของตนเอง ความไม่ประมาททำให้เราไม่มองข้ามข้อผิดพลาดหรือจุดอ่อนของตัวเอง เมื่อรู้ว่ามีอะไรที่ต้องปรับปรุง ก็รีบแก้ไข ไม่ปล่อยทิ้งไว้จนกลายเป็นนิสัยหรือสร้างปัญหาใหญ่โต เช่น หากรู้ว่า ตัวเองเป็นคนใจร้อน ก็ฝึกควบคุมอารมณ์ หากรู้ว่า ขี้เกียจ ก็หาทางกระตุ้นตัวเองให้ขยันมากขึ้น 3) หมั่นศึกษาเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โลกไม่เคยหยุดนิ่ง การพัฒนาตนเองก็ไม่ควรหยุดนิ่งเช่นกัน ความไม่ประมาทจะผลักดันให้แสวงหาความรู้ใหม่ ๆ พัฒนาทักษะใหม่ ๆ และเรียนรู้จากประสบการณ์ทั้งของตนเองและผู้อื่นอยู่เสมอ เพื่อให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงและเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ 4) กำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนและมุ่งมั่นทำให้สำเร็จ การมีเป้าหมายที่ชัดเจนจะช่วยให้ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต และเมื่อตั้งเป้าหมายแล้ว ก็ต้องใช้ความเพียรพยายาม มุ่งมั่นและไม่ท้อถอยในการทำใหสำเร็จ ไม่ผัดวันประกันพรุ่งหรือปล่อยปละละเลยหน้าที่ของตนเอง 5) ใช้เวลาอย่างคุ้มค่าและไม่ปล่อยให้สูญเปล่า เวลาเป็นสิ่งที่ผ่านแล้วผ่านไปไม่หวนกลับคืนมา ความไม่ประมาทจะช่วยให้ใช้เวลาทุกนาทีให้เกิดประโยชน์สูงสุด ไม่ใช้เวลาไปกับการทำสิ่งไร้สาระหรือปล่อยให้เวลาผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์ 6) ระมัดระวังในการคบหาและเลือกคบคน สภาพแวดล้อมและผู้คนที่เราคบหา มีอิทธิพลต่อการพัฒนาตนเองอย่างมาก ความไม่ประมาทจะทำให้พิจารณาเลือกคบคนดี มีศีลธรรม และ

สนับสนุนการพัฒนาตนเอง หลีกเลี่ยงการคบหาคนพาลที่จะชักนำไปในทางที่ไม่ดี 7) เจริญสติปัญญาอยู่เสมอ การพัฒนาสติปัญญา คือ การพัฒนาตนเองสูงสุด ความไม่ประมาทจะส่งเสริมให้พิจารณาสิ่งต่าง ๆ ด้วยเหตุผล ไม่เชื่ออะไรง่าย และแสวงหาปัญญาเพื่อเข้าใจความจริงของชีวิต เพื่อนำไปสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์

2. การสอนตนเองก่อนสอนคนอื่น ความสำคัญของการสอนตนเองก่อนสอนผู้อื่นมีดังนี้

- 1) เป็นรากฐานของความน่าเชื่อถือ ผู้สอนจะได้รับความเชื่อถือและความเคารพอย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อเขาสามารถปฏิบัติตามสิ่งที่สอนได้ หากพูดอย่างแต่ทำอีกอย่าง คำสอนนั้นจะไม่มีพลังและไม่ได้รับการยอมรับจากผู้ฟัง เหมือนคำกล่าวที่ว่า “พระสอนอย่างที่พระทำ” หรือ “ครูเป็นแบบอย่างที่ดี”
- 2) ป้องกันความหน้าไหว้หลังหลอก การสอนผู้อื่นในสิ่งที่ตนเองยังทำไม่ได้ ถือเป็นการกระทำที่ย้อนแย้งและขาดความจริงใจ ซึ่งจะบั่นทอนคุณค่าของคำสอนและตัวผู้สอนเอง
- 3) ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง การได้ลองปฏิบัติด้วยตนเองก่อนสอนผู้อื่นทำให้เกิดความเข้าใจในหลักธรรมหรือเรื่องที่สอนอย่างถ่องแท้ ไม่ใช่แค่ท่องจำ แต่เป็นการหยั่งรู้จากประสบการณ์ตรง ซึ่งจะช่วยให้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น
- 4) เป็นแบบอย่างที่ดี การกระทำสำคัญกว่าคำพูดเสมอ เมื่อผู้สอนประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีตามคำสอน ผู้ที่รับฟังจะเกิดแรงบันดาลใจและอยากปฏิบัติตามมากกว่าการฟังคำแนะนำเพียงอย่างเดียว
- 5) ประสิทธิภาพในการสอน เมื่อผู้สอนฝึกฝนตนเองจนชำนาญในเรื่องนั้น ๆ แล้ว จะมีความมั่นใจในการสอน สามารถตอบข้อสงสัย ให้คำแนะนำ หรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างตรงจุดและมีประสิทธิภาพ
- 6) ลดความขัดแย้งและปัญหา หากผู้สอนไม่สามารถควบคุมหรือฝึกตนเองได้ อาจนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้ง การขาดวินัย หรือการกระทำที่ไม่เหมาะสม ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ขององค์กรหรือหมู่คณะได้

การนำหลักธรรมนี้ไปใช้ในการพัฒนาตนเองและผู้อื่น ดังนี้ 1) ในระดับบุคคล ก่อนที่จะตำหนิหรือแนะนำผู้อื่น ให้ย้อนกลับมาพิจารณาตนเองก่อนว่า ได้ปฏิบัติตนในเรื่องนั้นดีพอหรือไม่ เช่น หากต้องการให้ลูกเป็นคนดี มีวินัย พ่อแม่ต้องมีวินัยและประพฤติตนเป็นคนดีให้ลูกเห็น 2) ในระดับผู้นำ/ครูอาจารย์ ผู้บริหาร หัวหน้างาน ครูหรือพระสงฆ์ ควรยึดหลักนี้เป็นหัวใจสำคัญในการดำเนินชีวิตและการทำงาน เพื่อให้คำสอนและคำแนะนำมีน้ำหนักและเป็นที่ยอมรับ 3) ในทุกสถานการณ์ ไม่ว่าจะเป็นการให้คำปรึกษาเพื่อน การสอนงานลูกน้องหรือแม้แต่การเสนอแนวคิดใหม่ ๆ การแสดงให้เห็นว่า ตนได้พิจารณาหรือทดลองปฏิบัติตามแนวคิดนั้นแล้ว จะเพิ่มคุณค่าและความน่าเชื่อถือให้กับสิ่งที่ตนนำเสนอ

3. การพึ่งตนเองเป็นสำคัญ การพึ่งตนเองในพระพุทธศาสนา ไม่ได้หมายถึง การปฏิเสธความช่วยเหลือจากผู้อื่นโดยสิ้นเชิง หรือการใช้ชีวิตโดดเดี่ยว แต่หมายถึง การตระหนักว่า ความสำเร็จ ความเจริญ ความสุข และการหลุดพ้นจากทุกข์ที่แท้จริงนั้น ขึ้นอยู่กับการกระทำ การฝึกฝนและการพัฒนาตนเองของตนเองเป็นสำคัญ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการรอคอยให้ใครมาหยิบยื่นให้ หรือการฝากชีวิตไว้กับโชคชะตาภายนอก องค์ประกอบของการพึ่งตนเอง ความรับผิดชอบ ความเพียรพยายาม การฝึกฝนตนเอง การไม่ประมาท เมื่อบุคคลสามารถพึ่งตนเองได้แล้ว จะเกิดประโยชน์ตามมา ดังนี้ 1) ความมั่นคงในชีวิต เมื่อบุคคลพึ่งตนเองได้ ไม่ว่าสถานการณ์ภายนอกจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ก็ยังสามารถยืนหยัดและหาทางออกให้กับตนเองได้ ทำให้ชีวิตมีความมั่นคงและไม่เปราะบาง 2) อิสระภาพ การพึ่งตนเอง การทำตนให้เป็นอิสระจากการต้องพึ่งพิงผู้อื่นมากเกินไป มีอิสระในการตัดสินใจและกำหนดทิศทางชีวิตของตนเอง 3) ความภาคภูมิใจ การสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ด้วย

กำลังของตนเอง และการก้าวข้ามอุปสรรคด้วยความสามารถของตนเอง นำมาซึ่งความภาคภูมิใจและความนับถือตนเอง 4) ความสุขที่ยั่งยืน ความสุขที่เกิดจากการพึ่งพาผู้อื่นมักไม่จีรังยั่งยืน แต่ความสุขที่เกิดจากการพัฒนาตนเองและการพึ่งพาตนเองนั้น เป็นความสุขที่มาจากภายในและอยู่กับตัวเองได้อย่างแท้จริง 5) นำไปสู่การพึ่งพาผู้อื่นได้อย่างมีคุณภาพ เมื่อตนแข็งแรงและพึ่งตนเองได้ ก็จะสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้อย่างแท้จริง และการพึ่งพาผู้อื่นก็จะอยู่ในลักษณะของการร่วมมือเกื้อกูล ไม่ใช่การเกาะติดหรือเป็นภาระ 6) บรรลุเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา การพึ่งตนเอง คือ หนทางสู่การหลุดพ้นจากทุกข์ เพราะการดับทุกข์ต้องกระทำด้วยตนเอง ไม่มีใครสามารถดับทุกข์ให้ตนได้

4. การงดเว้นจากบาป ในหมวด อัตตวรค (หมวดว่าด้วยตน) แห่งพระธรรมบท มีคำสอนที่เน้นย้ำเรื่องการ งดเว้นจากบาป อย่างชัดเจน โดยเชื่อมโยงกับการที่ บาปเป็นเรื่องเฉพาะตนและตนเองเท่านั้นที่จะชำระตนให้บริสุทธิ์ได้ ความสำคัญของการงดเว้นจากบาปในอรรถวรรค ควรปฏิบัติดังนี้ 1) บาปเป็นเรื่องเฉพาะตน พระพุทธเจ้าทรงย้ำว่า การกระทำบาปหรือไม่กระทำบาปนั้น เป็นเรื่องส่วนบุคคลที่ไม่มีใครมาเกี่ยวข้องหรือชำระให้แทนได้ ผู้ทำบาปย่อมเศร้าหมองด้วยบาปที่ตนทำเอง และผู้ที่งดเว้นบาปย่อมบริสุทธิ์ด้วยตนเอง แนวคิดนี้เป็นรากฐานของหลักกรรมที่สอนว่า แต่ละบุคคลต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง 2) ผลของบาปเกิดขึ้นกับผู้กระทำ อรรถวรรคยังกล่าวถึงผลร้ายของการกระทำบาปที่เกิดขึ้นกับผู้กระทำเอง 3) การงดเว้นบาป คือ การรักษาตน เมื่อบาปเป็นสิ่งที่จะทำลายตนเอง การงดเว้นจากบาปจึงเป็นวิธีที่สำคัญที่สุดในการรักษาตนให้พ้นจากความเศร้าหมองและความทุกข์ 4) ความบริสุทธิ์เกิดจากการไม่ทำบาป อรรถวรรคสอนอย่างตรงไปตรงมาว่า ความบริสุทธิ์ไม่ได้เกิดจากปัจจัยภายนอก หรือจากการที่ผู้อื่นมาทำให้ แต่เกิดจากการที่ตนไม่กระทำบาปด้วยตนเอง

จากคำสอนในอรรถวรรค สามารถนำหลักการงดเว้นบาปมาใช้ในการพัฒนาตนเองได้ ดังนี้ 1) ตระหนักรู้ถึงผลของบาป ทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งว่า การกระทำบาปทุกชนิด ไม่ว่าเล็กน้อยแค่ไหน ย่อมส่งผลกระทบต่อตนเองทั้งทางกาย วาจา ใจ และในอนาคตการตระหนักรู้นี้จะช่วยสร้างความยับยั้งชั่งใจ 2) มีสติและควบคุมตนเอง บาปส่วนใหญ่เกิดจากการขาดสติและความประมาท การฝึกสติให้รู้เท่าทันความคิด คำพูด และการกระทำของตนเองอยู่เสมอ จะช่วยให้สามารถยับยั้งชั่งใจและงดเว้นจากบาปได้ทันทั่วทั้ง 3) ปลูกฝังความละอายบาป (หิริ) และความเกรงกลัวบาป (โอตตปปะ) 4) เจริญกุศล (ทำความดี) การงดเว้นบาปไม่ได้หมายถึงการอยู่เฉย ๆ แต่ควบคู่ไปกับการทำความดีและพัฒนาจิตใจให้บริสุทธิ์ การทำบุญ สมาทานศีล และเจริญภาวนา จะช่วยเสริมสร้างพลังในการงดเว้นบาป 5) ไม่ดูหมิ่นบาปเล็กน้อย แม้บาปเล็กน้อยก็ไม่ควรมองข้าม เพราะบาปเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่สะสมรวมกันก็สามารถนำไปสู่ความทุกข์ใหญ่ได้ เหมือนน้ำหยาดเดียวสามารถทำให้หม้อน้ำเต็มได้ กล่าวโดยสรุป คือ คำสอนในอรรถวรรคเกี่ยวกับบาป เน้นย้ำให้แต่ละบุคคลตระหนักถึงความรับผิดชอบของตนเองในการงดเว้นจากการกระทำอันชั่วร้าย เพราะผลของบาปนั้นเกิดขึ้นกับผู้กระทำเอง และมีเพียงตนเองเท่านั้นที่จะสามารถชำระจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ได้ การงดเว้นจากบาปจึงเป็นหัวใจสำคัญในการรักษาตนให้พ้นจากทุกข์และเข้าถึงความสุขที่แท้จริง

5. การถือเอาประโยชน์ตนเป็นหลัก หลักธรรมนี้ไม่ได้สอนให้เห็นแก่ตัวหรือปฏิเสธการช่วยเหลือผู้อื่นโดยสิ้นเชิง แต่เป็นคำเตือนและคำแนะนำที่สำคัญในบริบทของการ พัฒนาจิตวิญญาณและการบรรลุธรรม

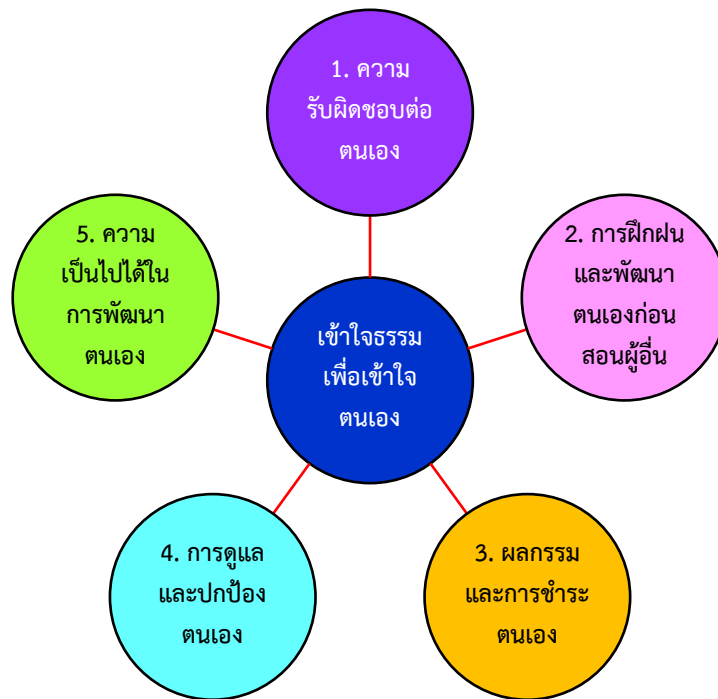

โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่กำลังฝึกฝนตนเอง ควรปฏิบัติดังนี้ 1) การไม่ประมาทในประโยชน์สูงสุดของตน ประโยชน์สูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน หรือการหลุดพ้นจากทุกข์ การเอาประโยชน์ตนก่อน ในที่นี้ หมายถึง การให้ความสำคัญกับการฝึกฝนจิตใจ การเจริญสติปัญญา เพื่อเป้าหมายสูงสุดนี้เป็นอันดับแรก หากมีเวลาไปช่วยเหลือผู้อื่นในเรื่องเล็กน้อย จนละเลยการพัฒนาตนเอง อาจทำให้พลาดโอกาสในการบรรลุธรรมได้ 2) เป็นรากฐานของการช่วยเหลือผู้อื่นอย่างแท้จริง โดยพระพุทธศาสนามีหลักว่า ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน โดยก่อนที่ตนจะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ได้ จะต้องสามารถพึ่งพาตนเองได้ พ้นทุกข์ด้วยตนเองในระดับหนึ่งเสียก่อน เหมือนคนที่กำลังจมน้ำ จะไปช่วยคนที่กำลังจมน้ำด้วยกันไม่ได้ หรือผู้ที่ยังไม่พ้นทุกข์ จะไปสอนผู้อื่นให้พ้นทุกข์ได้อย่างไร 3) ความสมดุลระหว่างตนเองกับผู้อื่น ในบางสถานการณ์ การทุ่มเทเพื่อประโยชน์ผู้อื่นมากเกินไป โดยไม่เหลือเวลาหรือพลังงานให้กับตนเอง อาจทำให้เราอ่อนล้า สิ้นหวังหรือแม้แต่เสียโอกาสในการพัฒนาตนเองที่สำคัญไป คำสอนนี้จึงเป็นเหมือนการเตือนให้รักษาสสมดุล ไม่ละเลยตนเอง 4) ป้องกันการทำบาปโดยไม่รู้ตัว บางครั้งการหวังดีต่อผู้อื่นมากเกินไป อาจนำไปสู่การกระทำที่ไม่ถูกต้องหรือไม่เหมาะสมได้ หากขาดปัญญาหรือความเข้าใจที่ถ่องแท้ การเอาประโยชน์ตนก่อน ในที่นี้ จึงหมายถึง การใช้ปัญญาพิจารณาอย่างรอบคอบ ไม่กระทำสิ่งใดที่เบียดเบียนตนเองหรือผู้อื่น และไม่ละเลยการพัฒนาคุณธรรมในตนเอง

องค์ความรู้ใหม่

แนวคิดที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ทำให้เกิดความเข้าใจหลักธรรมเพื่อพัฒนาตนเอง (Self-development) ทั้ง 5 ประเด็นต่อไปนี้

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง (Self-responsibility) ช่วยตอกย้ำให้กลับมาสำรวจศักยภาพภายในและพลังอำนาจในการเปลี่ยนแปลงตนเอง เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจและไม่ตกเป็นเหยื่อของสถานการณ์ภายนอก
2. การฝึกฝนและพัฒนาตนเองก่อนสอนผู้อื่น (Self-cultivation before Teaching Others) ความสำคัญของการลงมือทำและเป็นแบบอย่าง ก่อนที่จะแนะนำหรือสั่งสอนผู้อื่น
3. ผลกรรมและการชำระตนเอง (Kamma and Self-purification) ผลของการกระทำเป็นสิ่งที่เกิดจากตัวเอง และตนมีอำนาจในการชำระล้างความเศร้าหมองหรือสร้างความบริสุทธิ์ให้แก่ตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพิงผู้อื่น
4. การดูแลและปกป้องตนเอง (Self-care and Self-protection) เตือนให้เห็นคุณค่าของตนเองและรู้จักดูแลตนเองทั้งทางกายและใจอย่างเหมาะสม ไม่ใช่เพียงการแสวงหาความสุขจากภายนอก แต่เป็นการสร้างความสุขและความมั่นคงภายใน
5. ความเป็นไปได้ในการพัฒนาตนเอง (Potential for Self-transformation) แม้จะยอมรับว่า การฝึกฝนตนเองเป็นเรื่องยาก แต่ธรรมะก็ยังคงให้ความหวังและยืนยันว่าการฝึกฝนนั้นเป็นไปได้และให้ผลลัพธ์ที่ยิ่งใหญ่ ดังปรากฏในภาพต่อไปนี้

ภาพ 1 การเข้าใจหลักธรรมเพื่อพัฒนาตนเองตามคำสอนในหมวดอรรถธรรม

สรุป

อรรถธรรมเป็นวรรคที่ว่าด้วยเรื่องตนในคัมภีร์ธรรมบทมีเป้าหมายสำคัญเพื่อให้บุคคลได้มีหลักในการปฏิบัติเพื่อให้ตนเองได้รับประโยชน์และแนวทางในการดำเนินชีวิตที่มีเป้าหมาย คือ ความสุข เป็นคำสอนที่เหมาะสมสำหรับนำมาใช้พัฒนาตนเอง อาจสรุปเป็นเป้าหมายของการพัฒนาตนตามหลักคำสอนในอรรถธรรมได้ว่า สามารถอ่านตัวเองออก บอกตัวเองได้ ใช้ตัวเองเป็น เห็นตัวเองชัดและปฏิบัติตัวเองได้ถูกต้อง คำสอนว่าด้วยการพัฒนาตนเองในหมวดอรรถธรรม จึงมุ่งเน้นให้มนุษย์ตระหนักถึงอำนาจภายในของตนเองในการกำหนดชะตาชีวิตและสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้น การจะเป็นที่พึงแห่งตนต้องอาศัยความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต การฝึกฝนตนเองอย่างเคร่งครัดก่อนที่จะชี้แนะผู้อื่น การละเว้นจากบาปอย่างเด็ดขาด เพราะบาปเป็นเรื่องเฉพาะตัว และการรู้จักให้ความสำคัญแก่ประโยชน์ตนในการพัฒนาจิตวิญญาณเพื่อเป้าหมายสูงสุด หลักธรรมเหล่านี้เป็นรากฐานสำคัญที่นำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างมีปัญญา มีความสุขและสามารถแก้ปัญหาสังคมได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2550). *ศัพท์วิเคราะหฺ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง.
- พระมหาสมปอง มุทิโต. (2542). *คัมภีร์อริยธานวรรณนา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา.
- พันธุ์ ป. หลงสมบุญ. (2540). *พจนานุกรมมคธ-ไทย*. กรุงเทพมหานคร: อักษรการพิมพ์.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2557). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 18, 42, พิมพ์ครั้งที่ 9*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

1. นโยบายการตีพิมพ์ในวารสารมนุษยวิชาการ

วารสารมนุษยวิชาการเป็นวารสารบริการวิชาการแก่สังคม ภายใต้การบริหารจัดการของ ศูนย์มนุษยวิชาการทางศาสนา วัตถุประสงค์ของศูนย์ฯ ประกอบด้วย 1) เพื่อให้บริการความรู้เกี่ยวกับ ศาสนพิธีกรรมแก่สังคม 2) เพื่อประกอบพิธีวัฒนธรรมความเชื่อโบราณด้านฤกษ์พิธี/การสู่ขวัญ 3) เพื่อเผยแพร่ องค์ความรู้มานุษยวิทยาด้านบทความทางวิชาการ

สำหรับการจัดทำวารสารวิชาการ ทางศูนย์ฯ ได้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อเผยแพร่ผลงานทาง วิชาการและองค์ความรู้ด้านการวิจัยของคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิต/นักศึกษาของมหาวิทยาลัยหรือหน่วยงาน ทั่วไป 2) เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การเรียนการสอนและผลงานทางวิชาการของคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิต/นักศึกษาของมหาวิทยาลัยหรือหน่วยงานทั่วไป 3) เพื่อสร้างความร่วมมือด้านวิชาการระหว่างบุคลากร หน่วยงานของภาครัฐและเอกชน

ขอบเขตเนื้อหาที่วารสารเปิดรับ ได้แก่ 1) ด้านพุทธศาสนาและปรัชญา 2) ด้านรัฐศาสตร์และรัฐ ประศาสนศาสตร์ 3) ด้านศึกษาศาสตร์ รวมถึงสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาในรูปแบบการปกปิดชื่อผู้ประเมินและผู้เขียน (Double-blind Peer Review) อย่างน้อย 3 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษโดยรับ พิจารณาต้นฉบับของนักวิจัย นักวิชาการ นักเขียน ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมถึงนักวิจัย นักวิชาการและนักเขียนอิสระทั่วไป

วารสารได้กำหนดตีพิมพ์ปีละ 4 ฉบับ (ราย 3 เดือน) ดังนี้

ฉบับที่ 1 มกราคม-มีนาคม

ฉบับที่ 2 เมษายน-มิถุนายน

ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน

ฉบับที่ 4 ตุลาคม-ธันวาคม

ทั้งนี้ ต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากกองบรรณาธิการหรือ ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์ ในวารสารอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องตามหลักเกณฑ์ที่วารสารกำหนด

ทัศนะและความคิดเห็นในบทความวารสารมนุษยวิชาการ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความ และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารมนุษยวิชาการ

2. ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสารมนุษยวิชาการ

2.1 บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่มีการค้นคว้าอย่างมีระบบ และมีความมุ่ง หมายชัดเจน เพื่อให้ได้ข้อมูลหรือหลักการบางอย่างที่จะนำไปสู่ความก้าวหน้าทางวิชาการ หรือการนำวิชาการ

มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ บทความวิจัยมีรูปแบบของการวิจัยตามหลักวิชาการ เช่น การตั้งสมมติฐานหรือการกำหนดปัญหาที่สมเหตุผล โดยจะต้องระบุวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน มีการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ การตีความและสรุปผลการวิจัยที่สามารถให้คำตอบหรือบรรลุวัตถุประสงค์

2.2 บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความที่เขียนขึ้นในลักษณะวิเคราะห์ วิจารณ์ หรือเสนอแนวคิดใหม่ จากพื้นฐานทางวิชาการที่ได้เรียบเรียงจากผลงานทางวิชาการของตนเองหรือของผู้อื่น หรือเป็นบทความทางวิชาการที่เขียนขึ้นเพื่อเป็นความรู้ที่มีประโยชน์แก่คนทั่วไป

2.3 บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) บทความที่วิพากษ์วิจารณ์เนื้อหาสาระให้เห็นคุณค่าของหนังสือ โดยบทวิจารณ์หนังสือจะต้องกล่าวถึงรายละเอียดของหนังสืออันประกอบด้วยชื่อผู้เขียน จำนวนหน้า ปีที่พิมพ์ ครั้งที่พิมพ์และสถานที่พิมพ์ให้ชัดเจน

3. รูปแบบของการจัดเตรียมต้นฉบับ

3.1 ต้นฉบับบทความ ต้องมีความยาว 8-15 หน้ากระดาษ A4 (รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ TH Sarabun PSK ขนาด 16 pt. ตั้งค่าน้ำกระดาษโดยเว้นขอบบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า โดยระบุหมายเลขหน้าไว้ด้านบนขวา ด้วยตัวอักษรแบบ TH Sarabun PSK ขนาด 14 pt. ห่างจากขอบกระดาษด้านบนและขอบด้านขวา 0.5 นิ้ว การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง พิมพ์เป็นตัวธรรมดา ขนาด 14 pt. เช่น ตาราง 1 หรือ Table 1 และ ภาพ 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่จำเป็นต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

3.2 ชื่อเรื่อง ต้องมีภาษาไทย (TH Sarabun PSK ขนาด 20 pt. ตัวหนา) และภาษาอังกฤษ (TH Sarabun PSK ขนาด 18 pt. ตัวหนา) พิมพ์ไว้หน้าแรกตรงกลาง

3.3 ชื่อผู้เขียน หน่วยงานสังกัดและอีเมล โดยชื่อผู้เขียนต้องระบุภาษาไทยและภาษาอังกฤษตัวหนา ด้วยอักษรแบบ TH Sarabun PSK ขนาด 16 pt. ส่วนหน่วยงานสังกัดระบุภาษาไทยและภาษาอังกฤษตัวธรรมดาด้วยอักษรแบบ TH Sarabun PSK ขนาด 14 pt. อีเมลของผู้ประพันธ์อันดับแรก (First Author, E-mail) และอีเมลของผู้ประพันธ์บรรณกิจ (Corresponding Author, E-mail) สำหรับติดต่อ ให้ใช้ตัวอักษรแบบ TH Sarabun PSK ขนาด 14 pt. ทั้งหมดให้จัดชิดขอบด้านขวา ในกรณีที่ผู้เขียนมากกว่า 1 ราย ให้ใส่ตัวเลขเป็นตัวยก ท้ายชื่อผู้เขียนและชื่อหน่วยงานสังกัดให้ตรงกัน และในกรณีที่บทความเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หรือหลักสูตรการศึกษา โปรดระบุชื่อหลักสูตรและสถาบันการศึกษาให้ชัดเจน

กรณีผู้เขียนสังกัดเดียวกัน ไม่ต้องใส่เลขยกที่หน่วยงานสังกัด เช่น

สมชาย รักชาติ* ¹ , สมบัติ มั่งมี ² , สมพร ปรารธนา** ³ Somchay Rakchat ¹ , Sombat Mangmee ² , Sompon Pratthana ³ คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย Faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University First Author, E-mail: * Corresponding Author, E-mail: **

กรณีผู้เขียนสังกัดต่างกัน ให้ใส่เลขยกแต่ละคนให้ชัดเจน เช่น

สมชาย รักชาติ* ¹ , สมบัติ มั่งมี** ² Somchay Rakchat ¹ , Sombat Mangmee ² คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ¹ , บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ² Faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University ¹ Graduate School, Mahamakut Buddhist University ² First Author, E-mail: * Corresponding Author, E-mail: **
--

กรณีผู้ประพันธ์อันดับแรก (First Author) และผู้ประพันธ์บรรณกิจ (Corresponding Author) คนเดียวกัน ให้ใส่อีเมลเดียว เช่น

สมชาย รักชาติ* ¹ , สมบัติ มั่งมี ² , สมพร ปรารธนา ³ Somchay Rakchat ¹ , Sombat Mangmee ² , Sompon Pratthana ³ คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย Faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University First/Corresponding Author, E-mail: *

3.4 บทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ บทคัดย่อภาษาไทยประมาณ 200-350 คำ

3.5 คำสำคัญ (Keywords) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จำนวน 3-5 คำ

* First Author หมายถึง ผู้ประพันธ์อันดับแรก ผู้เขียนต้นฉบับ ผู้มีชื่อคนแรกในผลงาน ผู้รับผิดชอบผลงาน ผู้เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย รวมถึงนักศึกษา/นิสิตผู้เป็นเจ้าของงานวิจัย

** Corresponding Author หมายถึง ผู้ประพันธ์บรรณกิจ ผู้ติดต่อประสานงานในการตีพิมพ์บทความและให้คำแนะนำเกี่ยวกับผลงาน ผู้ร่วมศึกษาข้อมูล คัดวิเคราะห์ วิเคราะห์ ปรับปรุงผลงาน

3.6 การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุดให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย พิมพ์ตัวหนา TH Sarabun PSK ขนาด 18 pt. หัวข้อรองเว้นห่างจากหัวข้อใหญ่ 0.5 นิ้ว (เริ่มพิมพ์ตัวที่ 6) พิมพ์ตัวหนา TH Sarabun PSK ขนาด 16 pt. และหัวข้อย่อยใช้ตัวธรรมดา TH Sarabun PSK ขนาด 16 pt. ทั้งหัวข้อรองและหัวข้อย่อยควรพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ควรเว้นระยะพิมพ์ระหว่างบรรทัด แบบ Before 6 pt.

3.7 การใช้ตัวเลข คำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็นสากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) สำหรับการวงเล็บภาษาอังกฤษ อักษรตัวแรกของทุกคำควรเป็นตัวใหญ่ เช่น Student-centered Learning (ยกเว้นคำสันธานและคำบุพบท)

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับ ดังนี้ (รวมผู้เขียนทั้งหมด ไม่เกิน 5 คน หรือตามจำนวนจริงที่ปรากฏในงานวิจัยฉบับสมบูรณ์)

1. บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์การวิจัย ระเบียบวิธีวิจัย (เช่น ประเภทของการวิจัย เครื่องมือวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล) ผลการวิจัยและองค์ความรู้จากการวิจัย โดยสรุปให้สั้นและกระชับความภายใน 1 ย่อหน้า

2. บทนำ (Introduction) ระบุความสำคัญของปัญหาการวิจัย การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ช่องว่างของความรู้ที่ต้องการทำวิจัย แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง กรอบแนวคิด เป็นต้น

3. วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives) ระบุวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับข้อ

4. ระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology) ระบุแผนการวิจัย กลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

5. ผลการวิจัย (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปแบบตารางหรือแผนภูมิก็ได้

6. อภิปรายผล (Discussion) เสนอเป็นความเรียงตามลำดับวัตถุประสงค์การวิจัย (เฉพาะประเด็นที่น่าสนใจ) โดยชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่ผ่านมา และชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด พร้อมระบอบองค์ความรู้จากการวิจัย โดยทำแผนภาพหรือตารางประกอบองค์ความรู้จากการวิจัยที่น่าสนใจ

7. สรุป (Conclusion) ระบุข้อสรุปที่สำคัญตามลำดับวัตถุประสงค์การวิจัย และข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป

8. กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement) (ถ้ามี) ระบุแหล่งทุน หรือข้อปลื้มเกี่ยวกับงานวิจัยนี้ เช่น งานชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยฉบับเต็มเรื่องใด

9. เอกสารอ้างอิง (References) ระบุรายการอ้างอิงที่อ้างอิงจริงในเนื้อหาบทความเท่านั้น โดยให้สอดคล้องกับการอ้างอิงแบบระบบนามปี (APA) ตามที่วารสารนี้ประยุกต์ใช้เท่านั้น

บทความวิชาการ ให้เรียงลำดับ ดังนี้ (รวมผู้เขียนทั้งหมด ไม่เกิน 5 คน)

1. บทคัดย่อ (Abstract) ระบุวัตถุประสงค์ของการเขียน เนื้อหาหลักที่นำเสนอในเนื้อหา องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการเขียนบทความ
2. บทนำ (Introduction) ระบุสภาพประเด็นปัญหา การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเบื้องต้น ประเด็นหลักที่ต้องการนำเสนอ เป็นต้น
3. เนื้อเรื่อง (Content) ระบุสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับหัวข้อ การวิเคราะห์ข้อมูล และแสดงองค์ความรู้ใหม่บนฐานข้อมูลที่ได้นำเสนอมาทั้งหมด โดยทำแผนภาพหรือตารางประกอบองค์ความรู้ใหม่ให้น่าสนใจ
4. สรุป (Conclusion) ระบุเนื้อหาโดยย่อที่กล่าวมาทั้งหมด
5. เอกสารอ้างอิง (References) ระบุรายการอ้างอิงที่อ้างอิงจริงในเนื้อหาบทความเท่านั้น โดยให้สอดคล้องกับการอ้างอิงแบบระบบนามปี (APA) ตามที่วารสารนี้ประยุกต์ใช้เท่านั้น

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) ให้เรียงลำดับ ดังนี้

1. บทนำ (Introduction) กล่าวถึงประวัติของผู้เขียนหนังสือในเรื่องที่วิจารณ์โดยย่อ รวมถึงผลงานของที่โดดเด่น รางวัลสำคัญที่เคยได้รับ บทบาทหน้าที่ในสังคม ประวัติหรือที่มาของการหนังสือที่วิจารณ์ ประโยชน์ที่เกิดจากหนังสือเรื่องนี้ การนำไปใช้ประโยชน์ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากหนังสือเรื่องนี้ องค์ความรู้ที่เกิดจากหนังสือเล่มนี้ เหตุผลที่เลือกวิจารณ์เรื่องนี้ ความสนใจที่เลือกวิจารณ์เรื่องนี้ เป็นต้น
2. เนื้อหา (Content) สรุปเนื้อหาทั้งหมดของหนังสือตามบทหรือตอนของหนังสือ
3. บทวิจารณ์ (Discussion) วิเคราะห์เนื้อหาแต่ละบทหรือตอนอย่างละเอียด สังเคราะห์เนื้อหาที่เป็นประเด็นสำคัญเข้าด้วยกัน วิพากษ์และตีความเนื้อหาอย่างเป็นธรรม สร้างสรรค์และมีเหตุผลประกอบ เพื่อประเมินคุณค่าของหนังสือในแง่ข้อดี-ข้อเสีย จุดเด่น-จุดด้อยของเนื้อหาภาพรวม
4. สรุป (Conclusion) ประมวลเนื้อหาอีกครั้งให้กระชับ เข้าใจง่าย
5. เอกสารอ้างอิง (References) การอ้างอิงในเนื้อเรื่องใช้ระบบ APA

4. ระบบการอ้างอิงและเอกสารอ้างอิงทางวิชาการ

เอกสารที่นำมาอ้างอิงควรได้มาจากแหล่งที่มีการตีพิมพ์ชัดเจน อาจเป็นวารสาร หนังสือหรือข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต ทั้งนี้ ผู้เขียนบทความต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารอ้างอิงทั้งหมดก่อนส่งต้นฉบับ ผู้เขียนบทความควรตรวจสอบถึงความถูกต้องของการอ้างอิงเอกสาร เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้องจะไม่ได้การส่งต่อเพื่อพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้ถูกต้อง

4.1 การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเล่มใช้ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) หรือระบบนามปี โดยใช้วงเล็บเปิด-ปิด แล้วระบุชื่อ-นามสกุลของผู้แต่ง ปีที่จัดพิมพ์ และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เอกสารที่นำมาอ้างอิงในเนื้อหาบทความจะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิง ท้ายบทความทุกรายการ และเจ้าของบทความต้องรับผิดชอบความถูกต้องของเอกสารอ้างอิงทั้งหมด โดยรูปแบบของการอ้างอิงเอกสาร ดังนี้

อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

1. พระไตรปิฎกและอรรถกถา ให้อ้างอิงชื่อคัมภีร์ เล่ม ข้อ เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น

(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 15 ข้อ 16: 282-283)	(พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 16: 256-320)
---	--

2. ผู้แต่ง 1 ราย (ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ วิทยานิพนธ์ สัมภาษณ์ สื่อออนไลน์ เป็นต้น) ให้อ้างอิงชื่อผู้แต่ง แล้วใส่เครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่พิมพ์ เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง (ถ้ามี) เช่น

(วศิน อินทสระ, 2548: 50)

3. ผู้แต่ง 2 ราย ให้อ้างอิงชื่อของผู้แต่งทั้งสอง เครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่พิมพ์เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น

(แสง จันทร์งาม และสุเชาว์ พลอยชุม, 2565: 44)
--

หากมีเอกสารที่นำมาอ้างอิงมากกว่า 1 รายการ ให้ใช้เครื่องหมายอัฒภาค (;) คั่นระหว่างรายการอ้างอิง เช่น

(เสฐียร โพธิ์นันทะ, 2564: 18; เสฐียรพงศ์ วรรณปก, 2563: 47)
--

4. ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 ราย ให้อ้างอิงชื่อของผู้แต่งคนแรก เว้นวรรคหนึ่งครั้ง เพิ่มคำว่า “และคณะ” เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น

(สุวิญ รักสัตย์ และคณะ, 2560: 55)

ทั้งนี้ หากเป็นการอ้างอิงด้วยการสรุปความหรือเอกสารที่ไม่มีเลขหน้า ไม่ต้องใส่เลขหน้า เช่น

(สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2562)

(ประเวศ วะสี และบุญยงค์ เกศเทศ, 2566)

(พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ และคณะ, 2560)

(พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), 2566; พระเมธีวชิรบัณฑิต, 2564)

อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

1. ถ้ามีผู้แต่ง 1 ราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง เครื่องหมายจุลภาค ปีที่พิมพ์และหน้าที่นำมาอ้างอิง เช่น

(Cleary, 1993: 4)

2. ถ้ามีผู้แต่ง 2 ราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง 2 ราย เครื่องหมายจุลภาค ปีที่พิมพ์ และหน้าที่นำมาอ้างอิง เช่น

(Cronbach & Shavelson, 2004: 3)

และให้ใช้เครื่องหมาย อัฒภาค (;) คั่นกลางระหว่างเอกสารที่นำมาอ้างอิงมากกว่า 1 เอกสาร เช่น

(Stcherbatsky, 2003: 4; Cronbach, 1951: 3)

3. ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 ราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วย et al. ปีที่พิมพ์ และหน้าที่นำมาอ้างอิง เช่น

(Green, et al., 1977: 20)

หลักเกณฑ์ทั่วไปในการพิมพ์รายการสำนักพิมพ์/โรงพิมพ์

กรณีเป็นบริษัทหรือสำนักพิมพ์ให้คงไว้เฉพาะชื่อ ดังตัวอย่าง

1. บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด ให้ใช้ “21 เซ็นจูรี”
2. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ให้ใช้ “มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์”
3. กรณีที่เป็นโรงพิมพ์ให้ใช้รูปแบบเต็ม เช่น โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4.2 เอกสารอ้างอิง

(1) พระไตรปิฎก อรรถกถา

ตัวอย่าง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 1*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitaka Vol. 1*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Press.

(2) หนังสือ

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ *ชื่อหนังสือ*./ครั้งที่พิมพ์./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง

กรณีผู้แต่ง 1 ราย (หากเป็นภาคภาษาอังกฤษให้เขียนนามสกุลไว้หน้า ตามด้วยชื่อ) เช่น
วศิน อินทสระ. (2548). *ตรรกศาสตร์พหุศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ชรรมดา.
Yamane, T. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*, 3rd ed. New York: Harper and Row Publication.

กรณีผู้แต่ง 2 ราย (ให้ใช้คำว่า “และ” หรือ “and” เป็นคำเชื่อม) เช่น
บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล.(2548). *ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม Participatory Democracy*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
Strauss, A. and Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory, Techniques and Procedures for Developing*. London: California Sage Publications.

กรณีผู้แต่งมากกว่า 2 ราย (ให้ใช้คำว่า “และคณะ” หรือ “et al.” ต่อท้ายชื่อผู้แต่งคนแรก) เช่น
สุขุม นวลสกุล และคณะ. (2550). *การเมืองและการปกครองไทย*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
Snyder, C. R., et al. (2011). *Positive Psychology: The Scientific and Practical Explorations of Human Strengths*, 2nd ed. Los Angeles: SAGE Publications Inc.

กรณีมีทั้งผู้แต่งและผู้แปลหรือบรรณาธิการ (ให้เขียนชื่อผู้แต่งไว้หน้า ชื่อผู้แปลหรือบรรณาธิการเขียนไว้หลัง ชื่อเรื่อง ตามด้วยวงเล็บว่า (ผู้แปล) หรือ (บรรณาธิการ) สำหรับภาษาไทย และ (tran.) หรือ (ed.) สำหรับภาษาอังกฤษกรณี 1 คน หรือ (trans.) หรือ (eds.) กรณี 2 คนขึ้นไป) เช่น

เจมส์ แอล เครย์ตัน. (2551). *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม*. วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ. (ผู้แปล). ขอนแก่น: โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท.

Hylton, P. (2001). *Blackwell Companions to Philosophy: A Companion to Analytic Philosophy*. Martinich, A. P. and Sosa, D. (eds.). Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

Lyotard, J. F. (1984). *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Bennington, G. and Massumi, B. (trans.). Minneapolis: The University of Minnesota Press.

Wittgenstein, L. (1967). *Philosophical Investigations*, 3rd ed. Anscombe, G. E. M. (tran.). Oxford: Basil Blackwell Ltd.

(3) บทความในหนังสือ

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ)./ชื่อเรื่อง/เลขหน้าแรก-สุดท้ายที่ตีพิมพ์./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง

ชาญณรงค์ บุญหนุน. (2562). ข้อถกเถียงเรื่องพระพุทธศาสนาประจำชาติไทยในรัฐธรรมนูญ. ใน ปรีดี หงส์ สตัน และอัมพร หมาดเด็น. *ศาสนากับความรุนแรง*, หน้า 400-459. กรุงเทพมหานคร: Illuminations Editions.

Bergstein, M. (2000). Tubular Function. In Richard, E. B., et al. (eds.). *Nelson Textbook of Paediatrics*, 16th ed. (p. 596). Philadelphia: Saunders.

(4) บทความจากวารสาร

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ชื่อวารสาร./ปีที่/ฉบับที่/, เลขหน้าแรก-หน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์. (บทความที่มี DOI ให้ใส่ DOI ไว้ตอนท้าย)

ตัวอย่าง

สิริพร ครองชีพ และพระสุทธิสารเมธี. (2566). บุรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อดูแลคุณภาพชีวิตในสถานการณ์โควิด-19. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*. 3 (1), 25-31.

Piaget, J. (1972). Intellectual Evolution from Adolescence to Adulthood. *Human Development*. 15, 1-12. DOI:10.1159/000271225

(5) บทความในสารานุกรม

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน ชื่อสารานุกรม,/เล่มที่อ้างอิง, หน้าเลขหน้าที่อ้างอิง./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง

สนธิ อาจพันธ์. (2537). หม้อคอกวาย. ใน *สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีตเขตหัวเมืองฝ่ายเหนือ*, หน้า 274-275. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

Sturgeon, T. (1995). Science Fiction. In *The Encyclopaedia Americana* (Vol. 24, pp. 390-392). Danbury, CT: Grolier Press.

(6) หนังสือพิมพ์

ผู้แต่ง./ (วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ชื่อหนังสือพิมพ์./เลขหน้า. (กรณีภาษาอังกฤษที่มีหลายหน้า ให้ใช้คำว่า pp. แทน p.)

ตัวอย่าง

สุชาติ เผือกสกนธ์. (9 มิถุนายน 2549). ประชาชนธุรกิจพอเพียง. *ผู้จัดการรายวัน*, น.13.

Chetchotiros, N. and Yonpiam, Ch. (16 May 2019). PPRP Faces Major Coalition Sang. *Bangkok Post*, p. 1.

(7) วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง รายงานการวิจัย

ชื่อผู้เขียน./ (ปีพิมพ์)./ชื่อวิทยานิพนธ์./ระดับวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/หรือการค้นคว้าแบบอิสระ/ชื่อมหาวิทยาลัย.

ตัวอย่าง

สุรัชย์ พุดชู และคณะ. (2565). *แนวคิดตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก*. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

องอาจ เขียวงามดี. (2566). *การพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสาคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

Tyrone, R. (2007). *Effects of Upland Timber Harvest and Road Construction on Headwater Stream Fish Assemblages in a Southeastern Forest*. (Master's Thesis). Texas State University. San Marcos, Texas.

Lim, H. L. (2018). *Contemporary Buddhism: Introduction into Thich Nhat Hanh's Teaching*. (Doctoral Dissertation). Mahidol University. Nakhon Pathom.

(8) สัมภาษณ์

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์./ (ปีที่สัมภาษณ์)./ตำแหน่ง./สัมภาษณ์./วันที่สัมภาษณ์.

ตัวอย่าง

กฤตสุชิน พลเสน. (2566). อาจารย์ประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. *สัมภาษณ์*. 18 เมษายน.

Interviewee A. (2019). Student at Faculty of Buddhism, MCU. *Interview*. 1 March.

(9) สื่อออนไลน์

ผู้แต่ง./ (วันที่ เดือน ปีที่เผยแพร่)./ชื่อบทความ./สืบค้นเมื่อ วันที่ เดือน ปี,/จาก แหล่งที่อยู่ไฟล์ (URL)

ตัวอย่าง

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (27 กรกฎาคม 2563). *พุทธประวัติ*. สืบค้นเมื่อ 20 กันยายน 2566, จาก <https://www.onab.go.th/th/content/category/detail/id/72/iid/460>

The Open Buddhist University. (24 September 2024). *What is Buddhist Philosophy?* Retrieved 10 October 2024, From <https://buddhistuniversity.net/courses/philosophy#what-is-buddhist-philosophy>

(10) การสัมมนา/ประชุมวิชาการ

ผู้เขียน./ (ปีที่เผยแพร่)./ชื่อบทความ./การสัมมนาหรือประชุม./หน่วยงานที่จัด./วันเดือนที่จัด./หน้าที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง

พระครูวรธรรมวิฑูรย์ และคณะ. (2561). เปรียบเทียบหลักอุเบกขาธรรมในพระพุทธศาสนาและหฺวู่-เว่ยในเต๋า. *การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2 ประจำปี 2561 เรื่อง “การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” (The Research on Buddhism for Sustainable Development)*. วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วันที่ 20 มีนาคม. หน้า 119-129.

การให้เรียงลำดับเอกสารอ้างอิงให้ปฏิบัติ ดังนี้ 1) เรียงตามลำดับพยัญชนะ ก-ฮ หากซ้ำอักษรให้เรียงตามสระตัว 2) หากซ้ำชื่อผู้แต่งให้เรียงตามลำดับ พ.ศ. โดยเรียง พ.ศ. ที่น้อยสุดไว้หน้า ส่วนเอกสารอ้างอิงที่ซ้ำซึ่งเรียงไว้หลัง ให้เขียนเส้นประแทน โดยมีความยาวเท่าย่อหน้า 3) เรียงลำดับเอกสารภาคภาษาไทยก่อน จากนั้นจึงเป็นภาคภาษาอังกฤษ ซึ่งเรียงตามอักษร A-Z หากซ้ำอักษรให้เรียงตามสระ และหากชื่อผู้แต่งที่ซ้ำกันให้เรียงตามลำดับ ค.ศ. จากนั้นน้อยไปหามากเหมือนภาคภาษาไทย

ตัวอย่างเอกสารอ้างอิงท้ายเรื่อง

โกนิญฐ์ ศรีทอง. (2558). *การบูรณาการภูมิปัญญาพระพุทธศาสนากับการเสริมสร้างความสมดุลของระบบนิเวศวิทยาชุมชน*. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

จรรยา รัตนกาล. (2556). *การประยุกต์หลักพุทธธรรมและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลสามบัณฑิต อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. รายงานการวิจัย.

- กองทุนสนับสนุนการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- พงศ์ศานต์ พิทักษ์มหาเกตุ. (2538). *ชาวบ้านกับช่องทางประกอบธุรกิจท่องเที่ยว แนวคิดในการจัดตั้งสหกรณ์บริการนำเที่ยวแนวอนุรักษ์แห่งประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: ปกเกล้า.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2548). *โลกทัศน์ชาวพุทธ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์*, พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ สมมาปณฺโญ). (1 พฤษภาคม 2555). *การจัดการศาสนาและวัฒนธรรมในอุทยานแห่งชาติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ*. สืบค้นเมื่อ 4 กันยายน 2556, จาก http://www.mcu.ac.th/site/artidecontent_desc.php?article_id=1304&articlegroup_id=274
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500 เล่ม 12*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 12*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (6 เมษายน 2560). *ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก*. หน้า 1-90.
- Bergstein, M. (2000). Tubular Function. In Richard, E. B., et al. (eds.). *Nelson Textbook of Paediatrics*, 16th ed. (p. 596). Philadelphia: Saunders.
- Boo, E. (1990). *Ecotourism: The Potentials and Pitfalls*, Vol. 1 and 2. Washington, D.C.: World Wildlife Fund.
- Boo, E. (1991). Making Ecotourism Sustainable: Recommendations for Planning, Development, and Management. In *Nature Tourism Managing for the Environment*. Washington, D.C.: Island Press.
- Hylton, P. (2001). *Blackwell Companions to Philosophy: A Companion to Analytic Philosophy*. Martinich, A. P. and Sosa, D. (eds.). Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Keown, D. (1995). *Are There "Human Right" in Buddhism*. London: University of London.
- Kiarash, A. (2007). Human Dignity in Islamic Bioethics. *The Iranian Journal of Allergy*. 6 (5), 25-28.
- Snyder, C. R., et al. (2011). *Positive Psychology: The Scientific and Practical Explorations of Human Strengths*, 2nd ed. Los Angeles: SAGE Publications Inc.
- Strauss, A. and Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory, Techniques and Procedures for Developing*. London: California Sage Publications.

5. การส่งบทความต้นฉบับ

5.1 การเตรียมเอกสารต้นฉบับประกอบด้วย

1. ต้นฉบับที่เป็นไฟล์ *.doc ของ Microsoft Word โปรดดูรายละเอียดที่ระบุในรูปแบบข้างต้น
2. กรอกรูปแบบฟอร์มเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์ (ใบสมัคร) ให้ถูกต้องและชัดเจน

5.2 การจัดส่งต้นฉบับ

ส่งทางระบบวารสารออนไลน์ “วารสารมนุษยวิชาการ” ตามลิงก์ <https://so13.tci-thaijo.org/index.php/jah> หากผู้เขียนยังไม่มีบัญชีของระบบ ThaiJO ต้องลงทะเบียน (Register) ในระบบวารสารก่อน จากนั้นเข้าสู่ระบบ (Login) เพื่อส่งบทความต้นฉบับและแนบไฟล์แบบฟอร์มเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์มาให้เรียบร้อย (หรือกรอกใบสมัครทาง Google Form)

6. การพิจารณาบทความเบื้องต้นของกองบรรณาธิการ

บทความต้นฉบับต้องจัดในรูปแบบไฟล์ *.doc ความยาวของต้นฉบับต้องไม่เกิน 8-15 หน้า (รวมบทคัดย่อ ภาพ ตารางและเอกสารอ้างอิง) กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความเบื้องต้นใน 2 ด้าน คือ 1) ความถูกต้องตามรูปแบบของวารสาร 2) ขอบข่ายเนื้อหาตรงตามวัตถุประสงค์ ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาเบื้องต้นจะส่งกลับไปให้ผู้เขียนแก้ไข ถ้าผ่าน จะเข้าสู่การพิจารณาลั่นกรองของผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 3 ท่าน เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิประเมินผลอย่างไร จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบต่อไป

7. สิทธิของกองบรรณาธิการ

ในกรณีกองบรรณาธิการหรือผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้พิจารณาลั่นกรองบทความมีความเห็นว่า ควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยยึดข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิเป็นหลัก และขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่ตีพิมพ์ในกรณีที่บทความไม่ตรงกับวัตถุประสงค์และรูปแบบของวารสารบัณฑิตแสงโคมคำ หรือไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือผู้ทรงคุณวุฒิ หากบทความใดได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิโดยเสียงข้างมากให้ตีพิมพ์ ผู้เขียนจะได้รับหนังสือรับรองการตีพิมพ์จากวารสาร (เฉพาะผู้แจ้งความประสงค์ไว้)

8. อัตราค่าตีพิมพ์บทความ

วารสารยังไม่กำหนดค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์ (ส่งบทความฟรี)

แบบฟอร์มเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์
วารสารมนุษยวิชาการ

วันที่..... เดือน..... พ.ศ.

ข้าพเจ้า (นาย/นาง/นางสาว).....

ระดับการศึกษาสูงสุด ตำแหน่งทางวิชาการ.....

ประเภทบทความ ☐ บทความวิจัย ☐ บทความวิชาการ ☐ บทความทบทวนวรรณกรรม

ชื่อบทความ (ภาษาไทย)

(English)

ชื่อผู้เขียนร่วม (ถ้ามี) *บทความวิจัย ไม่เกิน 4 ท่าน, บทความประเภทอื่น ไม่เกิน 2 ท่าน*

1.

2.

3.

4.

หน่วยงานและที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก

..... โทรศัพท์ E-mail LINE ID.....

“ข้าพเจ้าและผู้เขียนร่วม (ถ้ามี) ขอรับรองว่า บทความที่เสนอมานี้ ยังไม่เคยได้รับการตีพิมพ์และไม่ได้อยู่ระหว่างกระบวนการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่นใด ข้าพเจ้าและผู้เขียนร่วมยอมรับหลักเกณฑ์การพิจารณาต้นฉบับ โดยยินยอมให้กองบรรณาธิการมีสิทธิพิจารณา ตรวจสอบต้นฉบับได้ตามที่เห็นสมควร และขอมอบลิขสิทธิ์บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ให้แก่วารสารมนุษยวิชาการ ในกรณีมีการฟ้องร้องเรื่องการละเมิดลิขสิทธิ์เกี่ยวกับภาพ กราฟ ข้อความส่วนใดส่วนหนึ่ง และ/หรือ ข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความนี้ ถือเป็นความรับผิดชอบของข้าพเจ้าและผู้เขียนร่วมแต่เพียงฝ่ายเดียว”

ลงชื่อ.....ผู้เขียน

(.....)

บทความวิจัย

ชื่อบทความภาษาไทย (TH SarabunPSK 20 pt.)

Title in English (TH SarabunPSK 18 pt.)

เว้น 1 บรรทัด

ชื่อ – นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาไทย (16 pt. ตัวหนา)*¹, ผู้เขียนร่วม², ผู้เขียนร่วม**³ชื่อ – นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาอังกฤษ (16 pt. ตัวหนา)¹, ผู้เขียนร่วม², ผู้เขียนร่วม³ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาไทยขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)¹,ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาไทยขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)²,ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาไทยขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)³ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาอังกฤษขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)¹,ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาอังกฤษขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)²,ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาอังกฤษขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)³

First Author, E-mail:(อีเมลของผู้ประพันธ์อันดับแรก(ที่ติดต่อได้) (14 pt. ตัวธรรมดา)*

Corresponding Author, E-mail:(อีเมลของผู้ประพันธ์บรรณกิจ(ที่ติดต่อได้) (14 pt. ตัวธรรมดา)**

เว้น 1 บรรทัด

บทคัดย่อ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....(บทคัดย่อไม่เกิน 300 คำ).....

..... (TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

.....

.....

(Before 6 pt.)

คำสำคัญ (18 pt.):;;(ขนาด 16 pt.)..... (3-5 คำ)

(Before 6 pt.)

Abstract (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....(Abstract ไม่เกิน 300 คำ).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

.....

(Before 6 pt.)

Keywords (18 pt.):;;(ขนาด 16 pt.)..... (3-5 คำ)

(Before 6 pt.)

บทนำ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

วัตถุประสงค์การวิจัย (18 pt.)

1..... (TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

2.....

3.....

ระเบียบวิธีวิจัย (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

ผลการวิจัย (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

อภิปรายผล (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

องค์ความรู้จากการวิจัย (16 pt.) (พร้อมภาพไดอะแกรมประกอบเนื้อหา)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

.....

สรุป (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

.....

.....

.....

เอกสารอ้างอิง (References) (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.) อย่างน้อย 10 รายการ

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

บทความวิชาการ

ชื่อบทความภาษาไทย (TH SarabunPSK 20 pt.)

Title in English (TH SarabunPSK 18 pt.)

เว้น 1 บรรทัด

ชื่อ – นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาไทย (16 pt. ตัวหนา)*¹, ผู้เขียนร่วม², ผู้เขียนร่วม**³ชื่อ – นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาอังกฤษ (16 pt. ตัวหนา)¹, ผู้เขียนร่วม², ผู้เขียนร่วม³ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาไทยขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)¹,ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาไทยขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)²,ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาไทยขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)³ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาอังกฤษขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)¹,ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาอังกฤษขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)²,ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาอังกฤษขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)³

First Author, E-mail:(อีเมลของผู้ประพันธ์อันดับแรก(ที่ติดต่อได้) (14 pt. ตัวธรรมดา)*

Corresponding Author, E-mail:(อีเมลของผู้ประพันธ์บรรณกิจ(ที่ติดต่อได้) (14 pt. ตัวธรรมดา)**

เว้น 1 บรรทัด

บทคัดย่อ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....(บทคัดย่อไม่เกิน 300 คำ).....

..... (TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

.....

คำสำคัญ (18 pt.):;;(ขนาด 16 pt.)..... (3-5 คำ)

Abstract (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....(Abstract ไม่เกิน 300 คำ).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

.....

Keywords (18 pt.):;;(ขนาด 16 pt.)..... (3-5 คำ)

บทนำ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

.....

เนื้อเรื่อง (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

.....

องค์ความรู้ใหม่ (16 pt.) (พร้อมภาพไดอะแกรมประกอบเนื้อหา)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

.....

สรุป (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

.....

เอกสารอ้างอิง (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.) อย่างน้อย 10 รายการ

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

บทวิจารณ์หนังสือ

ชื่อเรื่อง (TH SarabunPSK 20 pt.)

Title in English (TH SarabunPSK 18 pt.)

เว้น 1 บรรทัด

ชื่อ - นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาไทย (16 pt. ตัวหนา)*¹, ผู้เขียนร่วม**²ชื่อ - นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาอังกฤษ (16 pt. ตัวหนา)¹, ผู้เขียนร่วม²ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาไทยขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)¹,ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาไทยขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)²,ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาอังกฤษขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)¹,ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาอังกฤษขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)²,

First Author, E-mail:(อีเมลของผู้ประพันธ์อันดับแรก(ที่ติดต่อได้) (14 pt. ตัวธรรมดา)*

Corresponding Author, E-mail:(อีเมลของผู้ประพันธ์บรรณกิจ(ที่ติดต่อได้) (14 pt. ตัวธรรมดา)**

เว้น 1 บรรทัด

บทวิจารณ์หนังสือ

ผู้เขียน:

จำนวนหน้า:

ปีที่พิมพ์:

ครั้งที่พิมพ์:

สถานที่พิมพ์:

ภาพหน้าปกหนังสือ

เว้น 1 บรรทัด

บทนำ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

เนื้อหา (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

บทวิจารณ์ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

สรุป (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

เอกสารอ้างอิง (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.) อย่างน้อย 5 รายการ

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.)

วัตถุประสงค์ของศูนย์มนุษยวิทยาการทางศาสนา

- 1) เพื่อให้บริการความรู้เกี่ยวกับศาสนพิธีกรรมแก่สังคม
- 2) เพื่อประกอบพิธีวัฒนธรรมความเชื่อโบราณด้านฤกษ์พิธี/การสู่ขวัญ
- 3) เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้มานุษยวิทยาด้านบทความทางวิชาการ

